

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIEADRES: ALBERTSTRAAT 25, 2018 ANTWERPEN

OMTRENT DE JURIDISCHE AFDWINGBAARHEID VAN OBLIGATOIRE CAO-BEPALINGEN*

A. Situering en toedracht van de problematiek

1. De collectieve arbeidsovereenkomst, zoals die werd geconcipieerd door de wet van 5 december 1968, bezit een fundamenteel dualistisch karakter. Dit dualisme, dat niet alleen het statuut van de Belgische CAO typeert, maar ook de Duitse en de Nederlandse en in zekere mate ook de Engelse collectieve arbeidsovereenkomst kenmerkt, vertoont verschillende facetten. Men kan vooreerst van dualisme gewagen omdat de collectieve conventie een dubbel doel nastreeft; het is een instrument voor de vastlegging en uitwerking van de arbeidsvoorwaarden, maar het is evenzeer een middel om collectieve arbeidsrelaties te organiseren, te regelen en te beheersen. In deze zin begrepen wordt de collectieve arbeidsovereenkomst nogal eens vergeleken met een hefboom ter bevordering van de stabiliteit der collectieve arbeidsrelaties en dus van de sociale vrede¹. Van dualisme kan ook sprake zijn wanneer het erom gaat de totstandkoming en de werking van de collectieve overeenkomst te beschrijven. Bij de totstandkoming van de CAO blijkt het conventionele karakter van de rechtsbron; de CAO ontstaat bij wijze van een contract en is, wat haar creatie betreft, onderworpen aan de regels van het overeenkomstenrecht, voor zover de wet van 5 december 1968 geen expliciete afwijkende regeling inhoudt; de uitwerking van de collectieve arbeidsovereenkomst kan grotendeels, en zeker voor wat de normatieve bepalingen aangaat, vergeleken

worden met die van een reglement². Met de term dualisme kan ten slotte nog worden aangeduid dat de collectieve arbeidsovereenkomst twee grote groepen bepalingen omvat, die zich tot verschillende rechtssubjecten wenden. Vooreerst zijn er de normatieve bepalingen, die stellig de grote meerderheid van de CAO-bepalingen uitmaken en zich richten tot individuele werkgevers en werknemers, wier individuele en collectieve verhoudingen ze pretenderen te regelen. Daarnaast zijn er de obligatoire bepalingen, die de rechten en plichten moeten verwoorden die tussen de contracterende partijen zijn ontstaan³. Rond deze obligatoire bepalingen, die door de rechtsleer doorgaans worden opgesplitst in wezenlijke of impliciete en expliciete of uitdrukkelijke, zijn na de totstandkoming van de CAO-wet van 1968 heel wat vragen blijven rijzen. Deze vragen, die grotendeels kunnen worden teruggebracht naar de problematiek van toedracht, juridische binding en afdwingbaarheid, zijn grotendeels door de wetgever van 1968 uitgelokt. Zijn streven naar het eerbiedigen van het «voluntaristische» karakter van de collectieve arbeidsverhoudingen, leidde ertoe dat, t.a.v. de obligatoire bepalingen, de wetgever zich in de wet en in de parlementaire voorbereiding niet altijd even duidelijk heeft uitgedrukt⁴.

* Enkele bedenkingen bij de beschikking van de voorzitter van de Arbeidsrechtbank te Brussel zitting houdend in kort geding op 9 juli 1985. Zie de tekst verder in dit nummer.

¹ Een en ander komt tot uiting in het feit dat de doctrine doorgaans zonder veel moeite aanneemt dat de vredesplicht essentieel is bij de totstandkoming en naleving van de collectieve arbeidsovereenkomst. Zie hieromtrent o.m. PETIT, J., *De collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités*; Brussel 1969, blz. 33 nr. 44; PIRON, J. en DENIS, P., *Le droit des relations collectives du travail en Belgique*, Brussel 1970, blz. 68; BLANPAIN, R., *Collectieve arbeidsovereenkomst, Arbeidsrecht, CAD*, III, 13, blz. 24 en 25; RIGAUX, M., *Staking en bezetting naar Belgisch recht*, Antwerpen, 1979, blz. 304 en 305.

² Na analyse van de parlementaire voorbereiding van de CAO-wet schrijft VANDERMEULEN hierover: «Uit dit dualisme volgt dat de C.A.O. ten opzichte van de partijen een contract is, weliswaar met eigen bijzondere kenmerken en ten opzichte van diegenen voor wie ze uiteindelijk bestemd is, de individuele werknemer en de individuele werkgever een reglement» (VANDERMEULEN, G., *De kollektieve arbeidsovereenkomst*, Bull. Centr. Arb., 1, Brussel, blz. 27).

³ Zie PETIT, J., o.c., blz. 30 tot 42, nrs. 44 tot 55.

⁴ De volgende twee voorbeelden illustreren zulks:

a. Zoals we het verder zullen zien, regelt art. 4 van de wet van 5 december 1968 de bekwaamheid voor de representatieve werknemersorganisaties om in rechte op te treden; welnu, uit de tekst van het artikel kan men vrijwel onmiddellijk en bij eerste lectuur afleiden dat de organisaties in rechte kunnen optreden aangaande de normatieve CAO-bepalingen, de bekwaamheid om zulks te doen aangaande de obligatoire bepalingen kan vooral afgeleid worden uit de voorbereidende documenten van het Gerechtelijk Wetboek

2. De vraag naar de afdwingbaarheid in rechte van obligatoire CAO-bepalingen werd en wordt vooral gedomineerd door die naar de afdwingbaarheid van de zogenaamde essentiële of wezenlijke obligatoire bepalingen: de vredesplicht en de beïnvloedingsplicht⁵. Het in overweging nemen van de mogelijkheid om ook obligatoire bepalingen door tussenkomst van de rechter te doen naleven was meteen de mogelijkheid onder ogen zien van rechterlijke interventie in aangelegenheden die de contracterende partijen rechtstreeks aanbelangden in hun onderlinge verhouding. Een notoir gedeelte van de doctrine heeft enige terughoudendheid aan de dag gelegd in verband met voornoemd probleem en heeft de afdwingbaarheid van de obligatoire bepalingen nooit echt onderzocht. Ook niet toen tussen 1968 en 1977 de crisis in de arbeidsverhoudingen zich uitte in het niet-respecteren van sommige obligatoire bepalingen. Deze auteurs zagen vredesplicht en beïnvloedingsplicht veeleer als *morele* dan als juridische verplichtingen en «degradeerden» het obligatoire gedeelte van de CAO tot een soort van gentlemen's agreement, waarvan de toepassing enkel en alleen en volkomen in de handen van de partijen lag, die handelden overeenkomstig de machtsverhoudingen die tussen hen bestonden⁶.

Een ander deel van de doctrine heeft zich wel uitgesproken voor de afdwingbaarheid van de obligatoire CAO-bepalingen; maar de meningen liepen uiteen over de mate van de afdwingbaarheid⁷. Het streven van de partijen om in eerste instantie de tussen hen gerezen juridische conflicten door bemiddeling op te lossen, leidde tot het afwezig zijn van rechtspraak. Behalve in enkele geschillen waarin de problematiek zijdelings en terloops aan de orde kwam, hebben rechters zich vóór de beschikking van 9 juli 1985 nog niet zo duidelijk en rechtstreeks uitgesproken. Het grote belang van de beschikking van 9 juli 1985 van de Voorzitter van de Arbeidsrechtbank te Brussel (zie verder in dit nummer) ligt er nu precies in dit wel te doen.

en inzonderheid uit een amendement m.b.t. art. 578, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek; zie verder.

b. Het belang van vredesplicht en beïnvloedingsplicht wordt door de grote meerderheid van de doctrine en de jurisprudentie aanvaard; toch wordt in de parlementaire voorbereiding slechts sporadisch gewag gemaakt van deze bepalingen en van hun essentieel belang voor de CAO; in de wet zelf wordt met geen woord gerept over het bestaan en de aanwezigheid van beide bepalingen in het kader van de Belgische CAO.

⁵ Door de aanvaarding van juridische afdwingbaarheid van beide bepalingen wordt de deur geopend voor een rechterlijke tussenkomst in de afwikkeling van open collectieve arbeidsconflicten, zoals werkstaking en uitsluiting. Het duidelijkst kwam zulks naar voren in de context van de vraag naar de juridische geoorlooftheid van spontane stakingen. Zie hieromtrent de commentaar van VANDERMEULEN, G., o.c., blz. 43, 44 en 45.

⁶ Zie hieromtrent BLANPAIN, R., *Handboek van het Belgisch Arbeidsrecht*, I, *Collectief arbeidsrecht*, Gent, 1968, blz. 357; STROOBANT, M., *Arbeidsrecht*, I, *Collectief arbeidsrecht*, Brussel, 1974, blz. 125.

⁷ Voor de juridische afdwingbaarheid van de obligatoire CAO-bepalingen spraken zich wel uit PIRON, J. en DENIS, P., o.c., blz. 92 en 93, VAN COMPERNOLLE, J., *Le droit d'action en justice des groupements*, Brussel, 1972, blz. 112 en 113; PIRON, J., *Arbrb. Charleroi* 7 mei 1979, *T.S.R.*, 1979, 305.

B. De beschikking van 9 juli 1985

3. Op 25 januari 1985 komt in het Nationaal Paritair Comité voor het Vervoer een collectieve arbeidsovereenkomst tot stand, waarin hoofdzakelijk loon- en arbeidsvoorwaarden worden overeengekomen voor de bemanningsleden tewerkgesteld door ondernemingen van goederenvervoer over de weg. De neerlegging van de conventie bij de griffie van de Dienst Collectieve Arbeidsbetrekkingen heeft plaats op 22 februari 1985. De CAO wijzigt op ingrijpende wijze het sectoriële berekeningssysteem van de arbeidsduur, het overwerk en de bezoldiging ervan. Gelet op het delicate karakter van de materie komen de partijen overeen om de publicatie van de collectieve overeenkomst en de uitlegging ervan gezamenlijk te verzorgen. Zo stipuleert art. 13, hoofdstuk VIII, van de conventie dat de partijen gezamenlijk zullen zorgen voor het opstellen en uitgeven van een reeks brochures over de collectieve arbeidsovereenkomst. Het artikel stipuleert nog dat de contracterende partijen op dezelfde wijze zullen werken voor het tot stand brengen van een reeks modelformulieren en wat het verzorgen van de publiciteit betreft inzake de berekening van overuren; tevens zouden partijen samen een software programma opstellen met betrekking tot voornoemde berekeningswijze. Binnen het paritair comité werd nog geen overeenstemming bereikt over de concretisering en verwezenlijking van art. 13. Niettemin ging een der representatieve sectoriële werkgeversorganisaties in zijn publicatieblad over tot het afdrukken van fragmenten van de collectieve arbeidsovereenkomst gevolgd door tabellen met cijfervoorbeelden⁸. Deze handelwijze leidt rechtstreeks tot het instellen door een van de representatieve werknemersorganisaties van een eis in kort geding bij de Arbeidsrechtbank te Brussel. De eis van de vakorganisatie strekt ertoe door de rechtbank aan de beide representatieve werkgeversorganisatie in het paritair comité vertegenwoordigd, verbod te doen opleggen om nog op enigerlei wijze het eenzijdig werkgeversstandpunt inzake de interpretatie van de collectieve arbeidsovereenkomst aan hun leden mee te delen, en dit zolang er geen akkoord is bereikt omtrent de uitlegging van art. 13 van de collectieve arbeidsovereenkomst. Voorts strekt de eis van de vakorganisatie ertoe, eenmaal het verbod opgelegd, de verweerders te doen veroordelen tot betaling van een dwangsom van 100.000 frank per overtreding. In een laatste onderdeel van zijn vordering vraagt eiser dat de voorzitter van de rechtbank aan verweerders de strikte naleving van de beïnvloedingsplicht oplegt, door hen te verplichten, aan de hand van welke wijze van publiciteit dan ook, hun leden ervan op de hoogte te brengen dat nog geen akkoord is bereikt over het gestipuleerde in art. 13⁹. Verweerders reageren op

⁸ ... cijfervoorbeelden: hoewel twee representatieve werkgeversorganisaties als verweerders werden gedagvaard, zal er slechts een veroordeeld worden tot naleving van de beïnvloedingsplicht; het betreft die organisatie die de conventie vergezeld met cijfervoorbeelden in zijn publicatieblad had afgedrukt; de andere organisatie had geen publiciteit gegeven en werd dan ook niet veroordeeld.

⁹ Art. 13 van de CAO in kwestie luidt:

«Met de bedoeling de collectieve overeenkomsten te doen toepassen komen de partijen overeen:

de eis door het opwerpen van een aantal excepties. Zo doen ze onder meer gelden dat de arbeidsrechtbank niet bevoegd is om kennis te nemen van collectieve conflicten en betwisten ze de bevoegdheid van de voorzitter om in kort geding uitspraak te doen. Verder werpen ze op dat een dwangsom uit den boze is, nu het overeenkomstig art. 4, tweede lid, van de wet van 5 december 1968, onmogelijk is om onder contracterende partijen schadevergoeding te eisen. Zowel het advies van de arbeidsauditeur als de beschikking van de voorzitter van de rechtbank zelf stappen over de verschillende excepties heen; beiden oordelen de excepties ongegrond. De voorzitter aanvaardt de gegrondheid van de eis t.a.v. een van de verweerders en koppelt aan de overtreding van zijn beschikking de betaling van een dwangsom¹⁰.

C. Eigenlijke problematiek van de juridische afdwingbaarheid van de obligatoire CAO-bepalingen en inzonderheid van de beïnvloedingsplicht

I. Inhoud van de beïnvloedingsplicht

4. Hoewel er in de wet van 5 december 1968 zelf hier voor geen aanwijzingen zijn, nemen doctrine en jurisprudentie nochtans in grote meerderheid aan dat de beïnvloedingsplicht samen met de relatieve vredesplicht tot het wesen van elke collectieve arbeidsovereenkomst behoort. Beide clausules worden geacht in elke conventie aanwezig te zijn, ook al worden ze er niet in geëxpliciteerd. De beïnvloedingsplicht zou twee verplichtingen omvatten: de verplichting voor de contracterende partijen hun leden te informeren over de inhoud en draagwijdte van de CAO en de verplichting hun leden te overtuigen het overeengekomene in acht te nemen¹¹. De beïnvloedingsplicht bezit evenwel niet het karakter van een garantieplicht; m.a.w. de contracterende partijen zijn niet gehouden tot het waarborgen van een naleving. Ze kwijten zich op voortreffelijke wijze

1. een brochure op te stelen met de volgende inhoud:
 - opname in extenso van de nieuwe collectieve arbeidsovereenkomst;
 - opname van een aantal voorbeelden met betrekking tot de inhoud en de uitwerking van de nieuwe collectieve arbeidsovereenkomst;

2. twee type-documenten op te stellen te weten:
 - prestatieblad in dubbel te ondertekenen door beide partijen;
 - type loonfiche;
 het model van het prestatieblad is bij deze collectieve arbeidsovereenkomst gevoegd.

3. Met de bedoeling de collectieve arbeidsovereenkomst te doen toepassen komen de partijen overeen een publikatieblad op te stellen enkel en alleen rechtsgeldig voor het loon, en via een soft-ware programma als dusdanig erkend door het paritair comité voor het vervoer.»

¹⁰ De beschikking van de voorzitter van de Arbeidsrechtbank te Brussel gaat dus in tegen de stelling dat de functionele rechtspersoonlijkheid van de representatieve werkgevers- en werknemersorganisaties niet zover reikt dat de juridische afdwingbaarheid van obligatoire CAO-bepalingen mogelijk wordt. Zie noot 6.

¹¹ Zie over de inhoud van de beïnvloedingsplicht PETIT, J., o.c., blz. 41 en 42, nrs. 52 tot en met 55; PIRON, J. en DENIS, P., o.c., blz. 67 en 68; BLANPAIN, R., *De collectieve arbeidsovereenkomst, Arbeidsrecht CAD*, III, blz. 13, 27 en 28.

van hun verplichting zodra ze de «nodige» middelen aanwenden om hun leden tot inachtneming aan te sporen¹². De beïnvloedingsplicht is overigens een wederkerige verplichting die op beide partijen rust en dus zeker niet alleen op de vakorganisaties. De beschikking in kwestie is daar trouwens een sprekend bewijs van¹³.

II. Problematiek van de afdwingbaarheid in rechte

5. De afdwingbaarheid in rechte van obligatoire CAO-bepalingen hangt in hoofdzaak af van het antwoord dat men geeft op de volgende twee vragen: is de arbeidsrechtbank bevoegd om kennis te nemen van geschillen tussen de contracterende partijen bij een CAO? In welke mate beschikken de representatieve vakorganisaties, en meer algemeen de partijen bij de CAO, over de bekwaamheid om in rechte op te treden? Het antwoord op beide vragen ligt vervat in de interpretatie die men geeft aan art. 578, derde lid, Ger.W. en aan art. 4 van de wet op de collectieve arbeidsovereenkomsten. Hoewel het wellicht niet mogelijk is het probleem van de uitlegging van art. 578 volledig gescheiden te behandelen van dat van de uitlegging van art. 4 van de CAO-wet, geven we er niettemin toch de voorkeur aan beide problemen na elkaar aan te snijden¹⁴.

a. *Bevoegdheid van de arbeidsrechtbank om kennis te nemen van geschillen inzake obligatoire CAO-clausules overeenkomstig art. 578, derde lid, Ger.W.*

6. Art. 578, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek luidt als volgt: «De arbeidsrechtbank neemt kennis: (...) 3° van de *individuele geschillen* betreffende de toepassing van collectieve arbeidsovereenkomsten».

De woorden «individuele geschillen» worden door de betrekkelijk schaarse rechtspraak en rechtsleer zeker niet altijd op een eenvormige wijze geïnterpreteerd. De meningen lopen vooral uiteen over de vraag of een arbeidsgerecht kennis mag nemen van een geschil omtrent obligatoire bepalingen, wanneer dit geschil past in het kader van een open collectief arbeidsconflict. Meer eensgezindheid heerst er wanneer het erom gaat uit te maken of de arbeidsgerechten kennis kunnen nemen van geschillen met betrekking tot obligatoire bepalingen. Wat deze laatste vraag betreft, neemt de meerderheid van rechtspraak en doctrine aan dat de term «individuele conflicten» niet restrictief dient te worden geïnterpreteerd. Wel integendeel, steunende op de parlementaire voorbereiding van de wetten van 5 december 1968 en 10 oktober 1967, stellen sommige auteurs dat de woorden een ruime uitlegging dienen te krijgen. Individuele geschillen zijn naar hun mening dan ook niet te herleiden tot de enkele geschillen tussen individuele personen omtrent

¹² «De beïnvloedingsplicht is geen garantieplicht»: zie hieromtrent STROOBANT, M., *Arbeidsrecht*, I, Brussel, 1974, blz. 125.

¹³ Zoals blijkt uit het voorgaande is het een representatieve werkgeversorganisatie die tot naleving van de verplichting wordt opgeroepen en niet een representatieve werknemersorganisatie.

¹⁴ Zoals we het reeds aanstipten werd art. 578, derde lid, van het wetsontwerp-Gerechtelijk Wetboek geamendeerd onder invloed van datgene wat in het ontwerp CAO-wet was bepaald in verband met de bekwaamheid van de partijen bij de CAO om in rechte op te treden. We komen er hierna nog op terug.

normatieve bepalingen, maar omvatten ook de geschillen tussen contracterende partijen omtrent de toepassing van obligatoire bepalingen¹⁵. De auditeur lijkt in zijn advies deze stelling te onderschrijven¹⁶. Delicater wordt het probleem, wanneer het erom gaat te weten of de arbeidsgerechten bevoegd zijn om kennis te nemen van geschillen omtrent de toepassing van obligatoire bepalingen, wanneer het geschil past in het kader van, of verband houdt met, een open collectief conflict zoals een werkstaking of een lock-out of, anders geformuleerd, wanneer het erom gaat uit te maken of de arbeidsgerechten vermogen kennis te nemen van collectieve arbeidsconflicten met een geheel of gedeeltelijke juridische inslag. Een eerste gedeelte van de rechtspraak en rechtsleer oordeelt dat de rechter zich stelselmatig onbevoegd dient te verklaren zodra hij merkt dat het conflict verband houdt met werkstaking of bedrijfsbezetting of lock-out¹⁷. Dit lijkt ook de mening te zijn van de arbeidsauditeur in zijn advies bij de beschikking van 9 juli 1985. Andere auteurs en rechtscolleges gaan evenwel verder en stellen, steunende op passages uit de voorbereidende teksten van de wet van 1968, dat de arbeidsrechtbank ook van deze geschillen kennis vermag te nemen. Immers uit voornoemde passages zou blijken dat de wetgever de term individuele geschillen heeft gebezigd in oppositie met de term collectieve geschillen, waarbij hij in hoofdzaak het onderscheid wil aangeven tussen juridische geschillen en belangenconflicten. De rechtbank mag zich uiteraard niet inlaten met belangenconflicten maar wel met juridische conflicten. Bijgevolg is de rechtbank ook bevoegd voor geschillen over de toepassing van obligatoire bepalingen, ook al houdt het juridisch conflict verband met een belangenconflict. De arbeidsrechtbank en de voorzitter van de arbeidsrechtbank zitting houdend in kort geding kunnen zich bijgevolg eventueel buigen over de niet-naleving van vredesplicht, beïnvloedingsplicht en clausules met betrekking tot verzoeningsprocedures¹⁸.

7. Laten we nu de verschillende standpunten even van naderbij bekijken. Vooreerst is er de stelling volgens welke de arbeidsgerechten sowieso niet bevoegd zijn om kennis te nemen van «collectieve arbeidsgeschillen». Collectieve geschillen wordt hier als synoniem gebruikt voor geschillen tussen contracterende partijen omtrent obligatoire bepalingen. Deze mening komt ons te ongenueanceerd voor. Ze wordt bovendien tegengesproken door de voorbereidende

teksten zelf. Vooreerst kan worden verwezen naar de memorie van toelichting bij het CAO-wetsontwerp, waarin de Koning ter rechtvaardiging voor het toekennen aan de vakorganisaties van het recht in rechte op te treden, het argument inroept dat het tot een aberratie zou leiden deze organisaties enerzijds te begiftigen met de bekwaamheid contracten te sluiten en bijgevolg rechten te creëren en anderzijds dezelfde organisaties het recht en de mogelijkheid te ontzeggen om omtrent deze contractuele rechten in rechte op te treden¹⁹. Maar er is nog meer. Het verslag van de senaatscommissie is zeer releverend op het stuk van het begrip «individuele geschillen». In dit verslag verwijst de senaatscommissie naar het regeringsamendement met betrekking tot art. 578, derde lid, van het wetsontwerp-Gerechtelijk-Wetboek. Dit amendement, dat niet enkel een technische en redactionele inslag had (maar ook een inhoudelijke), was noodzakelijk geworden wegens het bepaalde in art. 4 van het ontwerp van CAO-wet²⁰. Verwijzend naar art. 4 van het wetsontwerp houdend het statuut van de collectieve arbeidsovereenkomst, merkt de commissie op dat art. 578, derde lid, voortaan slaat op die conflicten die betrekking hebben op alle bepalingen van de collectieve arbeidsovereenkomst en dat, ongeacht of het geschil wordt ingeleid door een individu of door een organisatie. Immers, uit art. 4, tweede lid, meent de commissie te mogen afleiden dat het de organisaties mogelijk moet zijn om, uitgezonderd een vordering tot schadeloostelling, in rechte op te treden in verband met de rechten en verplichtingen die ze onderling en tegenover elkaar tot stand hebben gebracht. In deze optiek vallen ook de geschillen omtrent obligatoire bepalingen binnen de notie «individuele geschillen» als gebezigd in art. 578, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek²¹. Naar ons gevoelen concludeert Lenaerts dan ook terecht dat ook geschillen tussen contracterende partijen bij een collectieve arbeidsovereenkomst in beginsel tot de kennisneming van de arbeidsgerechten behoren²².

¹⁹ Bevoegdheid om in rechte op te treden wordt gezien als een correlarium van bevoegdheid om te contracteren: zie *Parl. B., Senaat*, 1966-67, nr. 148, blz. 12.

²⁰ Zie verslag senaatscommissie, *Parl. Besch., Senaat*, 1967-68, nr. 78, blz. 113.

²¹ Zie LENAERTS, H., *Sociaal procesrecht*, Gent, 1968, blz. 149; ook de arbeidsauditeur maakt hiervan gewag in zijn advies bij de beschikking in kort geding van 9 juli 1985; zie noot 16.

²² Zie LENAERTS, H., *op. cit.*, blz. 150; dit moge blijken uit volgende passage: «Indien de organisaties evenwel in de overeenkomst ware rechtsverplichtingen tegenover elkaar op zich hebben genomen, zijn de desbetreffende geschillen ook rechtsgeschillen die uit de toepassing van de collectieve arbeidsovereenkomst voortvloeien en vallen ze wel onder art. 4. *Terecht* preciseert het senaatsverslag dan ook dat de term individuele geschillen betrekking heeft op alle bepalingen van de collectieve arbeidsovereenkomst en duidelijker nog op de normatieve en *obligatoire bepalingen* van de collectieve arbeidsovereenkomst». Ook BLANPAIN lijkt deze mening toegedaan, wanneer hij schrijft: «De rechter is eveneens bevoegd om kennis te nemen van geschillen in verband met *obligatoire bepalingen*» (BLANPAIN, R., *o.c.*, III, 13, blz. 14). Zie hieromtrent ook PETIT, J., *Arbeidsgerechten en sociaal procesrecht*, APR, Gent-Leuven, 1980, blz. 134, nr. 191. Deze auteur spreekt zich niet ten volle uit over de vraag of de arbeidsrechtbank bevoegd is om kennis te nemen van geschillen tussen contracterende partijen

¹⁵ Zie verder de noten 20 en 21.

¹⁶ Het advies van het openbaar ministerie vermeldt dienaangaande: «Wat de term individuele geschillen betreft wordt in de reeds geciteerde parlementaire werkzaamheden van de Senaat, p. 112, gesteld dat deze term ruim moet worden opgevat en dat hij enkel gebruikt wordt om aan te duiden dat de arbeidsrechtbanken niet bevoegd zijn in collectieve geschillen die voortvloeien uit staking of lock-out».

¹⁷ Hierna komen we op deze vraag terug. Het probleem kan naar onze mening als volgt worden geformuleerd: dekken de woorden «geschillen die voortvloeien uit werkstaking en lock-out» alleen alle economische conflicten of dekken ze ook juridische conflicten die verband houden met of voortvloeien uit economische conflicten, die het stadium van staking of lock-out hebben bereikt?

¹⁸ Zie RIGAUX, M., *Staking en bezetting naar Belgisch recht*, Reeks Sociaal Recht, VI, Antwerpen, 1979, blz. 353, 355.

8. Wat nu te denken van het voorbehoud dat door sommigen wordt gemaakt ten aanzien van geschillen omtrent obligatoire bepalingen, die verband houden met open collectieve conflicten zoals werkstaking en uitsluiting? Ten grondslag aan deze reserve lijkt ons de passage van het reeds vermelde senaatsverslag te liggen, waarin gezegd wordt dat art. 579 van het Gerechtelijk Wetboek de woorden «individuele conflicten» bezigt in tegenstelling tot «collectieve conflicten welke voortvloeiën uit staking of lock-out». Graag geven we toe dat die passage niet opvalt door duidelijkheid, maar ons lijkt het in elk geval te voortvarend uit deze tekst te concluderen dat de wetgever voorbehoud formuleert inzake geschillen betreffende obligatoire bepalingen die aanknopen bij een of ander collectief arbeidsconflict. De enige reserve die de wetgever duidelijk formuleert is die vervat in art. 4, tweede lid, van de wet van 5 december 1968, dat voor de representatieve vakorganisaties een principiële immuniteit creëert ten aanzien van vorderingen tot schadeloosstelling²³. We zijn dan ook de mening toegedaan dat de wetgever de woorden «individuele geschillen» gebruikt in oppositie tot «collectieve geschillen» met de bedoeling «juridische geschillen» te stellen tegenover «economische of belangenconflicten». De rechter vermog bijgevolg niet kennis te nemen van het belangengeschil dat verband houdt met, of past in het kader van een werkstaking of een uitsluiting²⁴. Maar over de principiële bevoegdheid

van de arbeidsgerechten om kennis te nemen van geschillen omtrent obligatoire CAO-bepalingen, ook al raken deze aan staking of uitsluiting, kan naar ons gevoelen geen twijfel bestaan.

b. Bekwaamheid van de contracterende partijen bij een collectieve arbeidsovereenkomst om in rechte op te treden in verband met obligatoire CAO-bepalingen

9. Art. 4 van de wet van 5 december 1968 regelt de bevoegdheid van de organisaties om in rechte op te treden. De bepaling luidt als volgt: «De organisaties mogen in rechte optreden in alle geschillen, die uit de toepassing van deze wet kunnen ontstaan en ter verdediging van de rechten welke hun leden putten in de door haar gesloten overeenkomsten. Het optreden van de organisaties laat het recht van de leden onverkort om zelf op te treden, zich bij een vordering aan te sluiten of in het geding tussen te komen.

Van de organisaties kan evenwel maar schadevergoeding wegens niet-naleving van de uit de overeenkomst voortvloeiende verplichtingen worden gevorderd in de mate waarin zulks door de overeenkomst uitdrukkelijk is geregeld.

Tenzij de statuten het anders bepalen worden de organisaties in rechte vertegenwoordigd door de persoon die met het dagelijks beheer van de organisatie is belast».

De bepaling regelt dus de volgende materies: de principiële bekwaamheid van de representatieve organisaties om in rechte op te treden als eiser en als verweerder in geschillen die voortvloeiën uit de wet en uit de collectieve arbeidsovereenkomsten door hen aangegaan en conform de wet tot stand gekomen, de immuniteit van de organisaties ten aanzien van vorderingen tot schadeloosstelling, wegens het niet-naleven van obligatoire CAO-bepalingen en de vertegenwoordiging van de organisaties voor de rechtbank.

10. De bekwaamheid om in rechte op te treden werd door de wetgever ongetwijfeld gezien als een corollarium van de bekwaamheid om collectieve arbeidsovereenkomsten te sluiten²⁵. De vorderingen die door of tegen de organisaties kunnen worden ingesteld, vinden hun grond hetzij in de wet zelf, hetzij in de rechten die hun leden putten uit de overeenkomsten door hen aangegaan. Uit de parlementaire voorbereiding van de CAO-wet blijkt duidelijk dat de wetgever met de woorden «rechten die hun leden putten uit de door hen gesloten collectieve arbeidsovereenkomsten» doelt op die vorderingen die de individueel en collectief normatieve CAO-bepalingen tot voorwerp hebben²⁶. Zulks is logisch aangezien de individuele werknemers en werkgevers (die geen partij zijn bij de CAO) enkel gebonden zijn door deze bepalingen en volkomen vreemd blijven aan de obligatoire bepalingen. Betekent zulks dat de bekwaamheid om in rechte op te treden, zoals geconcipieerd in art. 4, niet de mogelijkheid omvat voor organisaties om tegen elkaar op te treden met betrekking tot obligatoire CAO-bepalingen? Geenszins; deze bekwaamheid kan worden afgeleid

aangaande obligatoire bepalingen. Hij beperkt zich ertoe een overzicht te geven van de verschillende meningen die dienaangaande werden verkondigd.

²³ «Collectieve geschillen welke voortvloeiën uit staking en lock-out».

Op grond van deze passage in de voorbereidende documenten (zie verslag senaatscommissie, *Parl. Besch., Senaat*, 1967-68, blz. 113) maakt Cambier de scheiding tussen geschillen waarvan de rechter wel en geschillen waarvan de rechter niet kennis kan nemen. Zulks moge blijken uit de volgende tekst: «Ces conflits s'expriment dans un affrontement entre groupe, dont l'action de la revendication et de la défense prend la forme d'une grève ou d'un lock-out. Il importe peu que ces moyens de pression et de résistance s'autorisent d'accords intervenus» (CAMBIER, C., *Droit judiciaire civil*, Brussel, 1981, blz. 589).

De immuniteitsexceptie is de enige reserve die de wet zelf maakt. Trouwens *a contrario* kan uit deze exceptie worden afgeleid dat de wetgever ervan moet zijn uitgegaan dat in beginsel vorderingen tussen twee partijen omtrent obligatoire bepalingen mogelijk waren. Dit is ook de mening van de arbeidsauditeur in zijn advies bij de beschikking van 9 juli 1985. Het advies stelt: «Het feit dat in art. 4, tweede lid, van de wet van 5 december 1968 voorzien wordt dat (...) duidt er evenwel op dat geschillen betreffende de obligatoire bepalingen van de collectieve overeenkomsten aan de rechter kunnen worden voorgelegd».

²⁴ Steun voor deze stelling menen we te kunnen vinden in een uitspraak van de minister van Arbeid en Tewerkstelling die als volgt luidt: «In het kader van *normale sociale betrekkingen* tussen de sociale partners is het ondenkbaar dat deze hun geschillen door de rechtbanken zouden laten beslechten» (*Parl. Besch., Senaat*, 1966-67, nr. 148 blz. 132). PIRON sprak zich uit voor de bevoegdheid van de rechter om schendingen van obligatoire bepalingen vast te stellen, ook wanneer het een schending van een vredesplicht betreft (PIRON, J., *T.S.R.*, 1979, 305). Aldus beoordeelde de Arbeidsrechtbank te Charleroi de wettigheid van een lock-out (Arbrb. Charleroi, 18 juni 1979, *T.S.R.* 1979, 279).

²⁵ Dit komt zeer duidelijk tot uiting in de memorie van toelichting bij het ontwerp CAO-wet; zie *Parl. Besch., Senaat*, 1966-67, nr. 148, blz. 12.

²⁶ Zie PETIT, J., *Arbeidsgerechten en sociaal procesrecht, o.c.*, blz. 133 en 134, nr. 191.

uit het eerste lid van art. 4 van voornoemde wet. Onder «rechten die organisaties putten uit de toepassing van de wet» vallen ook de rechten die organisaties putten uit de toepassing van collectieve arbeidsovereenkomsten overeenkomstig de wet aangegaan²⁷. Art. 4, eerste lid, omvat dus de bekwaamheid om tegen elkaar in rechte op te treden inzake obligatoire bepalingen. Aan deze mogelijkheid heeft art. 4, tweede lid, een belangrijke beperking gesteld: vorderingen tot schadeloosstelling kunnen enkel indien de overeenkomst expliciet in deze mogelijkheid voorziet.

11. Hoever reikt nu de door de wetgever gewilde immuniteit? De parlementaire voorbereidingswerkzaamheden van de CAO-wet leert ons dat de immuniteit zich uitstrekt tot de vorderingen tot schadeloosstelling gebaseerd op de artikelen 1142, 1146, 1153 en 1382 van het Burgerlijk Wetboek. De immuniteit van de organisaties slaat eveneens op de vorderingen ingesteld door individuele werkgevers die als partij bij de collectieve arbeidsovereenkomst zijn opgetreden²⁸. Dit is met name het geval bij een ondernemings-CAO. De immuniteit blijft vanzelfsprekend beperkt tot vorderingen tot schadeloosstelling voortvloeiend uit de niet-naleving van contractuele verplichtingen²⁹. Gelet op de evolutie van de rechtsleer en de rechtspraak na de totstandkoming van de CAO-wet met betrekking tot de mogelijkheid van samenloop van contractuele en extra-contractuele aansprakelijkheid, lijkt het ons redelijk aan te nemen dat een vordering tot schadeloosstelling alleen nog maar gebaseerd kan zijn op art. 1382 van het Burgerlijk Wetboek indien de contractuele tekortkoming terzelfder tijd een misdrijf uitmaakt³⁰. Het onbetwist uitgesproken contractueel karakter van de obligatoire CAO-clausules impliceert immers dat de algemene beginselen van het verbintenissenrecht toepassing vinden, onder voorbehoud van een afwijkende regeling vervat in de CAO-wet. Niet-naleving van obligatoire bepalingen dient dus beoordeeld te worden aan de hand van de gebruikelijke criteria inzake contractuele aansprakelijkheid. Zulks geldt zeker ook voor de beoordeling door de rechter van een vordering tot schadeloosstelling ingesteld door de ene contracterende partij tegen de andere, gebruikmakend van een expliciete clausule die de mogelijkheid daartoe opent. De immuniteit van art. 4, tweede lid, blijft beperkt tot de organisaties, werknemers- of werkgeversorganisaties die als representatief zijn erkend. De immuniteit speelt niet voor de individuele werkgever,

partij bij een collectieve arbeidsovereenkomst³¹. Maar aansprakelijkheid ten gevolge van niet-naleving van obligatoire CAO-bepalingen hoeft niet noodzakelijkerwijze via schadeloosstelling te worden gesanctioneerd. Andere middelen staan de benadeelde partij ter beschikking. Zo staat het de benadeelde partij vrij om op een tekortkoming van de tegenpartij te reageren met een *exceptio non adimpleti contractus*; zij kan eveneens, zo het om een ernstige tekortkoming gaat, de ontbinding vragen van de collectieve arbeidsovereenkomst, ten slotte kan zij haar toevlucht nemen tot een vordering tot uitvoering van de overeenkomst. De efficiëntie van een dergelijke vordering valt niet te onderschatten, zeker niet wanneer zoals ze in het geval van de Arbeidsrechtbank te Brussel vergezeld wordt van de aanwending van de techniek van de dwangsom³².

12. De *exceptio non adimpleti contractus* kan door de contracterende partij slechts tegen de in gebreke blijvende partij worden ingeroepen indien het een zware of *ernstige tekortkoming* betreft³³. De ernstige tekortkoming waarvan sprake moet van contractuele aard zijn. Een representatieve organisatie of individuele werkgever, partij bij een collectieve arbeidsovereenkomst, kan zich bijgevolg enkel op de exceptie beroepen zo de tekortkoming van contractuele aard is. De niet-naleving door een contractpartij van een beïnvloedingsplicht, vredesplicht of verzoeningsprocedure is niet voldoende om van een ernstige tekortkoming te kunnen spreken; meer nog, staken zonder naleving van vredesplicht of verzoeningsprocedure dient niet noodzakelijkerwijze een foutief karakter te bezitten. De rechter zal oordelen aan de hand van de criteria van contractuele aansprakelijkheid³⁴. Ook dient te worden onderstreept dat de aanwending van de exceptie in het raam van een collectieve arbeidsovereenkomst inhoudt dat de benadeelde partij enkel mag reageren door een andere correlaire CAO-verplichting niet na te komen. In de veronderstelling dat staking of uitsluiting zonder naleving van vredesplicht of verzoeningsplicht een foutief karakter zou bezitten, dan zou de tegenpartij, gelet op het wederkerig karakter van de verplichtingen, bij aanwending van de exceptie in eerste instantie gerechtigd zijn zijn deel van voornoemde verplichtingen niet langer na te komen³⁵.

13. De *vordering tot uitvoering van de overeenkomst*. Wanneer we de veronderstelling van de koppeling van een bevel tot uitvoering aan de betaling van een dwangsom even terzijde laten, dienen we te constateren dat een dergelijke vordering in het kader van een geschil omtrent naleving van obligatoire bepalingen wellicht niet erg efficiënt

²⁷ Zie hieromtrent LENAERTS, H., *Sociaal procesrecht*, Gent, 1968, blz. 150; dit blijkt uit de volgende door LENAERTS gecommentarieerde passage uit het senaatsverslag: «Geschillen die uit de toepassing van de wet kunnen ontstaan zijn ook die welke ontstaan uit de toepassing van de collectieve arbeidsovereenkomsten».

²⁸ Zie *Parl. Besch., Senaat*, 1967-68, nr. 78, blz. 44; zie ook RIGAUX, M., *Staking en bezetting naar Belgisch recht, o.c.*, blz. 352.

²⁹ Zulks is het gevolg van het uitdrukkelijk en hoofdzakelijk *contractueel* karakter van de collectieve arbeidsovereenkomst in het raam van de wet van 5 december 1968.

³⁰ Zie voor schets evolutie samenloop aansprakelijkheid de kroniek van DIRIX, E., en VAN OEVELEN, A., «Verbintenissenrecht (gerechtelijke jaren 1978-1979 en 1979-1980)», *R.W.*, 1980-81, 2454 e.v.

³¹ Dit volgt uit de redactie van art. 4, tweede lid, zelf: «Van de *organisaties* kan evenwel maar schadevergoeding (...)»

³² De mogelijkheid om van een dwangsom gebruik te maken, werd evenwel gelimiteerd tot de gevallen waarin de naleving van de obligatoire bepalingen niet samenvalt met de verplichte uitvoering van de individuele arbeidsovereenkomst. Bedoeling is te verhinderen dat de dwangsom in de context van staking zou kunnen worden aangewend; zie verder.

³³ Zie hieromtrent Cass., 15 juni 1981, *T.S.R.*, 1984, 40.

³⁴ Zie hieromtrent DUYSSENS, D., *Algemene wijze van beëindiging van de arbeidsovereenkomst, Arbeidsrecht, CAD*, II, 5a, blz. 30, 31 en 32.

³⁵ Zie DUYSSENS, D., *o.c.*, *ibid.*

zal zijn³⁶. Inderdaad, door het ontbreken van de mogelijkheid om bij negeren van het bevel op een vordering tot schadeloosstelling over te stappen, kan het bevelen van de uitvoering door de rechter slechts indirect een betekenis krijgen. Zo zou een partij bij een CAO die tegen de andere partij een bevel tot uitvoering verkrijgt, eventueel sancties kunnen treffen tegen de leden van de in gebreke blijvende partij³⁷. Het spreekt evenwel voor zich dat de betekenis en het concrete nut van een dergelijk bevel aanzienlijk toeneemt zo men, zoals zulks het geval is met de onderhavige beschikking, aanneemt dat het mogelijk is de niet-inachtname van een bevel tot uitvoering te sanctioneren met de betaling van een dwangsom. Hierna blijven we bij dit probleem even stilstaan³⁸.

14. De *vordering tot schadeloosstelling*. Zoals we hierboven reeds hebben opgemerkt is een dergelijke vordering slechts mogelijk indien in de collectieve arbeidsovereenkomst een clause is opgenomen die de wettelijke immuniteit van de organisaties opheft door expliciet de mogelijkheid van schadeloosstelling te stipuleren³⁹. Maar zelfs wanneer een schadeloosstellingsclause in de collectieve conventie voorkomt, dan nog zal schadeloosstelling slechts verschuldigd zijn indien de rechter het foutief karakter van het niet-uitvoeren van de verbintenis vaststelt en tot aansprakelijkheid besluit⁴⁰. Problemen kunnen zich echter voordoen wanneer door een werkgever of door een representatieve werkgeversorganisatie, op grond van een expliciete clause, schadeloosstelling gevorderd wordt van een representatieve werknemersorganisatie. Deze moeilijkheden liggen niet in het vlak van de mogelijkheid voor de rechter om de vakorganisatie te veroordelen (deze mogelijkheid volgt uit de interpretatie van art. 578, derde lid, Gerechtelijk Wetboek en art. 4 CAO-wet), maar liggen in het vlak van de uitvoering van de rechterlijke beslissing. Vakorganisaties van werknemers zijn immers in de regel feitelijke verenigingen ten aanzien waarvan de afwezigheid van rechtsbekwaamheid het beginsel is. Deze verenigingen beschikken enkel over de bekwaamheid die de wetgever hun expliciet toekent. Er is dus geen bekwaamheid en geen rechtspersoonlijkheid zonder wettelijke tekst⁴¹. Welnu, de be-

kwaamheid en de elementen van rechtspersoonlijkheid die aan de organisaties worden toegekend in het kader van art. 4 van de CAO-wet, reikt niet zo ver dat ze de verhaalbaarheid van een veroordeling tot schadeloosstelling regelt. Het karakter van «feitelijke vereniging van de vakorganisatie» impliceert dat het die organisatie aan een afzonderlijk en identificeerbaar vermogen ontbreekt waarop de schadeloosstelling zou kunnen worden verhaald⁴². De kans op een dergelijk probleem is evenwel minder groot wanneer een representatieve werknemersorganisatie zich tegen een werkgeversorganisatie of werkgever keert, naar aanleiding van de schending van een obligatoire bepaling. Heel wat representatieve werkgeversorganisaties bezitten rechtspersoonlijkheid, doordat ze de hoedanigheid van beroepsvereniging of vereniging zonder winstoogmerk hebben aangenomen. Individuele werkgevers van hun kant bezitten in de regel ook rechtspersoonlijkheid in de ene of andere vorm. Bovendien dient te worden opgemerkt dat de wettelijke immuniteit enkel betrekking heeft op de organisaties en niet op individuele werkgevers, partij bij een CAO. M.a.w. een individuele werkgever kan altijd aangesproken worden tot betaling van schadeloosstelling bij niet-naleving van obligatoire bepalingen waardoor hij als CAO-partij gebonden is. Maar zoals we het reeds hebben opgemerkt kan hij zich niet keren tegen een representatieve organisatie, indien er geen clause is in de overeenkomst die de immuniteit opheft⁴³.

15. De *vordering tot ontbinding*. In beginsel verzet zich niets tegen het instellen van een dergelijke vordering; art. 1184 van het Burgerlijk Wetboek vindt in principe ook toepassing op collectieve arbeidsovereenkomsten. Alleen zal de rechter alvorens hij tot het uitspreken van de ontbinding overgaat, moeten oordelen aan de hand van de gebruikelijke criteria inzake contractuele aansprakelijkheid⁴⁴.

c. Bevoegdheid van de voorzitter van de arbeidsrechtbank om in kort geding kennis te nemen van geschillen omtrent naleving van obligatoire CAO-bepalingen

16. De bevoegdheid van de voorzitter van de arbeidsrechtbank om in kort geding te beslissen volgt uit de artikelen 584 en 1039 van het Gerechtelijk Wetboek. Het eerste artikel bepaalt dat de voorzitter van de arbeidsrechtbank bij voorraad uitspraak doet in de geschillen die hij spoedeisend acht, in aangelegenheden die tot de bevoegdheid van de arbeidsrechtbank behoren. Evenwel mogen de beschikkingen in kort geding geen nadeel toebrengen aan de zaak zelf. Daar nu de materiële bevoegdheid van de voorzitter zitting houdend in kort geding voortvloeit uit de materiële bevoegdheid van de rechtbank zelf, bestaat er in beginsel geen bezwaar om aan te nemen dat de voorzitter kennis kan nemen van geschillen met betrekking tot obligatoire bepa-

³⁶ Zie RIGAUX, M., o.c., blz. 355.

³⁷ Dit is onder meer de mening van PIRON in zijn noot bij het vonnis van de Arbeidsrechtbank te Charleroi 18 juni 1979, T.S.R., 1979, 279. De schending van een obligatoire bepaling, bv. de vredesplicht, kan door de rechter worden vastgesteld. Hierdoor krijgt een eventuele stakingsactie een onwettig karakter. Is eenmaal de onwettigheid vastgesteld door de rechter, dan kan de werkgever de stakende leden van de vakorganisatie individueel sanctioneren.

³⁸ Zie verder.

³⁹ Zie o.m. PIRON, J. en DENIS, P., o.c., blz. 92; BLANPAIN, R., o.c., blz. 14; RIGAUX, M., o.c., blz. 352.

⁴⁰ Schadeplechtigheid ontstaat slechts zo de rechter het foutief karakter van de niet-uitvoering heeft geconstateerd. Niet-uitvoering of gebrekkige uitvoering kan immers het gevolg zijn van een feit dat bv. constitutief is voor overmacht. Wat de werkstaking betreft dient te worden onderstreept dat overeenkomstig het cassatiearrest van 21 december 1981 de werkstaking zelfs in beginsel geen fout uitmaakt. De werkgever zal zich dus zomaar niet op staking kunnen beroepen om schadeloosstelling te eisen. Zie Cass., 21 december 1981, R.W., 1981-82, 2832.

⁴¹ Zie in verband met de *functionele persoonlijheid*: LENAERTS, H., *Inleiding tot het sociaal recht*, blz. 242, nr. 249.

⁴² Zie RIGAUX, M., *Staking en bezetting naar Belgisch recht*, blz. 365.

⁴³ Zie *Parl. Besch., Senaat*, 1967-68, nr. 78, blz. 2144.

⁴⁴ Voor de toepassingsmodaliteiten van de vordering tot gerechtelijke ontbinding zie DUYSSENS, D., o.c., 115a, blz. 22, 23 en 24. DUYSSENS handelt over de modaliteiten van ontbinding in het kader van een individuele arbeidsovereenkomst; doch mutatis mutandis gelden deze modaliteiten ook voor de ontbinding van een collectieve arbeidsovereenkomst.

lingen van de collectieve arbeidsovereenkomst. De stelling van de voorzitter van de Arbeidsrechtbank te Brussel in zijn beschikking van 9 juli 1985 komt ons dus zeker verantwoord voor⁴⁵.

d. Aanwending van de techniek van de dwangsom in het kader van geschillen met betrekking tot obligatoire CAO-bepalingen

17. Het gebruik van de dwangsom in arbeidsrechtelijke geschillen is in beginsel niet verboden. De enige reserve die art. 1385bis van het Gerechtelijk Wetboek ten aanzien van arbeidsrechtelijke geschillen maakt, betreft een verbod om de dwangsom aan te wenden betreffende vorderingen tot nakoming en uitvoering van arbeidsovereenkomsten. Deze exceptie strekt er vooral toe, zo blijkt althans uit de diverse parlementaire initiatieven en uit het advies van de Nationale Arbeidsraad, te beletten dat de dwangsom wordt gehanteerd tegen afwezige en actievoerende werknemers⁴⁶. Ondanks het feit dat het slechts de bedoeling van de wetgever was om de dwangsom uit de sfeer van stakingen en bedrijfsbezetting te houden, moeten we nochtans constateren dat de exceptie vrij ruim is geredigeerd, zodat ze in het kader van een arbeidsovereenkomst ook niet tegen de werkgever kan worden aangewend⁴⁷. Onder arbeidsovereenkomst wordt individuele en niet collectieve arbeidsovereenkomst begrepen. Dit betekent dat in principe niets de aanwending van de dwangsom ten aanzien van obligatoire CAO-bepalingen in de weg staat. Dit natuurlijk voor zover de naleving van de obligatoire bepaling niet samenvalt of herleid kan worden tot uitvoering van de arbeidsovereenkomst. Een dergelijk samenvallen was in het geval van de beschikking van 9 juli 1985 niet aanwezig; het betrof immers louter en alleen de correcte naleving van het informatief gedeelte van de beïnvloedingsplicht en het vrijwaren van de nog te voeren collectieve onderhandelingen⁴⁸. De aanwending van een dwangsom ter verplichte nakoming van de vredesplicht of zelfs van een verzoeningsprocedure in bepaalde omstandigheden lijkt ons uitgesloten, daar na-

koming van de vredesplicht een direct verband houdt met de uitvoering van de arbeidsovereenkomst en bovendien rechtstreeks betrekking heeft op collectieve conflicten zoals staking, bedrijfsbezetting en zelfs uitsluiting. Situaties, die zoals aangestipt door de wetgever uitgesloten werden. De exceptie van art. 4, tweede lid, van de CAO-wet kan evenmin worden opgeworpen ter voorkoming van de aanwending door de rechter van de techniek van de dwangsom. Voornoemde exceptie speelt enkel ten aanzien van vorderingen tot schadeloosstelling en betreft niet de aanwending van de dwangsom. Het onderscheid tussen dwangsom en schadeloosstelling werd o.m. door Storme onderstreept⁴⁹. De voorzitter van de arbeidsrechtbank verworpt ons inziens derhalve volkomen terecht het bezwaar van de verweerder.

D. Enkele conclusies

18. Er kan weinig twijfel over bestaan dat de wetgever in het kader van de CAO-wet vooral het voluntaristische karakter van de Belgische collectieve arbeidsverhoudingen heeft willen respecteren en gaaf houden. Dit voluntarisme houdt niet enkel in dat de partijen principieel vrij zijn onderhandelingen te voeren en overleg te plegen over de materies die ze zelf aanwijzen, maar betekent bovendien ook dat de sociale gesprekspartners in eerste instantie zelf ook instaan voor de oplossing van de collectieve conflicten die tussen hen rijzen. Het is dus zeker niet toevallig dat dezelfde wetgever de paritaire organen bedoeld in de wet van 5 december 1968 met een conciliatieopdracht en -bevoegdheid heeft bekleed⁵⁰. In de geest van de Belgische wetgever dienen juridische zowel als economische collectieve conflicten in eerste instantie langs de weg van verzoening en bemiddeling te worden opgelost. Niettemin is het evenzeer onze overtuiging dat het Belgisch positief recht ruimte heeft willen laten voor een interventie van de rechter in collectieve arbeidsconflicten met een juridische inslag en meer algemeen in conflicten tussen sociale gesprekspartners met betrekking tot de rechten en verplichtingen die ze voor zichzelf hebben gecreëerd in het kader van de door hen gesloten conventies. De oplossing van dit type van geschillen langs jurisdictionele weg is dus zeker niet vreemd aan het positief recht. Alleen diende de tussenkomst van de rechter in de geest van de wetgever marginaal te blijven. De rechter lost het conflict op wanneer dit langs de normale kanalen niet kon worden beslecht⁵¹.

M. RIGAUX

⁴⁵ De uitspraak in kort geding doet geen afbreuk aan de eventuele latere afhandeling van de zaak ten gronde; de uitspraak zorgt er inderdaad voor dat de onderhandelingen over de uitvoering van art. 13 van de collectieve arbeidsovereenkomst mogelijk en zinvol blijven.

⁴⁶ Zie voor commentaar MOUREAU-MARGRÈVE, I., «L'astreinte», *Ann. Fac. Dr. Liège*, 1982, 16 en 17; COLLIN, D., «L'astreinte en matière sociale, point sur l'état de la jurisprudence», *Ann. Fac. Dr. Liège*, 1984, 90 en 91; meer algemeen BALLON, G.L., «De nieuwe wet op de dwangsom», *R.W.*, 1979-80, 2017 e.v.; DHOORE, A., «Een jaar toepassing van de dwangsom», *R.W.*, 1981-82, 289 e.v.

⁴⁷ Zie MOUREAU-MARGRÈVE, I., o.c., blz. 17.

⁴⁸ Inderdaad, de vraag waarmee de voorzitter van de arbeidsrechtbank werd belast, lag volledig buiten het toepassingsgebied van de door de wetgever in art. 1385bis geformuleerde exceptie.

⁴⁹ Zie STORME, M., *Procesrecht*, Antwerpen, 1980, blz. 226.

⁵⁰ Zie hieromtrent ROMBOUTS, J., *De paritaire organen in België*, Lier, 1976, blz. 60.

⁵¹ Zie dienaangaande de uitspraak van de minister van Arbeid en Tewerkstelling: *Parl. Besch., Senaat*, 1966-67, nr. 148, blz. 132.

RECHTSPRAAK

BENELUX-GERECHTSHOF

5 JULI 1985

President: de h. Moons

Advocaat-generaal: de h. Krings

Dwangsom — Bij schorsing van gedwongen tenuitvoerlegging van de hoofdveroordeling.

De dwangsom wordt niet verbeurd gedurende de tijd dat wegens het instellen van een rechtsmiddel de gedwongen tenuitvoerlegging van de hoofdverbintenis is geschorst.

L. t/ V.

Conclusie van de heer E. Krings, advocaat-generaal, hoofd van het Parket

Uit het vonnis waarbij de vraag aan het Hof werd gesteld blijkt, dat de voor de rechter in hoger beroep gedingvoerende appellanten veroordeeld werden tot het herplaatsen van een televisiemast die ze afgebroken hadden.

Die veroordeling werd reeds in eerste aanleg bij een vonnis van 28 januari 1983 door de vrederechter uitgesproken. Dat vonnis werd op 2 maart 1983 aan appellanten betekend.

Dezelfde dag hebben de appellanten tegen die beslissing hoger beroep ingesteld.

Op 9 januari 1984 deed de rechter in hoger beroep uitspraak. Hij wees het hoger beroep af. Tegen dit vonnis werd geen rechtsmiddel aangewend.

Op 11 januari 1984 werd het vonnis door de appellanten uitgevoerd, d.w.z. dat zij de televisiemast opnieuw oprichtten.

Maar de eerste rechter had de appellanten ook veroordeeld tot een dwangsom van 500 fr. per dag vertraging in de tenuitvoerlegging van de beschreven werken, welke tenuitvoerlegging erin bestond binnen één maand na de betekening van het vonnis de plaats in haar oorspronkelijke toestand te herstellen door de televisiemast met de antenne naar het gemeenschappelijk erf over te brengen en de woning van de tegenpartij behoorlijk op de antenne aan te sluiten.

Het vonnis was evenwel *niet* bij voorraad uitvoerbaar, zodat het hoger beroep van de appellanten de tenuitvoerlegging schorste.

Op 24 januari 1984, nadat de werken reeds waren uitgevoerd, lieten de tegenpartijen het vonnis van de rechter in hoger beroep aan de appellanten betekenen en hun meteen bevel geven tot betaling van de dwangsom, berekend tot 15 januari 1984 tegen 500 fr. per dag, dit is 142.500 fr.

Die partijen gaan dus uit van de stelling dat, ingevolge de afwijzing van het hoger beroep, het vonnis van de eerste rechter uitvoerbaar werd vanaf de dag waarop het betekend werd, d.i. 2 maart 1983, en, nu de tenuitvoerlegging pas op 11 januari 1984 plaatsvond, de dwangsom intussen ver-

beurd werd, nl. vanaf de dag volgend op één maand na de betekening van het vonnis.

Thans wordt aan het Hof de vraag gesteld of de schorsing, wegens hoger beroep, van de tenuitvoerlegging van een tot een dwangsom veroordelend vonnis, zonder uitvoerbaarheid niettegenstaande aanwending van een rechtsmiddel, tot gevolg heeft of niet dat het bestreden vonnis zijn verbindende werking behoudt.

Strikt genomen valt die vraag in de eerste plaats in het uitleggingsgebied van het intern recht: welke is de uitwerking van de schorsing van de tenuitvoerlegging van het vonnis van de eerste rechter ingevolge het instellen van het hoger beroep? De vraag rijst in elk geval niet alleenlijk bij veroordeling tot een dwangsom. Ze heeft een algemene draagwijdte op het gebied van het procesrecht en elk intern recht geeft er zijn eigen antwoord op.

Te dezen aanzien heeft het Hof dan ook geen bevoegdheid.

Het probleem moet evenwel ook gezien worden volgens de specifieke aard van de dwangsom. Behoort het tot de aard van de dwangsom eisbaar te zijn voor een tijdsruimte waarin geen gedwongen tenuitvoerlegging mogelijk is?

Neemt men immers aan, dat de rechter tenuitvoerlegging niet heeft toegestaan voor het geval tegen zijn vonnis hoger beroep wordt ingesteld (vermits luidens art. 1397 Ger. W. het wettelijk effect van het hoger beroep erin bestaat de gedwongen uitvoering van het vonnis te schorsen), dan rijst de vraag of het met de doeleinden van de dwangsom strookt dat die dwangsom verbeurd zou zijn voor de tijdsruimte waarin de gedwongen tenuitvoerlegging wettelijk niet mogelijk is. Vrijwillig is de uitvoering uiteraard wel mogelijk, maar gedwongen niet.

De basisidee van het vraagstuk van de dwangsom is het doel waarmee het instituut tot stand kwam. Dit doel is tweeledig: het afdwingen enerzijds van de nakoming *in natura* van de verbintenis, anderzijds van de tenuitvoerlegging van de veroordeling, die de rechter uitsprekt¹. In feite sluit het tweede aspect bij het eerste aan, daar de veroordeling die de rechter uitsprekt ook ertoe strekt de nakoming *in natura* van een verbintenis te verkrijgen. Uitvoering en dwangsom hangen dus alleszins onafscheidbaar met elkaar samen.

Er zijn echter luidens het Belgisch recht twee categorieën van veroordelingen waarvoor geen dwangsom kan worden uitgesproken: veroordelingen tot een geldsom en veroordelingen ter zake van de nakoming van de arbeidsovereenkomsten².

¹ STORME, *Les voies conservatoires et d'exécution, bilan et perspectives*, Jeune Barreau, Brussel, 1982, p. 196, nr. 5; VAN OMESLAGHE, *Les obligations contractuelles*, Jeune Barreau, 1984, p. 207-208, nr. 10; MOREAU-MARGRÈVE, «L'astreinte», *Ann. Univ. de Liège*, 1982, 16; ASSER, *Verbintenissen*, deel I, p. 159; STAR BUSMANN, *Hoofdstukken van burgerlijke rechtsvordering*, nr. 376; p. 363.

² Zie LÉBOUCQ en VAN ECKHOUTTE, «Het sociaalrechtelijk kort geding», *R.W.*, 1982-83, 1102/3; D. COLIN, «L'astreinte en

Naar Nederlands en Luxemburgs recht kan samen met de veroordelingen ter nakoming van de arbeidsovereenkomsten wel veroordeling tot een dwangsom opgelegd worden.

In de Belgische rechtsleer werd thans de vraag opgeworpen of het verbeuren van de dwangsom verbonden is aan de verbindende werking (effet obligatoire) van het vonnis, dan wel aan de tenuitvoerlegging zelve van het vonnis³. Die vraag is ten deze van overwegend belang.

In het eerste geval wordt enkel belang gehecht aan de verbindende werking, al kan het zijn dat de gedwongen tenuitvoerlegging zelve voorlopig wettelijk uitgesloten is.

Naar Belgisch, Nederlands en Luxemburgs recht is een vonnis immers uitvoerbaar, zodra het uitgesproken wordt. Doch om ten uitvoer te kunnen worden gelegd, moet het eerst aan de partij tegen wie de tenuitvoerlegging plaats zal hebben, betekend worden⁴.

Zulks stemt overigens overeen met de bepalingen betreffende de dwangsom vermits deze eerst na betekening van het vonnis verbeurd kan zijn (art. 1385bis Ger. W. en art. 1.3 E.V.).

Die verbindende werking van het vonnis blijft bestaan tot op het ogenblik waarbij het vonnis, ingevolge de aanwending van een rechtsmiddel, teniet wordt gedaan.

Wordt er echter binnen de wettelijke termijn geen rechtsmiddel aangewend, dan treedt het vonnis in kracht van gewijsde, hetgeen betekent dat voortaan de tenuitvoerlegging niet meer kan worden belet.

Het bewijs van het bestaan van die verbindende werking van het vonnis wordt o.m. afgeleid uit de wettelijke bepalingen die de uitvoering bij voorraad toelaten. De rechter kan immers beslissen, meestal op verzoek van een partij, dat zijn vonnis uitvoerbaar zal zijn, zelfs indien het door een gewoon rechtsmiddel wordt bestreden. Dit kan alleen doordat de verbindende werking tot het wezen zelf van het vonnis behoort.

Wordt er dus enkel rekening gehouden met de verbindende werking, dan is de dwangsom verschuldigd hetzij vanaf de betekening van het vonnis, hetzij vanaf de datum die de rechter na betekening als aanvangsdatum heeft bepaald⁵.

In deze stelling wordt dus de vraag buiten beschouwing gelaten of de gedwongen tenuitvoerlegging al dan niet wettelijk mogelijk is. Er zal o.m. geen acht worden geslagen op een wettelijk beletsel, zoals het aangewende gewoon rechtsmiddel (verzet of hoger beroep).

De dwangsom zou dus verschuldigd zijn al kan de uitvoering wettelijk niet afgedwongen worden. Het vonnis behoudt immers zijn verbindende werking, hoewel de gedwongen tenuitvoerlegging voorlopig uitgesloten is.

Voor de berekening van de som die als dwangsom verschuldigd is, houdt men dus rekening met de tijd die verlopen is vanaf de betekening van het vonnis of vanaf het in

het vonnis bepaalde tijdstip, tot op de dag van de uitvoering van het vonnis, ongeacht de vraag of de gedwongen uitvoering al dan niet mogelijk was.

Het voordeel van deze oplossing is dat er geen rekening hoeft te worden gehouden met het onderscheid tussen de periode waarin de tenuitvoerlegging wel mogelijk was, d.w.z. na de betekening van het vonnis tot op het ogenblik waarop een rechtsmiddel wordt ingesteld, en de periode dat die uitvoering geschorst wordt, d.w.z. vanaf het instellen van het rechtsmiddel. De dwangsom is verschuldigd voor de gehele periode⁶.

Hier komt echter de opmerking dat, al is de dwangsom verschuldigd voor de tijd van de schorsing, de betaling ervan tijdens die periode toch niet kan worden gevorderd, vermits elke gedwongen uitvoering uitgesloten is. De betaling zal dus pas gevorderd kunnen worden, nadat het vonnis in kracht van gewijsde is getreden. De duur van die periode kan soms zeer lang zijn, met het gevolg dat het bedrag van de verschuldigde dwangsom steeds maar toeneemt.

Deze stelling biedt ontegensprekelijk het voordeel de verder die de veroordeling heeft opgelopen enerzijds te ontmoedigen hoger beroep in te stellen om tijd te winnen, m.a.w. het roekeloos hoger beroep te voorkomen, anderzijds, voor zoveel zulks mogelijk is, d.w.z. geen onherroepelijk nadeel doet ontstaan, de voorlopige en vrijwillige tenuitvoerlegging van het vonnis aan te moedigen. De veroordeelde wordt immers voor de keuze geplaatst: ofwel dadelijk uitvoeren en later geen dwangsom oplopen, ofwel niet uitvoeren, maar bij bevestiging van het vonnis, een vrij hoge dwangsom moeten betalen, al wordt het vonnis in hoger beroep dadelijk en vrijwillig ten uitvoer gelegd.

Hier rijzen evenwel enkele vraagstukken die de aandacht verdienen:

a) Hoe staat het wanneer het vonnis van de eerste rechter wordt vernietigd (omdat er een oorzaak van nietigheid in schuilt), doch uiteindelijk de oplossing bevestigd wordt?

De vernietiging heeft ex tunc plaats, zodat er geen sprake meer kan zijn van verbindende werking van het vonnis van de eerste rechter.

De verbindende werking bestaat dus slechts onder de ontbindende voorwaarde dat het vonnis in hoger beroep wordt bevestigd⁷. In dat geval wordt de dwangsom dus niet

⁶ Onbesproken blijft hier de vraag, of de dwangsom die aldus vóór de uitspraak in hoger beroep (of op verzet) werd betaald, moet worden teruggegeven of niet, wanneer de beslissing in hoger beroep (of op verzet) wordt gewijzigd (zie in dit verband: Ben. Ger. Hof, 14 april 1983, A 82/8, Vanschoonbeek/G^{ers} Vanschoonbeek, en de conclusie van het openbaar ministerie; prof. DOEK, *Burg. rechtsw.*, suppl. 135 (dec. 1983), II, 324, a, onder boek II, art. 611, c; VAN OPSTAL, praeadvies Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht in België en Nederland, 1962, p. 154; BALLON, *loc. cit.*, nr. 118, p. 43).

Anders is het wellicht met de beslissing in kort geding, waarbij eveneens een dwangsom verbeurd kan worden. Dit zal alleszins definitief verbeurd zijn, al is de uitspraak van de feitenrechter tenslotte niet gunstig voor de schuldeiser. Hoge Raad, 31 mei 1963, *N.J.*, 1966, 336 op de conclusie van proc.-gen. LANGEMEYER; VAN OPSTAL, *loc. cit.*, p. 154; STAR BUSMANN, *loc. cit.*, p. 365-366; prof. DOEK, *Burgerlijke rechtsvordering*, suppl. 136, maart 1984, II, 318, b, in verband met boek II, art. 611, a.

⁷ Zie noot 6.

matière sociale; point sur l'état de la jurisprudence», *Ann. de droit de Liège*, 1984, 89 e.v.; BALLON, A.P.R., *Dwangsom*, nrs. 143 tot 155.

³ MOREAU-MARGRÈVE, *loc. cit.*, p. 37 e.v.; STORME, *loc. cit.*, nr. 22, p. 207.

⁴ Ger. W., artt. 1386 e.v.; artt. 342 en 350 Ned. Wb. burg. rechtsw.

⁵ Zie MOREAU-MARGRÈVE, *loc. cit.*, p. 37 e.v.; STORME, *loc. cit.*, nr. 22, p. 207.

verbeurd voor de periode die de uitspraak in hoger beroep voorafgaat.

b) Luidens art. 7 E.W.⁸ verjaart de invordering van de reeds verschuldigde dwangsom na een termijn van zes maanden. Die vrij korte tijdsruimte werd ingevoerd omdat het niet te verantwoorden zou zijn dat de schuldeiser de tijd laat verlopen, terwijl de dwangsom steeds maar toeneemt. De schuldeiser moet de schuldenaar er tijdig van verwittigen dat hij betaling van de dwangsom vordert en moet het nodige doen voor de uitvoering ervan. De wetgever heeft er aldus rekening mee gehouden dat met de dwangsom zeer hoge bedragen verschuldigd kunnen zijn en wil derhalve misbruiken voorkomen.

De verjaring wordt evenwel geschorst, en tevens het verbeuren van de dwangsom, bij overlijden van de schuldenaar.

Hoe is, in de stelling van de verbindende werking van het vonnis en de gevolgen ervan wat de dwangsom betreft, het vraagstuk van de verjaring geregeld? De wet voorziet alleszins niet in een schorsing ervan.

Men zou kunnen betogen dat de verjaring tijdens het geding in hoger beroep niet loopt, omdat de schuldeiser in de onmogelijkheid verkeert tot de uitvoering over te gaan. Zou ter zake art. 2274 van het Burgerlijk Wetboek (België) van toepassing zijn⁹? Brengt dit dan mee dat wegens de verbindende werking van het vonnis de dwangsom steeds meer blijft stijgen en ten slotte een aanzienlijk bedrag kan bereiken, zelfs indien de schuldenaar, onmiddellijk na de einduitspraak in hoger beroep, de eindbeslissing ten uitvoer legt?

Is dit evenwel niet volstrekt in strijd met de bedoeling van de wetgever die door het instellen van een korte verjaring zulks precies heeft willen voorkomen?

Neemt men aan dat tijdens het geding in hoger beroep de verjaring wel blijft lopen, dan dient te worden opgemerkt dat de schuldeiser geen mogelijkheid heeft om de schuldenaar tot betaling van de dwangsom te dwingen. Het enige dat hij in dat geval zou kunnen doen is de schuldenaar binnen de termijn van zes maanden te verwittigen dat hij de betaling van de dwangsom zal invorderen zodra de rechter in hoger beroep of op verzet, uitspraak zal hebben gedaan. Dit zou dan een stuiting van de verjaring uitmaken.

Die stuiting zou slechts tot doel hebben de schuldenaar ertoe aan te zetten het vonnis waartegen hij een rechtsmiddel heeft aangewend, omdat hij oordeelt ten onrechte te zijn veroordeeld, toch maar vrijwillig ten uitvoer te leggen¹⁰.

c) Een ander aspect van het vraagstuk houdt nu precies verband met de gevolgen van die vrijwillige tenuitvoerlegging.

Zoals zoëven werd aangestipt, kan het gebeuren dat de «vrijwillige» tenuitvoerlegging van het eerste vonnis vóór de uitspraak in hoger beroep een onherstelbare toestand doet ontstaan.

Wanneer de rechter in eerste aanleg de uitvoering bij voorraad beveelt, dan oordeelt men dat de schuldeiser die de uitvoering doordrijft, hoewel een gewoon rechtsmiddel (dat in dat geval geen schorsend effect heeft) wordt ingesteld, die uitvoering op eigen risico doet plaatsvinden en eventueel tot schadevergoeding kan worden veroordeeld indien, ingevolge de wijziging van het vonnis in hoger beroep, de ten onrechte uitgewonnen schuldenaar schade heeft geleden¹¹.

Oordeelt men echter dat de dwangsom verbonden is aan de verbindende werking van het vonnis, terwijl het vonnis niet uitvoerbaar is bij voorraad, dan is het de schuldenaar die het vonnis vrijwillig ten uitvoer legt, om het risico van de dwangsom niet op te lopen. Kan hij dan aanspraak maken op schadevergoeding wanneer het vonnis in hoger beroep tenietgedaan of gewijzigd wordt?

Laat ons het voorbeeld nemen van de zaak die tot de prejudiciële vraag aanleiding gaf.

Veronderstellen we, dat ten deze de veroordeelde partij, ten einde aan de dwangsom te ontsnappen, onmiddellijk na de uitspraak van de eerste rechter, de televisiemast in zijn oorspronkelijke toestand heeft hersteld, doch niettemin hoger beroep heeft ingesteld. De tenuitvoerlegging betekent immers op zichzelf geen berusting in het vonnis¹².

Veronderstellen we verder dat in hoger beroep wordt beslist dat de eerste rechter ongelijk had en dat bijgevolg de televisiemast niet teruggeplaatst hoefde te worden.

Wie zou in dat geval de kosten moeten dragen én van de eerste herstelling én van de tweede afbraak?

De eerste herstelling had immers plaats onder de bedreiging met de dwangsom, maar moet niettemin als een vrijwillige tenuitvoerlegging worden beschouwd; ze had alleszins niet plaats op vordering van de schuldeiser. Deze heeft dus geen fout begaan en kan derhalve niet tot schadevergoeding worden veroordeeld.

Die kosten zullen dus ten laste van de schuldenaar die het vonnis van de eerste rechter «vrijwillig» heeft uitgevoerd, moeten blijven!

Bovendien kan, in het besproken voorbeeld, de toestand nog worden hersteld. De televisiemast kan nog worden afgebroken.

Er kunnen zich evenwel toestanden voordoen waar geen herstel meer mogelijk is. Die partij kan dan geen aanspraak maken op schadevergoeding zoals zoëven werd aangestipt, omdat de tegenpartij geen enkele schuld treft.

Die toestand van de schuldenaar die de betaling van de dwangsom heeft willen voorkomen is dus, in deze stelling, slechter dan de toestand van de schuldenaar ten laste van wie een bij voorraad uitvoerbaar verklaard vonnis werd uitgesproken. Hij geraakt uiteindelijk in het slop.

⁸ Art. 1385octies Ger. W.

⁹ Deze stelling is alleszins betwistbaar; ze stoelt op geen enkele wettekst.

¹⁰ Het vraagstuk wordt aanzienlijk vereenvoudigd indien men van het standpunt uitgaat dat het rechtsmiddel ook wat de dwangsom betreft een schorsend effect heeft (zie BALLON, A.P.R., *loc.cit.*, nr. 274, p. 98; VAN MULLEM, «Vers une légalisation de l'astreinte en droit belge», *J.T.*, 1977, 37, nr. 23; MALENGREAU, *R.G.A.R.*, 1981, 10348, nr. 25).

¹¹ Zie wat België betreft, Cass., 27 oktober 1950, *Pas.*, 1951, I, 101; verslag Kon. Comm. rechterlijke hervorming, *St. Senaat*, 1963-64, nr. 60, p. 303-304. Wat Nederland betreft: STAR BUSMANN, nr. 426, p. 433.

¹² Zie wat België betreft, Cass., 13 maart 1978, *Pas.*, 1978, I, 786, *Arr. Cass.*, 1978, 824.

Dit zijn dus de aspecten van het vraagstuk als men oordeelt dat de dwangsom onder de verbindende werking van het vonnis valt, zodat er geen rekening zou hoeven te worden gehouden met de schorsing van de gedwongen uitvoering, ingevolge het instellen van een gewoon rechtsmiddel¹³.

Hoe ziet het vraagstuk eruit als men de dwangsom met de gedwongen uitvoering verbindt¹⁴?

Eerst zij opgemerkt dat in het woord «dwangsom» dezelfde stam voorkomt als in «dwingen». De dwangsom heeft immers tot doel de schuldenaar tot de uitvoering van het vonnis *te dwingen*. Dit veronderstelt evenwel dat hij tot uitvoering *kan* worden gedwongen. Het is bijgevolg intrinsiek tegenstrijdig te beslissen dat de dwangsom kan worden toegepast terwijl de uitvoering van het vonnis niet kan worden afgedwongen¹⁵.

¹³ De studie van prof. MOREAU-MARGRÈVE, die achteraf ook de instemming van prof. Storme kreeg, is weliswaar zeer interessant omdat ze de klemtoon legt op een aspect van de gevolgen van het vonnis dat dikwijls uit het oog wordt verloren. Benevens het gezag van gewijsde heeft het vonnis ook en wellicht vooral een verbindende werking en het behoudt die werking zolang het vonnis niet is tenietgedaan of gewijzigd ingevolge het aanwenden van een rechtsmiddel. Dit valt niet te ontkennen.

Die verbindende werking heeft o.m. tot gevolg dat het vonnis, dadelijk na de uitspraak voor uitvoering vatbaar is. Die uitvoering kan plaatshebben zolang geen rechtsmiddel is ingesteld. Overigens is het om die reden dat het Gerechtelijk Wetboek bepaalt, dat wanneer de veroordeling in betaling van een geldsom voorziet, de gedwongen uitvoering pas mag plaatsvinden één maand na de betekening van het vonnis. De termijn van één maand komt overeen met de termijn om hoger beroep of verzet in te stellen. De wetgever heeft willen voorkomen dat de uitvoering reeds een voldongen feit zou zijn, vooraleer de schuldenaar de gelegenheid had een gewoon rechtsmiddel aan te wenden (zie art. 1495 Ger. W.).

Maar dit alles sluit geenszins in, zoals de geleerde auteur beoogt, dat de dwangsom verbonden is aan die verbindende werking, d.w.z. dat ze verbeurd kan worden, terwijl de schuldeiser de gedwongen uitvoering niet mag eisen.

Klaarblijkelijk heeft men hier te doen met een standpunt, dat geenszins uitgediept werd wat de gevolgen ervan betreft en dus ook met de praktische zijde ervan. Wie enigszins met de praktijk vertrouwd is weet dat in zeer talrijke gevallen de beslissing van de eerste rechter in hoger beroep gewijzigd of tenietgedaan wordt. De beschouwingen van prof. Moreau-Margrève over het verband tussen dwangsom en straf, over dwangsom en uitvoering zijn ter zake zonder belang om te beslissen dat de dwangsom verbeurd wordt ook wanneer de tenuitvoerlegging van het vonnis wettelijk onmogelijk is.

¹⁴ Dit is de stelling van de Hoge Raad, 18 jan. 1940, *N.J.*, 1940, 1127. Die stelling wordt ook onder meer bijgevallen door VAN OPSTAL, *loc. cit.*, nr. 2.2.8, p. 940. Prof. STORME was die mening oorspronkelijk eveneens toegedaan, zie *T.P.R.*, 1980, 237, nr. 26. Prof. VAN OPSTAL oordeelt immers terecht dat het doen verbeuren door de veroordeelde van dwangsommen een vorm van executie van de hoofdveroordeling is en dat ze als zodanig evengoed door de schorsing wordt getroffen, als de executie van reeds verbeurde dwangsommen. Hij verwijst o.m. naar MEYERS, *W.P.N.R.*, 394, H.R., 18 januari 1940, *N.J.*, 1940, 1127. Hoewel niet uitdrukkelijk valt BALLON (A.P.R., *Dwangsom*) klaarblijkelijk dit standpunt ook bij; dit is ook het geval met VAN MULLEM, *loc. cit.*, nr. 23, en MALENGREAU, *R.G.A.R.*, 1981, 10348, nr. 24.

¹⁵ Zie prof. DOEK, *Burgerlijke rechtsvordering*, Verzameling Kluwer, Deventer, Boek II, t.5, afd. 3, suppl. 130 (maart 1983, II, 313, 3).

De dwangsom is bovendien nauw verbonden met de nakoming van verbintenissen om iets te doen, na te laten of te geven¹⁶, en die verbintenissen moeten in natura worden nagekomen. Het doel van het instituut is dus de rechtstreekse uitvoering van de verbintenis waarborgen¹⁷. De rechtspraak levert daar talrijke voorbeelden van op: uitvoeren van een werk (plaatsen van dubbel glas in een woning); onderhouden van een gepachte weide, verlaten van een woning na het beëindigen van de huurovereenkomst; opnieuw aansluiten op gas-, elektriciteits- of watervoorziening, vermijden van rookhinder, afgifte of teruggave van onrechtmatig achtergehouden zaken, afgifte van een chequeboekje; afgifte van boekhouding; afgifte van een dossier, enz.¹⁸.

De klemtoon wordt dus zeer duidelijk op de uitvoering van de hoofdveroordeling gelegd.

Nu bestaat die verplichting tot uitvoering vanaf de betekening van het uitgesproken vonnis aan de schuldenaar.

Die uitvoering wordt evenwel geschorst zodra de schuldenaar, naargelang van het geval, verzet of hoger beroep aantekent. De schorsing zal pas ophouden, wanneer op het rechtsmiddel een eindvonnis wordt uitgesproken.

Heeft de eerste rechter in zijn einduitspraak een dwangsom opgenomen, dan is het wel zo dat die som loopt vanaf de betekening tot het instellen van het rechtsmiddel en van dit moment af dus niet meer loopt, maar weer van kracht wordt na de einduitspraak op het rechtsmiddel, voor zover uiteraard deze einduitspraak op bevestiging van het vonnis van de eerste rechter luidt.

Er ontstaat dus een hiaat in het verloop van de tijd waarin de dwangsom verschuldigd is.

Dit kan misschien als een weinig bevredigende regeling worden beschouwd. Maar ik moge opmerken dat de schuldenaar dit kan verhelpen door het rechtsmiddel onmiddellijk na de betekening van het vonnis van de eerste rechter in te stellen. In dit geval verloopt er geen tijd en kan de dwangsom alleszins niet verbeurd worden vóór dat er op het rechtsmiddel uitspraak wordt gedaan¹⁹.

Men werpt, wellicht terecht, op dat deze regeling roekeloze aanwending van rechtsmiddelen niet belet.

Er is evenwel een instituut dat de gevolgen van die roekeloze rechtsmiddelen voorkomt, nl. de uitvoerbaarheid bij voorraad. Hiermee kan de schuldeiser dadelijk tot uitvoering dwingen, eventueel onder bedreiging met de dwangsom, die dan ook eisbaar is.

¹⁶ Zie praeadviezen over de dwangsom, Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht in België en Nederland 1962, enerzijds prof. J. RONSE, p. 107 en anderzijds prof. VAN OPSTAL, p. 122.

¹⁷ MOREAU-MARGRÈVE, *loc. cit.*, p. 15. Deze auteur oordeelt dat, wanneer die rechtstreekse uitvoering onmogelijk is, de dwangsom niet kan worden toegepast, p. 17 en 33; zie ook VAN OPSTAL, p. 124.

¹⁸ A.M. DHOORE, «Een jaar toepassing van de dwangsom», *R.W.*, 1981-82, 289 e.v.

¹⁹ VAN OPSTAL, *loc. cit.*, p. 140, noot 1, sluit zich aan bij deze opmerkingen en oefent terecht kritiek op de stelling dat de dwangsom eerst begint te lopen vanaf het ogenblik waarop het vonnis in kracht van gewijsde treedt. Zulk een stelling negeert immers ten onrechte de verbindende werking van het vonnis vanaf de uitspraak en is overigens in strijd met het begrip «schorsing van de uitvoering» ingeval een gewoon rechtsmiddel wordt ingesteld.

Maar in dit geval treedt het reeds bekend gevolg van die uitvoering in, d.w.z. de aansprakelijkheid van de schuldeiser, voor het geval de uitvoering voorbarig zou blijken, ingevolge wijziging of vernietiging van het vonnis van de eerste rechter.

De nadelen van het slop waarin partijen in de eerste stelling geraken, bestaan dus hier niet.

Ik kom aldus tot het besluit dat, hoe aantrekkelijk zij op het eerste gezicht ook is, de stelling luidens welke de dwangsom in de verbindende werking van het vonnis van de eerste rechter begrepen is, evenwel niet bestand is tegen een analyse die rekening houdt met de gevolgen ervan en met de ondervinding van de praktijk.

Logischerwijze en overigens in overeenstemming met de doeleinden van het instituut, is de dwangsom nauw verbonden met de gedwongen uitvoering van het vonnis.

Dit betekent dus dat de dwangsom slechts verschuldigd kan wezen mits de gedwongen uitvoering mogelijk is.

Ik meen derhalve dat op de gestelde vraag dient te worden geantwoord dat wanneer, de gedwongen uitvoering van een vonnis geschorst wordt wegens het instellen van een gewoon rechtsmiddel, de dwangsom voor de duur dier schorsing niet verbeurd wordt.

Arrest

Ten aanzien van de feiten

Overwegende dat de procedure welke tot voormelde beschikking heeft geleid, kan worden samengevat als volgt :

Bij vonnis van de Vrederechter van het kanton Beringen van 28 januari 1983 werden de echtgenoten L.-T. op verordering van de echtgenoten V.-T. veroordeeld tot het herplaatsen van een televisiemast die ze afgebroken hadden en tot betaling van een dwangsom van vijfhonderd frank per dag vertraging in de tenuitvoerlegging van de in het vonnis beschreven werken. Dit vonnis was niet uitvoerbaar bij voorraad.

Het vonnis werd op 2 maart 1983 betekend aan de echtgenoten L.-T., die op dezelfde dag tegen het vonnis hoger beroep instelden. De tenuitvoerlegging werd aldus geschorst.

Bij vonnis van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Hasselt van 9 januari 1984 werd het beroepen vonnis bevestigd. Tegen dit vonnis werd geen rechtsmiddel ingesteld.

De echtgenoten L.-T. voerden het vonnis uit op 11 januari 1984.

Het in hoger beroep gewezen vonnis werd hen evenwel door de tegenpartij op 24 januari 1984 betekend, met bevel tot betaling van de dwangsom berekend tot 15 januari 1984 tegen vijfhonderd frank per dag, dit is 142.500 frank.

Tegen dit bevel stelden de echtgenoten L.-T. een verordering in bij de beslagrechter.

Ten aanzien van het verloop van het geding

Overwegende dat de beslagrechter in de Rechtbank van Eerste Aanleg te Hasselt het Benelux-Gerechtshof verzoekt de volgende vraag aangaande de uitleg van de Eenvormige Beneluxwet betreffende de dwangsom te beantwoorden :

«Heeft de schorsing wegens hoger beroep van de uitvoering van een tot een dwangsom veroordelend vonnis zonder uitvoerbaarheid spijs verhaal al dan niet tot gevolg dat het bestreden vonnis zijn obligatorisch karakter behoudt, in die

zin dat, bij eventuele bevestiging, de toegekende dwangsom ook voor de schorsingsduur opeisbaar wordt in toepassing van artikel 1385bis en quater van het Belgisch Gerechtelijk Wetboek (artikelen 1 en 3 Eenvormige Wet betreffende de dwangsom) voor zover is voldaan aan de vereiste van betekening en desgevallend na verloop van de door de rechter voor verbeuring gestelde termijn ? » ;

(...)

Ten aanzien van het recht

Overwegende dat de vraag het verbeurd worden van een uitgesproken dwangsom betreft en blijkens de voormelde feitelijke gegevens gesteld is in de hypothese dat de gedwongen tenuitvoerlegging van het vonnis dat de dwangsom uitsprekt, geschorst is ingevolge het instellen van een rechtsmiddel ;

Dat de in de beschikking vervatte vraag, voor zover zij de uitlegging van de Eenvormige Beneluxwet betreffende de dwangsom aangaat, kan worden geformuleerd als volgt : wordt de dwangsom verbeurd gedurende de tijd dat de gedwongen tenuitvoerlegging wegens het instellen van een rechtsmiddel geschorst is ?

Overwegende dat artikel 1 van de Eenvormige Beneluxwet betreffende de dwangsom, waarmee artikel 1385bis van het Belgisch Gerechtelijk Wetboek overeenstemt, onder meer bepaalt dat de dwangsom een geldsom is waartoe de rechter op verzoek van een partij de wederpartij kan veroordelen voor het geval dat aan de hoofdveroordeling niet wordt voldaan, onverminderd het recht op schadevergoeding indien daartoe gronden zijn, en dat zij niet kan worden verbeurd vóór de betekening van de uitspraak ;

Overwegende dat uit die bepaling blijkt dat de dwangsom slechts wordt verschuldigd indien de hoofdveroordeling waaraan zij is verbonden niet wordt nagekomen ; dat zij het kenmerk heeft van een middel om tot uitvoering van de veroordeling te noodzaken ;

Dat dit laatste bevestiging vindt in de Gemeenschappelijke Memorie van Toelichting op de Eenvormige Beneluxwet betreffende de dwangsom, waarin in de toelichting op artikel 1 met betrekking tot de dwangsom wordt gesteld dat zij moet «beschouwd worden als een dwangmiddel om de uitvoering van een rechterlijke uitspraak te verkrijgen» ;

Overwegende dat op grond van het vorenstaande en in overeenstemming met de Gemeenschappelijke Memorie van Toelichting op artikel 1, moet worden aangenomen dat de dwangsom slechts verschuldigd wordt wanneer de veroordeling voor gedwongen uitvoering vatbaar is ; dat er derhalve voor dit dwangmiddel geen plaats is wanneer de tenuitvoerlegging is geschorst ;

Dat voormelde vraag dus ontkennend moet worden beantwoord ;

(...)

Verklaart voor recht : De Eenvormige Beneluxwet betreffende de dwangsom moet aldus worden uitgelegd dat de dwangsom niet wordt verbeurd gedurende de tijd dat wegens het instellen van een rechtsmiddel de gedwongen tenuitvoerlegging van de hoofdveroordeling is geschorst.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 27 NOVEMBER 1984

Voorzitter-rapporteur : de h. Boon

Advocaat-generaal : de h. Tillekaerts

Advocaten : mrs. Simont en De Bruyn

Wegverkeer — Artt. 61.1, 1°, en 76.1 — Wegverkeersreglement — Stopstreep.

De artt. 61.1, 1°, en 76.1 van het Wegverkeersreglement verbieden niet stopstrepen aan te brengen met betrekking tot een verkeerslicht, indien de plaatsgesteldheid zulks vereist.

De bestuurders dienen in zo'n geval de eerste stopstreep in acht te nemen als het duidelijk is dat verscheidene stopstrepen op hetzelfde verkeerslicht betrekking hebben.

L. e.a. t/ D.

Gelet op het bestreden arrest, op 11 april 1984 door het Hof van Beroep te Gent gewezen ;

Overwegende dat de voorziening enkel gericht is tegen de beslissingen op de civielrechtelijke vorderingen van de eisers tegen verweerder ;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 61.1.1°, 76.1 van het Wegverkeersreglement, 418, 420 van het Strafwetboek, 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest het hof van beroep zich onbevoegd verklaart om kennis te nemen van de civielrechtelijke vorderingen van de eisers op grond van de strafrechtelijke vrij spraak van verweerder en op grond van de volgende overwegingen : «Blijkens de gegevens van het dossier was de fietser L. de eerste stopstreep, weergegeven op de situatietekening van de verbalisanten en gezien in zijn rijrichting, voorbijgereden, toen op dat ogenblik de verkeerslichten voor hem reeds op rood stonden. Overeenkomstig artikel 76.1 van het Wegverkeersreglement had hij derhalve moeten stoppen vóór deze eerste stopstreep. Artikel 76.1 maakt immers geen onderscheid tussen een eerste of verdere stopstrepen. Beklaagde hoefde niet te verwachten dat L. inbreuk zou plegen op de voormelde wetsbepalingen. Door het plegen van die inbreuk vormde de fietser L. een onvoorzienbare hindernis voor beklagde, zodat aan te nemen is dat beklagde erdoor verrast werd en bij het oprijden van de rijbaan een aanrijding met die fietser niet meer heeft kunnen vermijden. Daaraan wordt geen afbreuk gedaan door het feit dat beklagde uit een particuliere inrit kwam gereden. De telastlegging is dientengevolge niet bewezen gebleven»,

terwijl overeenkomstig artikel 61.1, 1°, van het Wegverkeersreglement rood licht betekent dat het verboden is de stopstreep of, zo er geen stopstreep is, het verkeerslicht zelf, voorbij te rijden ; overeenkomstig artikel 76.1 van datzelfde reglement een stopstreep gevormd door een witte doorlopende streep, haaks op de rand van de rijbaan aangebracht, de plaats aanduidt waar de bestuurders moeten stoppen ingevolge een verkeersbord B 5 of een verkeerslicht ; overeenkomstig die artikelen het een bestuurder die een rood licht ontmoet, verboden is de stopstreep voorbij te

rijden die het dichtst bij het verkeerslicht is aangebracht ; een bestuurder die vóór deze stopstreep een andere stopstreep ontmoet, deze andere stopstreep niet mag voorbijrijden, wanneer deze andere stopstreep op haar beurt vergezeld is van een verkeersbord B 5 of een verkeerslicht ; het arrest derhalve niet zonder miskennen van de bovengenoemde artikelen kon oordelen dat artikel 76.1 van het Wegverkeersreglement geen onderscheid maakt tussen eerste of verdere stopstrepen en dat eiser overeenkomstig artikel 76.1 had moeten stoppen voor de eerste stopstreep, aangezien het arrest niet vaststelt dat die «eerste» stopstreep op zichzelf vergezeld was van een verkeersbord B 5 of een verkeerslicht, verschillend van dat nabij de «verdere» stopstreep ; het arrest derhalve zijn beslissingen met betrekking tot de verantwoordelijkheid van eiser en met betrekking tot de verantwoordelijkheid van verweerder niet wettelijk verantwoordt en de artikelen 61.1, 1°, 76.1 van het Wegverkeersreglement, 418, 420 van het Strafwetboek, 1382 en 1383 van het Burgerlijk Wetboek schendt :

Overwegende dat artikel 76.1 van het Wegverkeersreglement bepaalt : «Een stopstreep gevormd door een witte doorlopende streep, haaks op de rand van de rijbaan aangebracht duidt de plaats aan waar de bestuurders moeten stoppen ingevolge een verkeersbord B 5 of een verkeerslicht» ; dat naar luid van artikel 61.1. 1°, van hetzelfde reglement «rood licht betekent dat het verboden is de stopstreep of, zo er geen stopstreep is, het verkeerslicht zelf voorbij te rijden» ;

Overwegende dat derhalve de bestuurders, die een rood licht naderen, moeten stoppen zodra ze op de door hen gevolgde rijbaan een stopstreep ontmoeten die op het bedoelde verkeerslicht betrekking heeft ; dat de omstandigheid dat verderop nog een stopstreep vóór het verkeerslicht is aangebracht, daaraan geen afbreuk doet ; dat uit de bedoelde artikelen niet kan worden afgeleid dat het een bestuurder die een rood licht ontmoet, enkel verboden is de stopstreep voorbij te rijden die het dichtst bij het verkeerslicht is aangebracht ; dat bedoelde artikelen niet verbieden meerdere stopstrepen aan te brengen, indien de plaatsgesteldheid het vereist ; dat het volstaat dat het duidelijk is dat de verscheidene stopstrepen op hetzelfde verkeerslicht betrekking hebben en het in dat geval niet vereist is dat de «eerste» stopstreep op zichzelf vergezeld is van een verkeerslicht verschillend van dat nabij de «verdere» stopstreep ;

Overwegende dat het arrest, dat vaststelt dat de door eiser voorbijgereden stopstreep betrekking had op een verkeerslicht dat op rood stond, zijn beslissing naar recht verantwoordt en geen der in het middel aangehaalde wettelijke bepalingen schendt ;

Dat het middel naar recht faalt ;

(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 6 DECEMBER 1984

Voorzitter-rapporteur : de h. Janssens

Advocaat-generaal : de h. Velu

Advocaten : mrs. Bützler en De Gryse

Beroepsgeheim — Geneeskunst — Arbeidsovereenkomst — Door werkgever gemachtigde en betaalde geneesheer — Omvang van zijn opdracht en van het beroepsgeheim.

De in art. 31, § 2, van de Arbeidsovereenkomstenwet omschreven opdracht van de door de werkgever gemachtigde en betaalde geneesheer kan door de werkgever niet worden uitgebreid.

De Raad van Beroep van de Orde van Geneesheren, die vaststelt dat er geen elementen zijn waaruit zou blijken dat de werkgever reeds tevoren op de hoogte kon of moest zijn van het verloop van de aandoening van een werknemer, beslist wettig dat de door de werkgever gemachtigde en betaalde geneesheer zijn wettelijke opdracht te buiten is gegaan en het beroepsgeheim heeft geschonden door de werkgever in kennis te stellen van het mogelijke verloop van de aandoening waardoor de onderzochte werknemer was aangetast.

D. t/ Orde van Geneesheren

Gelet op de bestreden beslissing, op 5 maart 1984 door de Raad van Beroep van de Orde der Geneesheren, met het Nederlands als voertaal, gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 458 van het Strafwetboek en 31, § 2, vierde lid, van de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten,

doordat de aangevochten beslissing eiser de tuchtsanctie van de censuur oplegt, onder meer op grond: «dat hem kan worden verweten het beroepsgeheim te hebben geschonden; dat, luidens artikel 31, § 2, vierde lid, van de wet van 3 juli 1978, (eiser) enkel vast te stellen had of de werknemer werkelijk arbeidsongeschikt was; dat alle andere vaststellingen onder het beroepsgeheim vallen; dat deze wetsbepaling duidelijk is en niet vatbaar voor interpretatie; dat (eiser) ter zake de perken van zijn opdracht te buiten is gegaan en meteen het beroepsgeheim heeft geschonden door de werkgever in kennis te stellen van de mogelijke evolutie van de aandoening waardoor de onderzochte werknemer was aangetast; dat er ter zake geen elementen voorhanden zijn waaruit zou blijken dat de werkgever reeds tevoren op de hoogte kon of moest zijn van de evolutie van deze aandoening»;

terwijl, het beroepsgeheim van de geneesheren in beginsel enkel slaat op feiten die uiteraard geheim zijn of die, uitdrukkelijk of stilzwijgend, aan de geneesheer worden toevertrouwd, en daartoe geenszins behoort het louter medelen aan de werkgever, door de door hem gemachtigde geneesheer overeenkomstig artikel 31, § 2, vierde lid, van de wet van 3 juli 1978, binnen de perken van zijn opdracht, van een wetenschappelijk vaststaande en klinisch vastgestelde eigenschap van de aandoening van de werknemer, zonder de aard van deze aandoening nader te preciseren,

zodat, nu de opdracht van eiser, optredend als een door de werkgever gemachtigde en betaalde geneesheer in de zin van artikel 31, § 2, van de Arbeidsovereenkomstenwet, luidde: «Heeft de werknemer Alfons V. geen valse verklaring afgelegd omtrent zijn gezondheidstoestand, en is de ingreep aan de hand dringend of kan ze uitgesteld worden» (beslissing van de Provinciale Raad van Antwerpen van 1 augustus 1983, p. 2) en eiser, naast de vaststelling dat betrokkene arbeidsongeschikt is en dat «de arbeidsonge-

schiktheid, zoals voorgeschreven door de behandelende geneesheer, werd aanvaard», er zich in zijn brief van 23 juni 1982 toe beperkte — overigens zonder de grenzen van zijn opdracht te overschrijden — de opmerking te maken dat de aandoening reeds bestond bij de aanvang van de dienstbetrekking, doch dat het «tot de klinische karakteristiek behoort dat de evolutie niet kan worden voorzien en dat het tot de mogelijkheden behoort dat de aandoening op zeer korte tijd evolueerde waardoor een heelkundige ingreep noodzakelijk was», de raad van beroep de aangevochten beslissing door de bekritiseerde motieven, onder meer dat eiser ter zake de perken van zijn opdracht te buiten is gegaan en meteen het beroepsgeheim heeft geschonden door de werkgever in kennis te stellen van de mogelijke evolutie van de aandoening waardoor de onderzochte werknemer was aangetast, niet wettelijk verantwoordt (schending van de in het middel aangeduide wetsbepalingen):

Overwegende dat artikel 31, § 2, voorlaatste lid, van de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten bepaalt: «De door de werkgever gemachtigde en betaalde geneesheer gaat na of de werknemer werkelijk arbeidsongeschikt is; alle andere vaststellingen vallen onder het beroepsgeheim»;

Overwegende dat die wettelijk omschreven opdracht niet kan worden uitgebreid door de werkgever;

Dat de raad van beroep vaststelt dat er ten deze «geen elementen voorhanden zijn waaruit zou blijken dat de werkgever reeds tevoren op de hoogte kon of moest zijn van de evolutie van (de) aandoening»;

Overwegende dat de raad van beroep derhalve wettig beslist dat eiser de in artikel 31, § 3, voorlaatste lid, omschreven opdracht te buiten is gegaan en het beroepsgeheim heeft geschonden «door de werkgever in kennis te stellen van de mogelijke evolutie van de aandoening waardoor de onderzochte werknemer was aangetast»;

Dat het middel faalt naar recht;

(...)

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 7 JANUARI 1985

Voorzitter-rapporteur: de h. Soetaert

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Dienstplicht — 1. Hoge Militieraad — a) Bevoegdheid op verwijzing — b) Samenstelling — Voorzitter — c) Verplichting de dienstplichtige te horen — 2. Uitstel en vrijlating van dienst op morele grond — Kostwinner — a) Samengevoegd inkomen van ouders — b) Inkomsten van het lopend jaar.

1.a) Wanneer het Hof van Cassatie een beslissing van de Hoge Militieraad vernietigt waarbij een aanvraag om uitstel of vrijlating op morele grond wordt verworpen, betreft de vernietiging het geheel van de beslissing. De Hoge Militieraad is derhalve na verwijzing bevoegd om de zaak geheel opnieuw te onderzoeken.

b) De Hoge Militieraad mag worden voorgezeten door een emeritus voorzitter of raadsheer in het hof van beroep.

c) *De Hoge Militieraad is niet verplicht de dienstplichtige, na hem te hebben gehoord, opnieuw te horen nadat hij een memorie heeft neergelegd.*

2.a) *Opdat een dienstplichtige als kostwinner kan worden beschouwd is o.m. vereist dat het samengevoegd inkomen van vader en moeder een bepaald maximumbedrag niet te boven gaat. Uit de wet blijkt niet dat het inkomen van vader en dat van moeder niet mogen worden samengevoegd, wanneer zulks om redenen eigen aan de inkomstenbelasting niet geschiedt voor de rekening van het belastbaar inkomen.*

b) *Krachtens art. 10, § 1, 1°, zesde lid, van de Dienstplichtwet, mogen de militiegerechten in aanmerking nemen de vermoedelijke inkomsten van het lopende jaar, zijnde het jaar van de aanvraag om vrijlating als kostwinner. Zij kunnen niet de daaropvolgende jaren in aanmerking nemen, al kan de beslissing niet binnen het lopende jaar worden gewezen.*

R.

Gelet op de bestreden beslissing, op 24 september 1984 door de Hoge Militieraad gewezen ;

Gelet op het arrest van het Hof van 13 februari 1984, (R.W., 1984-85, 1808) ;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 23, 24, 25, 26, 27, 28 en 1082 van het Gerechtelijk Wetboek en 1350, derde lid, van het Burgerlijk Wetboek, doordat de beslissing de aanvraag tot vrijlating onder artikel 12, § 1, 7°, van de Dienstplichtwet afwijst, op grond «dat het netto-inkomen van (de steungerechtigde) moeder van het jaar 1982 438.191 frank bedraagt, terwijl het wettelijk maximumbedrag voor datzelfde jaar op 232.472 frank dient te worden bepaald ; dat de Raad dan ook moet vaststellen dat een der wettelijk bepaalde voorwaarden om aanspraak te kunnen maken op de gevraagde vrijlating, namelijk dat het inkomen van zijn moeder-weduwe van het jaar 1982 het wettelijk bepaald maximumbedrag niet mag overtreffen, niet is vervuld ; dat, ten overvloede, zijn moeder over het jaar 1982 een pensioen genoot van 411.525 frank, hetgeen een maandelijks bedrag uitmaakt van meer dan 30.000 frank, waarbij nog het wezengeld voor zijn zuster van 6.366 frank voor de referteperiode (januari 1982) dient te worden gevoegd ; dat de Raad van oordeel is dat dit inkomen zijn moeder in staat stelt, zonder financiële tussenkomst van een derde, op een behoorlijke wijze te leven, zodat het door hem ingebrachte bedrijfsinkomen niet als onmisbaar voor haar onderhoud kan worden beschouwd ; dat in de gegeven omstandigheden evenmin voldaan is aan het eerste van de drie vereisten om als de onmisbare kostwinner in de zin van de dienstplichtwetten te kunnen worden erkend, en dit na het verweermiddel van eiser, dat de beslissing van de Hoge Militieraad van 1 december 1983 gezag van gewijsde had verkregen wat betreft de vaststelling van het geheel der netto-inkomsten van de moeder in 1982 op 210.340 frank, te hebben afgewezen op grond dat «voormelde beslissing werd vernietigd door het arrest van het Hof van Cassatie van 13 februari 1984, en dat de zaak overeenkomstig artikel 53 van de Dienstplichtwet naar de Hoge Militieraad, samengesteld uit andere leden, werd verwezen ; dat de Hoge Militieraad in zijn nieuwe samenstelling ertoe verplicht is de beslissing van de Militieraad te

toetsen aan alle wettelijke voorschriften ; dat deze nieuwe Raad derhalve alle onderzoeken kan gelasten die hij nodig acht om de gegrondheid van de door het Hof naar hem verwezen zaak te beoordelen»,

terwijl de vernietiging van een bestreden beslissing door het Hof van Cassatie, hoe algemeen en onbeperkt de bevoordingen ervan ook mogen zijn, noodzakelijk beperkt is tot de draagwijdte van het middel dat daaraan ten grondslag ligt, en zich derhalve niet uitstrekt tot de punten van de beslissing waarop het aangenomen middel geen betrekking had, welke punten ook na het arrest van het Hof van Cassatie steeds met het gezag van rechterlijk gewijsde bekleed zijn, daar het gezag van gewijsde betreffende de punten van de beslissing die niet vernietigd zijn, blijft bestaan ; de beslissing derhalve, door het geheel van de netto-inkomsten van de steungerechtigde moeder in 1982 vast te stellen op 438.191 frank, en door te beslissen dat eiser niet als onmisbare kostwinner kan worden erkend gelet op de eigen inkomsten van de moeder bestaande uit het pensioen van 411.525 frank over het jaar 1982 vermeerderd met wezenbijslag, hoewel in de beslissing van de Hoge Militieraad van 1 december 1983 het geheel der netto-inkomsten over 1982 was vastgesteld op 210.340 frank, de draagwijdte van de vernietiging door het Hof van Cassatie van de beslissing van 1 december 1983 en het gezag van gewijsde van de punten van deze beslissing, die niet vernietigd werden, mist :

Overwegende dat het Hof bij het voormelde arrest de beslissing van 1 december 1983, door de Hoge Militieraad op de litigieuze aanvraag gewezen, vernietigt op grond dat het genoemde rechtscollege «niet mocht weigeren dat wettelijk maximuminkomen te verhogen met de kinderbijslag voor eisers zuster, omdat deze in september 1982 in het huwelijk was getreden» en «dat de raad evenmin mocht weigeren het maximum met een vierde te verhogen voor de vooroverleden vader, omdat deze niet als persoon ten laste kan worden beschouwd krachtens de wet van 11 april 1983, die het toegepaste artikel 82, § 1, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen slechts wijzigd met ingang van het aanslagjaar 1983», nu het bedoelde maximuminkomen «moet worden vastgesteld op het einde van de voor de indiening van de aanvraag bepaalde termijn», ten deze januari 1982 ;

Overwegende dat, naar luid van artikel 20, § 5, van de Dienstplichtwet, de militiegerechten, behoudens de gevallen van de artikelen 11, § 1, en 12, § 2, die hier geen toepassing vinden, het uitstel en de vrijlating op morele grond niet mogen toekennen aan de dienstplichtige die de daartoe gestelde voorwaarde niet vervult vóór het verstrijken van de reglementaire termijn die voor de indiening van de aanvraag is bepaald ; dat elke aanvraag bij de militieraad en elk hoger beroep bij de Hoge Militieraad de onsplitsbare vraag aanhangig maakt of die aanvraag aan alle vereisten van ontvankelijkheid en gegrondheid voldoet ; dat alleen de beslissing, toekenning of weigering, gezag van gewijsde heeft ;

Overwegende dat uit het voorgaande volgt dat de door het Hof bij het voormelde arrest uitgesproken vernietiging het geheel van de beslissing van 1 december 1983 betreft ; dat de Hoge Militieraad, door de zaak van eiser geheel opnieuw te onderzoeken, geen wetsbepaling schendt ;

Dat het middel faalt naar recht ;

Over het tweede middel, afgeleid uit de schending van artikel 29, § 1, van de Dienstplichtwetten, gecoördineerd op 30 april 1962,

doordat de beslissing is uitgesproken door de Hoge Militieraad met als voorzitter Hubert Van Hecke, emeritus voorzitter in het hof van beroep,

terwijl de Hoge Militieraad samengesteld moet zijn uit onder meer een voorzitter of raadsheer uit een hof van beroep als voorzitter ; de beslissing derhalve is uitgesproken door de Hoge Militieraad die onregelmatig was samengesteld, daar de wet niet toelaat dat een emeritus voorzitter in het hof van beroep als voorzitter van de Hoge Militieraad zou zetelen :

Overwegende dat de beslissing vermeldt dat de genoemde magistraat «emeritus voorzitter in het hof van beroep» is ; dat de Hoge Militieraad krachtens artikel 29, § 1, van de Dienstplichtwet samengesteld is uit onder meer een voorzitter of raadsheer in het hof van beroep, als voorzitter van de raad ; dat de genoemde wetsbepaling, anders dan artikel 24 van dezelfde wet betreffende de militieraden, niet voorziet in de mogelijkheid een eremagistraat te benoemen ;

Overwegende evenwel dat, luidens artikel 100 van de Grondwet, de rechters voor het leven worden benoemd en geen rechter uit zijn ambt kan worden ontzet of worden geschorst dan door een vonnis ;

Dat, overeenkomstig deze bepaling, de magistraat van de rechterlijke orde die wegens het bereiken van de leeftijds-grens in ruste wordt gesteld, met zijn ambt bekleed blijft, hoewel hij dit niet meer daadwerkelijk uitoefent ;

Dat de Hoge Militieraad, bij ontstentenis van enige beperkende wetsbepaling, derhalve mag worden voorgezeten door een emeritus voorzitter of een emeritus raadsheer in het hof van beroep ;

Dat het middel faalt naar recht ;

Over het derde middel, afgeleid uit de schending van artikel 37, § 1, van de Dienstplichtwetten, gecoördineerd op 30 april 1962, en van de algemene rechtsbeginselen van de eerbiediging van het recht van verdediging en van de plicht tot het horen van de betrokkene,

doordat de beslissing de verweermiddelen door eiser voorgebracht in de tweede aanvullende memorie die op 30 augustus 1984 per aangetekend schrijven aan de Hoge Militieraad werd gezonden, heeft afgewezen, zonder eiser over deze nieuwe verweermiddelen te horen,

terwijl, indien de dienstplichtige, nadat hij is gehoord door de Hoge Militieraad, een memorie neerlegt met nieuwe verweermiddelen, de Hoge Militieraad de aanvraag tot vrijlating niet mag afwijzen zonder de betrokkene te hebben opgeroepen en hem te horen over deze nieuwe verweermiddelen :

Overwegende dat het recht van verdediging noch enig ander algemeen rechtsbeginsel vereist dat een verzoeker mondeling en tevens schriftelijk verweer kan voeren ;

Overwegende dat artikel 37, § 1, van de Dienstplichtwet weliswaar bepaalt dat de Hoge Militieraad geen uitspraak mag doen zonder de betrokkene te hebben opgeroepen om hem, zijn advocaat of zijn gevolmachtigde te horen en het

hem mogelijk te maken een memorie of verweerschrift in te dienen ; dat die bepaling evenwel niet inhoudt dat de raad, na de betrokkene te hebben gehoord, zoals ten deze in de beslissing is vastgesteld, verplicht is hem opnieuw te horen nadat hij een memorie heeft neergelegd ;

Dat de raad, die volgens de beslissing rekening heeft gehouden met de bedoelde memorie en die eiser heeft gehoord, diens recht van verdediging niet heeft miskend ;

Dat het middel niet kan worden aangenomen ;

Over het vierde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 10, § 1, 1°, 12, § 1, 7°, van de Dienstplichtwetten, gecoördineerd op 30 april 1962, 73 en 75, § 1, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen,

doordat de beslissing vaststelt dat het geheel van de netto-inkomsten in 1980 het wettelijk maximuminkomen voor dat jaar overtreft, op grond : «dat de netto belastbare inkomsten van de vader van (eiser) voor het jaar 1980, tot bij zijn overlijden op 13 augustus van hetzelfde jaar, 503.048 frank bedragen ; dat daarbij het netto belastbaar inkomen van zijn moeder (305.679 frank) en de aan zijn ouders (en aan zijn moeder-weduwe) uitgekeerde kinder- en wezenbijslagen (124.086 frank) dienen te worden gevoegd, zodat het totaal van de in aanmerking te nemen inkomsten voor het jaar 1980 op 932.813 frank dient te worden bepaald ; dat het maximumbedrag dat niet overschreden mag worden voor datzelfde jaar op 284.086 frank dient te worden vastgesteld (basisbedrag van 160.000 frank, verhoogd met de uitgekeerde kinder- en wezenbijslagen ten bedrage van 124.086 frank) ; dat (eiser) beweert dat het inkomen van zijn vader en zijn moeder voor het jaar 1980 (aanslagjaar 1981) niet kan worden samengevoegd omdat het huwelijk in 1980, door het overlijden van zijn vader op 13 augustus 1980, ontbonden is en dat dan ook voor dit jaar alleen het inkomen van zijn moeder in aanmerking moet worden genomen ; dat de Dienstplichtwetten, bij artikel 10, § 1, 1°, derde lid, uitdrukkelijk vereisen dat het samengevoegd inkomen van de vader en de moeder in aanmerking wordt genomen ; dat en de vader en de moeder in 1980 een inkomen hadden en dat het feit dat de belasting voor iedere echtgenoot afzonderlijk werd vastgesteld, niet wegneemt dat beide inkomens, die overigens werden vastgesteld volgens de regels van toepassing op de zetting van de personenbelasting zoals voorgeschreven door de militiewetten, dienen te worden samengevoegd voor de toepassing van dezelfde wetten ; dat (eiser) verder, steeds met betrekking tot de vaststelling van het gezamenlijk netto-inkomen voor het jaar 1980, opmerkt dat, enerzijds, van voormeld inkomen 89.000 frank onroerende inkomsten alsook 62.714 frank kindergeld dat aan zijn vader uitbetaald werd, dienen te worden afgetrokken en dat, anderzijds, het wettelijk maximum met 40.000 frank voor zijn vooroverleden vader dient te worden verhoogd ; dat, in de veronderstelling dat hem op elk der voormelde punten voldoening zou mogen worden gegeven, het aldus verkregen inkomen van 781.099 frank nog steeds ruimschoots het nieuw wettelijk maximum van 324.086 frank zou overschrijden,

terwijl, opdat een dienstplichtige als kostwinner van moeder kan worden erkend, vereist is dat, hetzij het samengevoegd inkomen van de vader en de moeder, hetzij het inkomen van de moeder, indien het inkomen van vader en moeder niet wordt samengevoegd, bijvoorbeeld omdat het

huwelijk in de loop van het aanslagjaar ontbonden werd, of omdat alleen moeder inkomen heeft, niet meer bedraagt dan 160.000 frank ingeval de dienstplichtige tot de lichting 1983 behoort, verhoogd met een vierde per persoon ten laste of met het bedrag van de kinderbijslag voor de personen ten laste waarvoor dit bedrag het vierde overschrijdt; de beslissing derhalve, door de gezamenlijke netto-inkomsten van vader en moeder in het jaar 1980 in aanmerking te nemen, hoewel hun inkomen van dat jaar, ten gevolge van de ontbinding van het huwelijk bij het overlijden van vader op 13 augustus 1980, niet samengevoegd wordt overeenkomstig artikel 75, § 1, 3°, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, de in het middel genoemde wetsbepalingen schendt:

Overwegende dat artikel 10, § 1, 1°, derde lid, vierde onderdeel, van de Dienstplichtwet, als gewijzigd bij de wet van 4 juli 1964, bepaalt dat, opdat een dienstplichtige als kostwinner kan worden beschouwd, onder meer vereist is dat «het samengevoegd inkomen van vader en moeder» of van andere personen die het artikel bepaalt, een maximumbedrag van 25.000 frank, naderhand aan te passen bij koninklijk besluit, niet te boven mag gaan,

Dat noch uit het gebruik van het woord «samengevoegd», noch uit de context van de genoemde wetsbepaling, die ook op andere punten zoals met betrekking tot de kinderbijslagen en niet belastbare inkomsten afwijkt van de regels gevolgd voor de berekening van het belastbaar inkomen in de zin van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, blijkt dat het inkomen van vader en moeder niet mogen worden samengevoegd, wanneer zulks om redenen eigen aan de genoemde belasting niet geschiedt voor de berekening van het belastbaar inkomen;

Dat het middel faalt naar recht;

Over het vijfde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 10, § 1, 1°, en 12, § 1, 7°, van de Dienstplichtwetten, gecoördineerd op 30 april 1962,

doordat de beslissing oordeelt dat het geheel der netto-inkomsten van moeder in 1983 en in 1984 niet in aanmerking genomen kan worden, op grond: «dat de argumenten van (eiser) met betrekking tot de inkomsten van de jaren 1983 en 1984 ter zake niet dienstig zijn, aangezien ze geen steun vinden in de wet; dat artikel 10, § 1, 1°, vijfde lid, van de Dienstplichtwetten immers bepaalt dat het in aanmerking te nemen inkomen dat is van het kalenderjaar voorafgaand aan het jaar voor dat waarin de aanvraag wordt ingediend — dit is het jaar 1980 voor een dienstplichtige van de lichting 1983, die, zoals hier het geval is, zijn aanvraag in de maand januari 1982 heeft ingediend; dat het zesde lid van voormeld artikel de Hoge Militieraad gerechtigd rekening te houden hetzij met de inkomsten van het kalenderjaar dat voorafgaat aan de datum waarop de aanvraag is ingediend (jaar 1981), d.i. met de vermoedelijke inkomsten van het lopend jaar (jaar 1982); dat uit het voorafgaande duidelijk blijkt dat onder 'lopend jaar' in elk geval moet worden verstaan het jaar waarin de aanvraag wordt ingediend, en dus niet noodzakelijkerwijze het jaar waarin de aanvraag wordt onderzocht»,

terwijl het in aanmerking te nemen inkomen van de steungerechtigde moeder, dat het wettelijk maximum niet mag overschrijden, het inkomen is van het kalenderjaar

voorafgaande aan het jaar voor dat waarin de aanvraag werd ingediend, dit is in voorliggend geval 1980 daar de aanvraag werd ingediend in januari 1982, en de militierechtsscolleges bovendien gerechtigd zijn rekening te houden met het inkomen of het vermoedelijk inkomen van elk van de op het jaar voorafgaand aan het jaar voor dat waarin de aanvraag werd ingediend volgende jaren, tot en met het jaar waarin door de Hoge Militieraad uitspraak wordt gedaan, wanneer bewezen is dat deze lager zijn of zullen zijn; de beslissing derhalve niet mocht weigeren het inkomen van moeder in 1983 en 1984, jaar waarin de Hoge Militieraad uitspraak deed, in aanmerking te nemen;

Overwegende dat de militiegerechten, krachtens artikel 10, § 1, 1°, zesde lid, van de Dienstplichtwet, de vermoedelijke inkomsten van het lopende jaar, zijnde het jaar van de aanvraag om vrijlating als kostwinner, in aanmerking mogen nemen; dat deze gerechten evenwel niet de daarop volgende jaren in aanmerking kunnen nemen, al kan de beslissing niet binnen het «lopende jaar» worden gewezen; (...)

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 18 FEBRUARI 1985

Voorzitter-rapporteur: de h. Soetaert

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Advocaten: mrs. Dassesse en Simont

1. Burgerlijke rechtspleging — Vordering — Verweerder — Feitelijke vereniging — 2. Recht van verdediging — Vreemd recht — Usantiën.

1. Het tegen een voorziening opgeworpen middel van niet-ontvankelijkheid ten betoge dat de verweerders, aangeduid als feitelijke vereniging, als zodanig geen rechtspersoonlijkheid bezitten en niet in rechte kunnen staan, wordt tevergeefs voorgesteld als blijkt dat de natuurlijke personen, vermeld als verweerders, wel in zake zijn en als zodanig zijn opgeroepen.

2. Wanneer een partij zich niet alleen op Belgisch recht, maar ook op internationaal gebruik beroept, vermag de rechter te onderzoeken welke gebruiken ter zake toepasselijk zijn, maar hij vermag niet op grond van niet door de partijen ingeroepen usantiën, vreemd recht, te beslissen zonder de partijen de gelegenheid te geven over de toepassing van dat vreemd recht tegenspraak te voeren.

S. t/ N.V. U. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 28 september 1983 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

Gelet op de beschikking door de Eerste Voorzitter van het Hof genomen op 4 januari 1985, waarbij de zaak naar de derde kamer wordt verwezen;

I. In zoverre de voorziening gericht is tegen de verweerder A.:

Overwegende dat het arrest eisers hoger beroep tegen het vonnis van de rechtbank niet ontvankelijk verklaart; dat eiser tegen die beslissing geen middel aanvoert;

Dat de voorziening in zoverre niet ontvankelijk is ;

II. In zoverre de voorziening gericht is tegen de overige verweerders :

Over het middel van niet-ontvankelijkheid van de voorziening in zoverre zij gericht is tegen de verweerders sub 14 tot 33, aangevoerd door de verweerders sub 3 tot 33 en hieruit afgeleid dat : (1) de verweerders sub 14 tot 33, aangeduid als «feitelijke vereniging» en als «syndicaat» als zodanig geen rechtspersoonlijkheid hebben en niet in rechte kunnen staan, (2) in zoverre de voorziening gericht mocht zijn tegen de sub 14 tot 33 genoemde natuurlijke personen, niet de vereiste elementen worden verstrekt om die personen te kunnen identificeren, (3) die personen niet in eigen naam partij waren voor de feitenrechter, en ook niet kunnen worden beschouwd als de wettelijke of statutaire vertegenwoordigers van de «feitelijke vereniging» en de «syndicaten», voor zover die rechtspersoonlijkheid zouden hebben, (4) de voorziening derhalve in haar geheel niet ontvankelijk is, daar het geschil onsplitsbaar is :

Overwegende dat de voorziening onder meer gericht is tegen de verweerders sub 14 tot 33, genoemd als volgt : «14) de feitelijke vereniging samengesteld uit de leden van het Lloyd's syndicaat nr. 128 - I.R. Postgate, onderschrijver van de polis nr. (...) ; 15) Lloyd's syndicaat nr. 206 - A.C. Sturge, onderschrijver van de polis nr. (...)» en aldus verder tot 33) ; dat telkens de naam en de voorletters van de onderschrijver, als verzekeraar, van de Lloyd's deelpolissen die deel uitmaken van de litigieuze raampolis, alsmede hun gezamenlijke gekozen woonplaats in België worden vermeld ; dat de genoemde verweerders oorspronkelijk gedagvaard zijn als volgt : «(nr. van Lloyd's 128) - I.R. Postgate», zonder vermelding van feitelijke vereniging of syndicaat, «hebbende hun kantooradres bij de Lloyd's of London, Lime Street, London» ; dat in het arrest waarin die partijen ook aldus worden vermeld, zonder dat het op dat punt wordt aangevochten wordt vastgesteld : «dat alle in zake betrokken Lloyd's and London Underwriters na de bekendmaking van hun identiteit door H.J. Symons and C° gedagvaard werden» ;

Overwegende dat uit het vorenstaande volgt dat de natuurlijke personen vermeld onder de verweerders sub 14 tot 33 wel partij zijn in de zaak en als zodanig in cassatie zijn opgeroepen, terwijl de overige vermeldingen alleen ter nadere aanwijzing van de participatie in de polis zijn verstrekt ;

Overwegende dat eiser niet nader aangeeft welke elementen ontbreken en in hoeverre de hiervoren vermelde gegevens niet voldoende zijn om de bedoelde verweerders te identificeren ;

Overwegende dat het middel van niet-ontvankelijkheid van de voorziening derhalve tevergeefs is voorgesteld ;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van het beschikkingsbeginsel, van het rechtsbeginsel van de eerbiediging van het recht van verdediging, van de artikelen 1349 en 1353 van het Burgerlijk Wetboek, alsmede van de overeenstemmende wetbepalingen van het Engelse recht, van het beginsel van internationaal privaatrecht van de wilsautonomie en van artikel 97 van de Grondwet,

doordat het arrest eerst vaststelt dat : 1° bij schrijven van 1 mei 1975 gericht aan de firma S. & Co (handelend als

Lloyd's broker), de maatschappij P. Assurance (in haar hoedanigheid van leading underwriter en namens de andere betrokken verzekeraars), alle dekkingen uitgaande van A. tegen 15 juni 1975 (later verlengd tot 30 juni 1975 met uitsluiting van de polis afgesloten met de heer D.) opgezegd heeft ; 2° S. bij telex van 9 mei 1975 aan de firma H., als open cover holder, berichtte dat in zake cover nr. 1817 de leading underwriter besloten had alle polissen afgesloten langs het kanaal van A. op te zeggen met het verzoek om ontvangstbevestiging ; 3° H. aan de makelaar A. te Zurich liet weten dat alle door hem geplaatste dekkingen opgezegd waren ingevolge instructies vanuit Londen ; 4° de ontvangstbevestiging door A. van de collectieve opzegging ontbreekt maar deze laatste bij telex van 3 juli 1975 gericht aan H. aangifte van de diefstal ten nadele van eiser heeft gedaan en 5° S. stelt in de onwetendheid omtrent de opzegging van zijn polis verkeerd te hebben en zulks slechts vernomen te hebben na het plegen van de diefstal en dat hij de geldigheid van de gedane opzegging betwist met verwijzing naar de H.-condities van de polis die onder artikel 10 bepalen : «Cette police d'assurance est soumise à la jurisprudence belge» ; het arrest vervolgens oordeelt dat : «in acht genomen de wil van partijen (verzekeraars en verzekerde), het afsluiten van een door Lloyd en London Underwriters, via de door hen erkende brokersfirma S. & Co en de continentale cover-holder H. & Co, gewaarborgd verzekeringscontract impliceert dat bij ontstentenis van uitdrukkelijke bepalingen omtrent de vormvoorwaarden vereist voor de opzegging van het contract, de Lloyd's en London Underwriters usantiën van toepassing zijn ; dat de raampolissen overigens determinerend voor de applicaties ervan zijn ; dat dienovereenkomstig, eenmaal de polisapplicatie tot stand gebracht zijnde, de Lloyd's broker en overige tussenpersonen, uitgezonderd voor de inning van de premie, verder slechts, conform de raampolis, «as agents for whom they may receive instructions to insure» optreden (cf. MacGillivray & Parkington, *On Insurance Law*, 6th ed., Sweet & Maxwell, London, 1975, nrs. 434-347 ; Arnould, *Marine Insurance*, 15th ed., Steven & Sons, London, 1961, nrs. 152 e.v. ; *Dictionary of Insurance Law* by E.R. Hardy Ivamy, Butterworths Londen, 1981, v° Lloyd's en Insurance Broker) ; dat, gelet op de afwezigheid van rechtstreekse betrekkingen tussen verzekeraars en verzekerde, de leading underwriter rechtsgeldig een effectsorterende cancellation notice aan de broker, agent van de verzekerde, kan toen toekomen (cf. case Cherry Ltd. v. Allied Insurance Brokers Ltd. 1978 1. Lloyd's Rep. 274, zoals verklaard in J. Birds, *Modern Insurance Law*, p. 158, Sweet Maxwell, London, 1982)» ; het arrest ten slotte, na artikel 11 van de H.-condities van 21 oktober 1971, dat werd toegepast, in herinnering gebracht te hebben, luidens hetwelk : «Elle (la présente police) est cependant résiliable par les deux parties moyennant préavis de 30 jours, à toute époque et avec remboursement par les assureurs de la prime au prorata pour la période non-courue», de vordering van S. strekkende tot betaling van het door hem opgelopen schadegeval ongegrond verklaart daar «de verzekeraars en hun cover-holders S. & Co en H. & Co op geldige wijze opzegging van de aan partij S. verleende polis gedaan hebben»,

terwijl, eerste onderdeel, door naar de Lloyd's en London Underwriters usantiën te verwijzen om de geldigheid en de naleving van de vormvereisten van de door P. Assu-

rance Cy Ltd. gedane opzegging, waarvan niet vastgesteld wordt dat de verzekerde, eiser, erdoor bereikt werd, te beoordeelen en door toepassing te maken, op grond van een ontleding van de Engelse rechtsleer en rechtspraak, van het aangehaalde gebruik dat de verscheidene tussenpersonen, S. & Co en H. & Co, eenmaal de polisapplicatie tot stand gebracht zijnde, slechts optreden als agenten «for whom they may receive instructions to insure», het arrest het beschikkingsbeginsel alsmede het rechtsbeginsel van de eerbiediging van het recht van de verdediging schendt, daar niet blijkt, enerzijds, dat de ene of de andere gedingvoerende partijen de toepassing van de Lloyd's en London Underwriters usantiën ingeroepen hebben in verband met het recht voor de betrokken verzekeringsmaatschappijen een geldige opzegging te laten betekenen aan de tussenpersonen (schending van het beschikkingsbeginsel) en, anderzijds, dat het Hof van Beroep te Antwerpen, na de inhoud van die Lloyd's en London Underwriters usantiën ambtshalve te hebben onderzocht, de partijen uitgenodigd heeft hun opmerkingen te laten kennen op dit punt en meer bepaald op de door het arrest vermelde Engelse rechtsleer en rechtspraak waarop zijn beslissing berust en die door de partijen in hun conclusies noch ingeroepen noch besproken werden (schending van het rechtsbeginsel van de eerbiediging van het recht van de verdediging);

Over de grond van niet-ontvankelijkheid van het middel, opgeworpen door de verweerders sub 3 tot 33 en hieruit afgeleid dat het hof van beroep zijn beslissing niet alleen laat steunen op de Lloyd's en Underwriters usantiën om de opzegging van de verzekeringsovereenkomst geldig te achten, maar ook op het feit dat artikel 11 van de bijzondere polis (applicatie) van 21 oktober 1971 voor Lloyd's en London Underwriters door H. ondertekend en waardoor de verzekering van eiser onder de raampolis werd gebracht, correct werd toegepast, dat de firma H. en Co nooit rechtstreeks met eiser in betrekking heeft gestaan en dat de partij A. in gebreke is gebleven zijn verplichtingen jegens eiser na te komen, welke overwegingen volgens de verweerders volstaan om de beslissing wettelijk te verantwoorden, maar niet worden aangevochten, zodat het middel zonder belang is:

Overwegende dat uit het arrest in zijn geheel en uit het onderling verband tussen zijn consideransen volgt dat de door de verweerders aangewezen redenen door de rechters niet als een zelfstandige verantwoording van hun beslissing worden gegeven, maar ten betoge dat de bijzondere bepalingen van de H.-polis en de uitvoering van de overeenkomst door partijen met de toepasselijkheid van de Lloyd's usantiën overeen te brengen zijn; dat de door de verweerders aangehaalde consideransen immers worden gevolgd door de overweging dat A. de Lloyd's usantiën behoorde te kennen en dat aan H. en S. als tussenpersonen geen zwaardere verplichtingen dan aan de verzekeraars konden worden opgelegd;

Dat de grond van niet-ontvankelijkheid tevergeefs is voorgesteld;

Over het middel zelf:

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat de verweerster U.-H. zich in haar con-

clusie, om de geldigheid van de opzegging aan A. te staven, niet alleen beriep op Belgisch recht, maar ook op internationaal gebruik, waaruit volgt dat de rechters vermochten te onderzoeken welke gebruiken ter zake toepasselijk konden zijn; dat de overige verweerders zich op die conclusie kunnen beroepen, nu hun belang op dat punt gelijklopend is met dat van de eerstgenoemde partij;

Dat de rechters evenwel op grond van de door partijen niet ingeroepen Lloyd's usantiën, vreemd recht, niet vermochten te beslissen zonder partijen de gelegenheid te geven over de toepassing van dat vreemd recht tegenspraak te voeren;

Dat het onderdeel, in zoverre het miskenning van het recht van verdediging aanvoert, gegrond is:

En overwegende dat het tweede onderdeel en het tweede middel niet tot ruimere cassatie kunnen leiden;

(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 7 MAART 1985

Voorzitter: de h. Janssens

Raadsheer-rapporteur: de h. Matthijs

Advocaat-generaal: de h. Piret

Advocaat: mr. Simont

Verzekering — Levensverzekering — Persoonlijke verzekering — Beëindiging.

Uit de enkele constatering dat een verzekeringnemer een persoonlijke verzekering tegen lichamelijke ongevallen heeft aangegaan en dat de verzekeraar zich in geval van overlijden van de verzekeringnemer tot uitkering van een kapitaal of een rente heeft verbonden, kan de rechter niet wettig afleiden dat tussen de partijen een overeenkomst van levensverzekering tot stand is gekomen en dat de verzekeringnemer, krachtens art. 38 van het K.B. van 17 juni 1931, vermocht, na de betaling van de eerste premie, een einde aan het contract te maken door de premies niet meer te betalen.

N.V. D. t/ De B.

Gelet op het bestreden vonnis, op 20 januari 1983 in laatste aanleg door de Vrederechter te Zelzate gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 38 van het koninklijk besluit van 17 juni 1931 houdende algemene verordening betreffende het toezicht op de levensverzekeringsondernemingen, 1134, 1184 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het vonnis de vordering van eiseres tot betaling van de vervallen premies voor een contract «persoonlijke verzekering tegen lichamelijke ongevallen» verwerpt, op grond: dat op de persoonlijke verzekering als onbetoend contract de beginselen van de levensverzekering dienen toegepast te worden; dat de litigieuze verzekering trouwens een uitkering in geval van overlijden van de verweerder voorziet; dat de verzekeringnemer derhalve door het niet betalen van de premies de ontbinding of vermindering van

het contract kan uitlokken; dat verweerder geen premies meer wenst te betalen,

terwijl, eerste onderdeel, de verzekeringsovereenkomst de verzekeringnemer verplicht tot betaling van de premies; de verzekeraar, bij niet-betaling van de premies, op grond van artikel 1184, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek, het recht heeft de verzekeringnemer te dwingen de premies te betalen; aan deze regel weliswaar afbreuk wordt gedaan door de bepalingen vervat in artikel 38 van het koninklijk besluit van 17 juni 1931 houdende algemene verordening betreffende het toezicht op de levensverzekeringsondernemingen, op grond waarvan enkel de eerste premie verschuldigd is, en de verzekeringnemer ervan mag afzien de latere premies te betalen; voormeld artikel 38 evenwel slechts toepasselijk is op levensverzekeringen, en niet op persoonlijke verzekeringen tegen ongevallen, zodat het vonnis, door te beslissen dat de verweerder de litigieuze premies niet verschuldigd is, de bindende kracht van de tussen partijen gesloten overeenkomst miskent (schending van artikel 1134 van het Burgerlijk Wetboek), eiseres op een onwettige wijze berooft van haar recht om de gedwongen uitvoering van de overeenkomst te eisen (schending van artikel 1184, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek); het vonnis bovendien, door op de litigieuze overeenkomst, door het vonnis zelf beschouwd als een contract van persoonlijke verzekering tegen lichamelijke ongevallen, de bepaling van artikel 38 van het koninklijk besluit van 17 juni 1931 toe te passen, hoewel die bepaling slechts toepasselijk is op levensverzekeringen, niet wettig verantwoord is (schending van artikel 38 van het koninklijk besluit van 17 juni 1931);

(...)

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat het vonnis releveert dat verweerder bij eiseres een polis «persoonlijke verzekering tegen lichamelijke ongevallen» heeft onderschreven waarin een uitkering in geval van overlijden van de verzekeringnemer is bedongen;

Overwegende dat het vonnis niet vaststelt dat in de polis een beding voorkomt dat aan de verzekeringnemer toelaat na de betaling van de eerste premie, bij iedere vervaldag, aan het contract een einde te maken, door de premie niet meer te betalen;

Overwegende dat het vonnis uit de enkele constatering dat verweerder een persoonlijke verzekering tegen lichamelijke ongevallen heeft aangegaan en dat eiseres zich in geval van overlijden van de eerstgenoemde tot de uitkering van een kapitaal of een rente heeft verbonden, niet wettig heeft kunnen afleiden dat tussen de partijen een overeenkomst van levensverzekering tot stand is gekomen en dat het verweerder, krachtens artikel 38 van het koninklijk besluit van 17 juni 1931 houdende algemene verordening betreffende het toezicht op de levensverzekeringsondernemingen, toegelaten was, na de betaling van de eerste premie, aan het contract een einde te maken door de premies niet meer te betalen;

Dat het onderdeel in zoverre gegrond is;

(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 17 MEI 1985

Voorzitter: de h. Janssens

Raadsheer-rapporteur: de h. Matthijs

Advocaat-generaal: de h. D'Hoore

Advocaat: mr. Van den Daelen

Inkomstenbelastingen — Belastingsschuld — Voorafbetalingen.

De belastingsschuld ontstaat weliswaar uit de wet, maar de belasting is pas definitief verschuldigd voor zover ten aanzien van de belastingplichtige de wettelijke voorwaarden voor de toepassing van de belasting, overeenkomstig de bestaande organieke wetten vervuld zijn.

Daartoe is vereist dat de belastingen waarmee voorafbetalingen dienen te worden verrekend, door de administratie op geldige wijze binnen de wettelijk voorgeschreven aanslagtermijnen gevestigd woden.

Belgische Staat t/ C.

Gelet op het bestreden arrest, op 27 april 1984 door het Hof van Beroep te Gent gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 111 van de Grondwet, 18 van de wet van 29 november 1978 houdende Financiewet voor het begrotingsjaar 1979 en wet tot vaststelling van de legersterkte, 258, 264 en 265 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen,

doordat het arrest beslist dat, hoewel de belastingsschuld bestaat door de Financiewet, zij slechts eisbaar wordt door een geldige vestiging van de aanslag, zodat, de belastingsschuld, nu ze niet geldig ingekohierd werd, niet eisbaar kon worden, derwijze dat de door verweerder verrichte voorafbetalingen met deze schuld niet meer konden worden verrekend en diensgevolge moeten worden terugbetaald,

terwijl de fiscale schuld van verweerder definitief is ontstaan door de gecombineerde werking van, enerzijds, het onbetwiste feit dat laatstvermelde tijdens het belastbaar tijdperk (1978) belastbare inkomen heeft genoten en, anderzijds, de inwerkingtreding op 1 januari 1979 van voormelde wet van 29 november 1978, derwijze dat noch de formele vaststelling van de belastingsschuld, noch de opname ervan in een uitvoerbaar kohier een incidentie kon hebben op het bestaan zelf van die schuld; de administratie derhalve vanaf 1 januari 1979 een onherroepelijk voordeingsrecht op de op 31 december 1978 bestaande of verschuldigde belastingen had verworven, zodat alle betalingen die op dit ogenblik reeds waren verricht, betalingen waren van een definitief vervallen schuld die uit dien hoofde niet terugvorderbaar zijn, ongeacht de omstandigheid dat de fiscale schuld, die nog overbleef na de daarop reeds verrichte betalingen, laattijdig werd bepaald of laattijdig werd opgenomen in een uitvoerbaar kohier;

Overwegende dat de in artikel 89 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen bedoelde voorafbetalingen strekken tot het vermijden van belastingvermeerdering op het gedeelte van de personenbelasting dat overeenstemt met de bedrijfsinkomsten bedoeld in artikel 20, 1°, 2°, b en c, en

3°, van voormeld wetboek en slechts afkortingen zijn op later te vestigen belastingen;

Dat de belastingschuld weliswaar uit de wet ontstaat, maar dat de belasting pas definitief verschuldigd is voor zover ten aanzien van de belastingplichtige de wettelijke voorwaarden voor de toepassing van de belasting, overeenkomstig de bestaande organieke fiscale wetten, vervuld zijn;

Dat daartoe vereist is dat de belastingen, waarmee de voorafbetalingen dienen te worden verrekend, door de administratie op geldige wijze binnen de wettelijk voorgeschreven aanslagtermijnen gevestigd worden;

Dat het middel ervan uitgaat dat zulks ten deze niet het geval is;

Dat het middel faalt naar recht;

(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

1e KAMER — 13 NOVEMBER 1984

Voorzitter : de h. De Vocht

Raadsheren : de h. Raymaekers en mevr. Bourgeois

Advocaten : mrs. Stas en Knops

Onteigening — Venale waarde — Geschiktheidswaarde — Affectiewaarde — Toekomstwaarde — Minderwaarde — Hinder — Verlies fruitopbrengst.

Om tot de billijke vergoeding in de zin van art. 11 van de Grondwet te komen, moet men als uitgangspunt nemen de actuele of venale waarde van het onteigende goed op het ogenblik van de eigendomsoverdracht. Hoewel de prijs die de onteigenden voor het goed hebben betaald, in principe niet als grondslag voor de onteigeningsvergoeding in aanmerking wordt genomen, mag deze ook betrokken worden in de normale vergelijkingspunten indien het goed slechts enkele maanden vóór de onteigening voor een normale prijs is aangekocht.

Aan een rustig landelijk gelegen goed dat niet op een specifieke wijze is ingericht, moet geen geschiktheidswaarde worden toegekend, noch affectiewaarde wegens de korte duur dat het goed eigendom is geweest van de onteigenden.

Het niet meer te verwachten voordeel bij het verkopen van de gronden langs een snelweg geeft geen aanleiding tot toekomstwaarde.

Minderwaarde, steunende op de hinder die de nieuwe snelweg veroorzaakt, volgt niet uit de onteigening maar uit de bestemming die aan de onteigende grond wordt gegeven; het zou onrechtvaardig zijn een vergoeding toe te kennen wegens onteigening, wanneer iedere andere naburige eigenaar die niet is onteigend en dezelfde genotsstoornis ondergaat, niets zou kunnen vorderen.

Wegenfonds t/ Van de S.-C.

Gezien in eensluidend afschrift het vonnis van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Hasselt van 22 december 1981, waartegen regelmatig naar vorm en termijn hoger beroep is ingesteld bij verzoekschrift, neergelegd ter griffie van dit hof op 9 maart 1982;

Gelet op het incidenteel beroep;

Overwegende dat geïntimeerden op 15 maart 1977 heb-

ben gekocht : een hoogstamboomgaard en landgebouw, gelegen te St.-Truiden met oppervlakte 1 ha 56 a 48 ca voor de prijs van 900.000 fr.;

Overwegende dat bij K.B. van 31 oktober 1977 de onteigening overeenkomstig de bepalingen van de wet van 26 juli 1962 werd toegelaten tot verdubbeling van de weg nr. 539 Hasselt-Dilsen en 69 a 50 ca van de boomgaard van geïntimeerden onteigend moest worden; dat bij de minnelijke onderhandelingen 845.000 fr. werd aangeboden;

Overwegende dat bij vonnis van de Vrederechter van het kanton St.-Truiden van 3 januari 1978 de onteigening werd uitgesproken en 800.000 fr. als provisionele vergoeding werd toegekend;

Overwegende dat uit het P.V. van plaatsbeschrijving van 9 januari 1978 blijkt dat de aanleg van de geplande straat de eigendom van geïntimeerden zal doorsnijden; dat na de onteigening de toestand als volgt zal zijn :

— grond met oppervlakte ± 52 a met het huis, gelegen tegen een «erfdienstbaarheidsweg», breedte ongeveer 124 meter en diepte van 46 tot 37,80 meter;

— strook met breedte van 55 tot 58 meter, zijnde de hoogstammige boomgaard, bestemd voor de aanleg van de weg;

— strook met diepte van 7 meter tot ongeveer 52 meter en een oppervlakte van ± 35 a;

— geheel het eigendom bestaat uit een weide, hoogstammige boomgaard met uitzondering van het gedeelte 25 x 35 meter, woning met tuin; het ligt volledig in de landbouwzone; de beplanting : kersen (3 soorten), 38 bomen, ouderdom 10 jaar, sommige ouder; pruimen (2 soorten), 54 bomen, ouderdom 13 jaar; peren (2 soorten), 7 bomen, 20 jaar;

Overwegende dat het schattingsverslag van 30 januari 1978 de volgende ramingen maakt :

1. grond (50 + 25 fr.) 69 a 50 ca x 75	521.250
2. fruitbomen	398.177
3. afsluitingen	46.599
4. afdak	7.000
	973.026

te verhogen met wachtnetrest en wederbelegging;

Overwegende dat bij vonnis van de Vrederechter van het kanton St.-Truiden van 9 maart 1978 het verslag van de deskundige werd gevolgd en 1.182.221 fr. (973.026 + 21,50 % of 209.195 fr.) als voorlopige vergoeding werd toegekend;

Overwegende dat bij vonnis van de rechtbank van eerste aanleg van 10 april 1979 drie deskundigen werden aangesteld en bij vonnis van dezelfde rechtbank van 23 oktober 1979 een deskundige werd vervangen; dat in hun verslag de onteigeningsvergoedingen werden geraamd op :

a. innemingsgrond aan 80 fr/m ²	556.000
b. minderwaarde	
1. achterste deel	122.500
2. voorste deel	217.176
c. verlies opstand	
1. afdak	7.000
2. bestaande afsluiting	6.095
3. nieuwe afsluiting	40.504
d. wachtnetrest - wederbelegging	195.386
e. verlies fruitbomen	353.217
	1.497.878

en dit bedrag door het bestreden vonnis werd toegekend;

Overwegende dat appellante aanvoert dat 845.000 fr. onteigeningsvergoeding moet worden toegekend, omdat geïntimeerden zich anders zouden verrijken, daar zij enkele maanden voor de onteigening geheel het goed voor 900.000 fr. hebben gekocht;

Overwegende dat om tot de billijke vergoeding in de zin van art. 11 van de Grondwet te komen, de onteigende grond op de datum van 3 januari 1978 moet worden geschat waarbij als uitgangspunt de actuele of venale waarde wordt genomen, d.w.z. de prijs waarvoor het goed kan worden verkregen bij een in normale omstandigheden gehouden openbare verkoop of bij normale vergelijkingspunten;

Overwegende dat, hoewel de prijs die de onteigenden voor het goed hebben betaald, in principe niet als grondslag voor de onteigeningsvergoeding in aanmerking wordt genomen, niets verhindert dat, wanneer de onteigenden het onteigend goed slechts enkele maanden vóór de onteigening aan een normale prijs hebben aangekocht, deze prijs ook mag worden betrokken in de normale vergelijkingspunten waarop wordt gesteund om de onteigeningsvergoedingen te ramen;

Overwegende dat het irrelevant is of geïntimeerden op het ogenblik van hun aankoop al dan niet op de hoogte waren van de voorgenomen onteigening; hoewel appellante beweert dat zij dit wisten aangezien met de vorige eigenaar reeds onderhandelingen in der minne waren gevoerd op grond van het K.B. van 5 februari 1976 en dat wegens de verkoop aan geïntimeerden appellante een nieuw K.B. van 30 oktober 1977 heeft moeten doen treffen, grondslag van de huidige procedure; dat geïntimeerden zich beperken tot het stellen dat geen bewijs wordt geleverd dat zij op de hoogte waren van de nakende onteigening en dat zij hebben gekocht omwille van het rustig landelijk karakter van het goed;

Overwegende dat geïntimeerden niet inroepen dat zij voor een abnormale prijs hebben gekocht, maar inroepen dat het onteigende goed voor hen meer waarde had dan de aankoopprijs;

Overwegende dat de onteigeningsvergoedingen billijk moeten zijn; dat dit echter niet wil zeggen dat zij met de subjectieve waarde die het goed voor de onteigenden heeft, moeten worden gelijkgesteld;

Overwegende dat de door de vrederechter aangestelde deskundige op grond van een reeks vergelijkingspunten, waaronder de prijs die geïntimeerden hebben betaald, de normale verkoopwaarde van de onteigende grond op 50 fr. de m² toekent als gelegenheidswaarde;

Overwegende dat volgens het bij K.B. van 5 april 1977 goedgekeurde gewestplan de onteigende grond in de landbouwzone is gelegen; dat de deskundige op grond van aangepaste vergelijkingspunten en een juiste analyse ervan de waarde van de grond terecht op 50 fr. de m² heeft berekend; dat het college van drie deskundigen deze vergelijkingspunten noch die waarop appellante heeft gesteund gedurende de minnelijke onderhandelingen, heeft bekritiseerd; dat het college besluit dat de gronden, aan een weg gelegen einde 1977, verkocht werden tegen een prijs van 70 à 80 fr. de m² en dat ingesloten en achtergeslagen gronden in het jaar 1976 verkocht werden voor 298.000 tot 312.000 fr. de ha; dat blijkt dat het onteigende goed toe-

gankelijk was langs een «erfdienstbaarheidsweg»; dat het college door 80 fr. de m² als vergoeding aan te nemen, een te hoge waarde aan het onteigende perceel heeft verleend;

Overwegende dat de billijke vergoeding voor de onteigende grond op 50 fr. de m² moet worden geraamd, nl. $69 \times 52 \text{ ca} \times 50 = 347.500 \text{ fr.}$;

Overwegende dat de door de vrederechter aangestelde deskundige ten onrechte een zgn. gelegenheidswaarde aan de grond heeft toegekend; dat immers de geschiktheidswaarde (valeur de convenance) neerkomt op de bijzondere waarde van een goed voor zijn eigenaar, maar die voor elke andere eigenaar of koper van het goed onverschillig of irrelevant is en objectief zelfs een minderwaarde kan betekenen, m.a.w. deze subjectieve waarde vloeit voort uit een aangepaste, nuttige of zelfs aangename inrichting, die betrekking heeft op de materialiteit van het goed en die eigen is aan de noden, behoeften of zelfs verlangens van de eigenaar (L. Belva, A. Coenraets en G. Belva, *L'expropriation pour cause d'utilité publique*, Les nouvelles, Droit administratif, VII, 2e druk, 1980, nrs. 625 e.v.; J.P. Coppée, «L'expropriation, Chronique de jurisprudence», *J.T.*, 1979, nrs. 114 e.v.); dat in casu geen dergelijke exclusieve subjectieve waarde door geïntimeerden wordt bewezen aangezien zij enkel een rustig, landelijk goed hadden gezocht, en zij wellicht niet de enige zijn die rust zoeken; dat bovendien nergens uit kan worden afgeleid dat zij het goed op een eigen specifieke wijze hebben ingericht en de ligging alleen van een grond geen reden is tot het verlenen van gelegenheidswaarde;

Overwegende dat, in zoverre geïntimeerden bedoelden aanspraak te maken op affectiewaarde, deze in casu niet kan worden toegestaan; dat weliswaar de onteigenden naast de materiële schade ook een morele schade kunnen lijden, die voortvloeit uit de gevoelens van affectie en gehechtheid welke, hoewel ze moeilijk geschat kunnen worden, eveneens in aanmerking moeten worden genomen wanneer ze op objectieve elementen steunen (Cass., 28 oktober 1976, *R.W.*, 1976-77, 2594);

Overwegende dat blijkt dat geïntimeerden slechts enkele maanden vóór de onteigening het goed hadden gekocht; dat zij begonnen waren met het bestaande landgebouw te verbouwen; dat zij bij conclusie stellen dat zij op dat ogenblik het goed nog niet bewoonden; dat er geen objectieve elementen aanwezig zijn om affectiewaarde toe te kennen;

Overwegende dat geïntimeerden aanspraak maken op 1.000.000 fr. toekomstwaarde daar zij niet meer mogen verwachten nog voordeel te halen uit de verkoop van een paar stukken grond die aan beide zijden van een expressweg gelegen zijn;

Overwegende dat een dergelijke interpretatie van toekomstwaarde op speculatie neerkomt; dat het onteigende goed op het ogenblik van de onteigening moet worden geschat om de onteigenden in de gelegenheid te stellen een gelijkwaardig of analoog goed aan te schaffen; dat geen rekening mag worden gehouden met de louter hypothetische toekomstige waarde van het goed daar aldus afbreuk wordt gedaan aan de wettelijk vastgelegde «ne varietur»-waarde van het goed op het ogenblik van de onteigening;

Overwegende dat geïntimeerden aanspraak maken op 100.000 fr. wegens de hinder (gedaver van machines, niet kunnen genieten van rust en landelijkheid) die zij door het aanleggen van de weg hebben ondergaan; dat echter deze

genotsstoornis niet ressorteert onder de onteigeningsvergoedingen maar eventueel onder het recht m.b.t. burenhinder of de verstoring van het evenwicht van naburige erven; dat in het kader van deze procedure geen vergoeding voor deze genotsstoornis kan worden toegekend;

Overwegende dat geïntimeerden aanspraak maken op minderwaarde betreffende de twee stukken grond, nl. 50 % minderwaarde voor de achtergelegen grond van 35 a en 25 % minderwaarde voor de voorgelegen grond van $\pm$ 52 a;

Overwegende dat uit het verslag van de door de vrederechter aangestelde deskundige blijkt dat, na de uitvoering van de werken, de resterende achterliggende strook enerzijds een aanzienlijke meerwaarde zal verkrijgen daar in een exploitatieweg met een breedte van 5 meter wordt voorzien en anderzijds een onregelmatige configuratie zal hebben, wat een minderwaarde impliceert; dat de minder- en meerwaarden met elkander worden gecompenseerd en dat in casu moet worden aangenomen dat de omvang van de minder- en meerwaarde identiek is;

Overwegende dat de geïntimeerden een minderwaarde ondergaan doordat hun goed wordt doorsneden door de aanleg van de weg; dat zij een omweg moeten maken om het achterliggend perceel te bereiken; dat de vergoeding voor deze minderwaarde bij gebreke van mogelijke concrete ramingen ex aequo et bono moet worden geschat op 100.000 fr.;

Overwegende dat de minderwaarde waarop geïntimeerden aanspraak maken m.b.t. het voorgelegen stuk waarop het landhuis staat, steunt op de hinder die de nieuwe expressweg veroorzaakt en op de aantasting van het landelijk karakter van het goed; dat deze genotsstoornis niet volgt uit de onteigening maar uit de bestemming die aan de onteigende grond wordt gegeven (Cass., 26 april 1974, *Rec. gen. enreg. not.*, 1975, nr. 21967, p. 361); dat het onrechtvaardig zou zijn een vergoeding toe te kennen wegens onteigening wanneer iedere andere naburige eigenaar die niet is onteigend en dezelfde genotsstoornis ondergaat, niets zou kunnen vorderen (vergelijk Cass., 8 september 1977, *R.W.*, 1977-78, 2002); dat inderdaad moeilijk kan worden aanvaard dat het landelijk karakter van een eigendom een verworven recht uitmaakt dat de overheid zou belemmeren in de uitvoering van haar opdracht van algemeen belang;

Overwegende dat de berekening van de minderwaarden door het college van deskundigen niet kunnen worden aanvaard;

Overwegende dat het college van deskundigen op een meer verfijnde wijze dan de door de vrederechter aangestelde deskundige te werk is gegaan in het berekenen van het verlies van de fruitbomen en hun opbrengst; dat hun berekening wordt aanvaard; dat appellante weliswaar inroept dat geïntimeerden niet op commerciële wijze de boomgaard exploiteerden daar het voor hen eerder een hobby was; dat echter moet worden aangenomen dat eerste geïntimeerde als leraar in een land- en tuinbouwschool voldoende onderlegd was om op een verantwoorde deskundige wijze de boomgaard optimaal te doen renderen; dat geïntimeerden inroepen dat het verlies van de opbrengst van de boomgaard hoger moet worden geschat daar geen rekening mag worden gehouden met de plukkosten, daar familieleden als ontspanning daarmee behulpzaam zijn; dat de familiale hulp wordt aangenomen wat betreft het plukken voor eigen

verbruik, maar dat het plukken als ontspanning zeker niet past in het kader van een bedrijfsmatige exploitatie; dat het verlies van de fruitbomen 353.217 fr. bedraagt;

Overwegende dat de vergoedingen voor de afsluitingen (46.599 fr.) en voor het afdak (7.000 fr.) identiek werden geraamd zowel door de deskundige door de vrederechter aangesteld als door het college van deskundigen; dat deze getallen blijkbaar niet door partijen worden betwist;

Overwegende dat het totaal der onteigeningsvergoedingen bedraagt:

1. inname grond	347.500
2. minderwaarde	100.000
3. verlies fruitopbrengst	353.217
4. afsluiting	46.599
5. afdak	7.000
	<u>854.316</u>

te verhogen met 21,5 % als wederbeleggingsvergoeding en wachtinterest op de posten 1, 4 en 5 of 86.236 fr., zodat het geheel van alle onteigeningsvergoedingen 940.522 fr. bedraagt;

Overwegende dat appellante stelt dat slechts 973.026 fr. is geconsigneerd; dat dit eigenaardig voorkomt aangezien dan geen wederbeleggingsvergoeding noch wachtinterest zouden zijn geconsigneerd; dat bij gebreke aan voldoende nauwkeurige gegevens het hof zich niet kan uitspreken of geïntimeerden, rekening houdend met het hun toegekend bedrag van 940.552 fr., verplicht zijn tot al of niet terugbetaling; dat partijen zelf de afrekening kunnen maken m.b.t. de hoofdsom en de interesten;

Om die redenen,

Ontvangt het hoger beroep en het incidenteel beroep; verklaart het incidenteel beroep ongegrond en het hoger beroep in de volgende mate gegrond; bepaalt de onteigeningsvergoeding waarop geïntimeerden recht hebben op 940.522 fr.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

8e KAMER — 15 MEI 1985

Voorzitter: de h. Vanderhoeft

Raadsheren: de h. Vandeplas (rapporteur) en mevr. Beeckman

Advocaat-generaal: de h. Van Camp

Advocaten: mrs. Houbrechts en Vanhoyland

Wegverkeer — Vluchtmisdrijf — Bestanddelen.

Wie getuige is van een verkeersongeval met gewonden, waarin hijzelf betrokken is, dient ter plaatse te blijven tot de politie of de rijkswacht de dienstige vaststellingen heeft gedaan, zelfs als hij van mening is dat hij daarbij zelf geen verantwoordelijkheid draagt.

T. t/ D.

Overwegende dat Rudolf T. op 9 december 1983 met zijn fiets naar school reed omstreeks 8.15 u. op de Sint-Truider-

steenweg te Hasselt ter hoogte van de P. Adonsstraat; dat op het ogenblik dat hij voorbij een bloemenwinkel reed, een voertuig Bedford, bestuurd door Andries D., komende uit tegengestelde richting de weg overstak ten einde zich naar de parkeerplaats vóór de bloemenwinkel te begeven;

Overwegende dat Rudolf T., die op regelmatige wijze zijn weg vervolgde, de weg vóór zich afgesneden zag door deze vrachtwagen die geen rekening hield met de aankomende fietser en dat T., in een uitwijkingsmaneuver, op een stilstaande auto is ingereden;

Overwegende dat niet alleen de fiets van Rudolf T. bij deze valpartij werd beschadigd, maar dat hij ook zelf letsels heeft opgelopen;

Overwegende dat Rudolf T. ter plaatse de chauffeur van de vrachtwagen heeft aangesproken, maar dat Andries D. hem heeft verklaard dat hij met het ongeval niets had te maken en dat deze zich niet meer bekommerd heeft om dit ongeval; dat slechts aan de hand van de nummerplaat die Rudolf T. heeft genoteerd de identiteit van de vrachtwagenbestuurder werd vastgesteld en dat deze de plaats van het ongeval heeft verlaten zonder de komst van de rijks-wacht of van de politie af te wachten;

Overwegende dat Andries D. zich ongetwijfeld schuldig heeft gemaakt aan de ten laste gelegde verkeersovertreding door naar links af te slaan ten einde de parkeerplaats op te rijden zonder voorrang te verlenen aan Rudolf T., die normaal zijn weg vervolgde; dat hij zich eveneens schuldig heeft gemaakt aan onopzettelijke slagen en verwondingen opgelopen door het slachtoffer bij het uitwijken voor de foutieve richtingsverandering van Andries D.;

Overwegende dat Andries D. verklaart dat er geen aanraking is geweest tussen zijn voertuig en de fiets van het slachtoffer en hij aanvoert dat het ongeval te wijten is aan een paniecreactie van T.; dat het echter geen twijfel lijdt dat de vrachtwagenbestuurder, door plots naar links af te slaan zonder rekening te houden met de aankomende fietser, deze de weg heeft afgesneden en geen voorrang heeft verleend; dat er inderdaad geen aanraking is geweest tussen de vrachtwagen van de beklaagde en de fietser, maar dat zulks niet wegneemt dat de beklaagde de volledige verantwoordelijkheid draagt voor de gevolgen van het uitwijkingsmaneuver van het slachtoffer; dat aan te nemen valt dat het slachtoffer, ten einde niet te worden aangereden door de vrachtwagen, in een paniecreactie op de stilstaande auto is ingereden, maar dat de beklaagde hiervoor verantwoordelijk is daar de paniecreactie werd uitgelokt door zijn foutief rijgedrag;

Overwegende dat Andries D. zich eveneens schuldig heeft gemaakt aan vluchtmisdrijf; dat hij getuige was van het ongeval waarin hijzelf betrokken was, en dat hij, zelfs indien hij van mening was dat hij daarbij zelf geen verantwoordelijkheid droeg, toch ter plaatse diende te blijven tot de politie of de rijkswacht de vereiste nuttige vaststellingen had gedaan; dat hij eveneens wist dat het slachtoffer gewond was, daar hij niet alleen heeft vastgesteld dat de fiets ernstig was beschadigd, maar ook dat deze gewond was aan het been en overkop was gevallen met de fiets boven op hem;

Overwegende dat de beklaagde aanvoert dat hij ter plaatse is gebleven, maar dat deze bewering niet strookt met de vaststellingen van de rijkswacht, die wel degelijk heeft opgetekend dat de vrachtwagen «niet meer ter plaatse was»;

dat de omstandigheid dat de vrachtwagenbestuurder in de bloemenwinkel nog een levering heeft gedaan alvorens de plaats van het ongeval te verlaten, niet kan worden gelijkgesteld met de wettelijke verplichting ter plaatse te blijven tot de dienstige vaststellingen zijn verricht en dat hij zich dan ook schuldig heeft gemaakt aan vluchtmisdrijf;

(...)

NOOT—Zie ook Cass., 7 december 1964, *Pas.*, 1965, I, 343; Cass., 28 februari 1966, *Pas.*, 1966, I, 838; Hof Gent, 15 april 1977, *R.W.*, 1979-80, 1294; Cass., 17 maart 1981, *R.W.*, 1981-82, 1432.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE DENDERMONDE

3e KAMER — 6 FEBRUARI 1985

Voorzitter: de h. Malbrain

Advocaten: mrs. De Wolf loco De Cooman en Poisson
loco Demeester

Eredienst — Pastorie — Eigendom.

De door de wet van 18 germinal jaar X, art. 72, geconfisqueerde goederen werden aan de gemeenten afgestaan en door de gemeenten slechts op preciaire titel aan de kerkfabrieken in gebruik gegeven.

Stad Ninove t/ Kerkfabriek van Lieferringe

Aanlegster is ten gevolge van de fusie van gemeenten in de rechten en plichten van haar deelgemeenten getreden, meer bepaald de gemeente Lieferringe. Dientengevolge stelt aanlegster dat zij eigenares is van de pastorie met aanhorigheden en grond gelegen de Ninove, ex-Lieferringe, Kasseide. Aanlegster wil dat eigendom verkavelen en openbaar verkopen. Verweerster betwist het eigendomsrecht van aanlegster. Als zodanig vordert aanlegster dat in rechte gezegd wordt dat verweerster geen eigenares is van de pastorie en aanhorigheden van de fusiegemeente Lieferringe.

De stelling van verweerster kan als volgt samengevat worden: de pastorieën waren gedurende het Ancien Régime kerkelijke goederen; ze werden door nationalisatie bij het begin van de Franse Revolutie eigendom van de Staat en als zodanig verkocht (decreten van 2-4 en 19-21 november 1789); ingevolge het concordaat van de 26 messidor jaar IX uitgevoerd bij de wet van de 18 germinal jaar X, art. 72, werden alle niet vervreemde goederen teruggegeven; het decreet van de 7 thermidor jaar XI heeft in zijn artt. 1 en 2 dit principe bevestigd; eveneens bepaalde het decreet van 30 mei 1806 bij de Kerkelijke Reorganisatie dat de afgeschafte kerken en pastorieën deel uitmaken van de goederen van de kerkfabriek en gevoegd worden bij die van de in stand gehouden pastorieën; dientengevolge, stelt verweerster, heeft de pastorie van de gemeente Lieferringe haar altijd in eigendom toebehoord; subsidiair wordt bij tegeneis geformuleerd dat aanlegster in elk geval verplicht is om een lokaal ter beschikking te stellen van de pastoor van Lieferringe.

Ter zake dient het volgende te worden gezegd: het twistpunt tussen partijen concretiseert zich rond de vraag a) of

de ingevolge de wet van 18 germinal jaar X aan de Kerk teruggegeven goederen al dan niet als eigendom gebeurde; b) of aanlegster, zo ze werkelijk eigenares is van de pastorie te Lieferinge, ingevolge haar beslissing het goed te verkopen verplicht is aan verweerster ten dienste van de pastoor te Lieferinge een woning gratis ter beschikking te stellen.

a) eigendom van de pastorie

Volgens de heersende rechtsleer en rechtspraak is komen vast te staan dat de door de aangehaalde wet van 18 germinal jaar X art. 72 geconfisqueerde goederen aan de gemeenten werden afgestaan en door de gemeenten slechts op preciaire titel aan de kerkfabrieken in gebruik werden gegeven (A. Mast, *Overzicht van het Belgisch administratief recht*, Story, Gent, 1962, nr. 312; W. Delva, «Overzicht van het in eigendom verwerven van pastorieën door kerkfabrieken», *R.W.*, 1948-49, 673; *Pandectes belges*, tw. «Domaine ecclésiastique», nr. 40, «Presbytère», nr. 7, «Eglise», nr. 8; *R.P.D.B.*, tw. «Cultes»; Cass., 3 mei 1879, *Pas.*, 1879, I, 246; Cass., 6 november 1940, *Pas.*, 1940, I, 279; Hof Brussel, 19 maart 1903, *Pas.*, 1903, II, 311; Hof Brussel, 14 mei 1938, *Pas.*, 1938, II, 113).

Bovendien is bewezen dat aanlegster in de loop der jaren zich steeds gedragen heeft als eigenares van de pastorie en zich als zodanig heeft laten doorgaan. Zie daaromtrent de eerste inschrijving in het kadaster in het jaar 1836 en de latere wijziging in de periode 1874-75, de uittreksels uit de notulen van de gemeenteraad van de gemeente Lieferinge van 11 maart 1955, 14 februari 1956 en 20 oktober 1956.

Verweerster heeft van haar kant nooit iets ondernomen om haar eigendomsrecht op te vorderen of door enige handeling bewezen zich als eigenares van de pastorie te gedragen (*R.W.*, 1948-9, 678).

Aanlegster is dus de enige eigenares van de betwiste pastorie.

b) terbeschikkingstelling van een woning aan de dienstdoende pastoor van Lieferinge

Ter zake is het standpunt van aanlegster minder duidelijk.

Er wordt gesteld dat de gemeente Lieferinge en Neigem, ingevolge beslissing van het Bisdom, door één pastoor wordt bediend en aanlegster derhalve maar verplicht kan worden één woning ter beschikking te stellen.

De volgende punten dienen vooraf opgelost te worden vooraleer verder ten gronde over de vraag tot verschaffing van een woning gestatueerd kan worden: voorlegging beslissing Bisdom omtrent de bediening van de gemeenten Lieferinge en Neigem door één pastoor; welke woning en waar werd of wordt deze ter beschikking gesteld van de dienstdoende pastoor voor Lieferinge en Neigem?

De debatten dienen dan ook ambtshalve heropend te worden ten einde partijen toe te staan daaromtrent stukken over te leggen en nader te concluderen.

(...)

NOOT—Nogmaals over de eigendom van een pastorie

1. *De feiten.* De pastorie van Lieferinge, een kleine gemeente thans gefusioneerd met Ninove staat al jaren leeg en zelfs bouwvallig. De parochie Lieferinge en de naburige parochie Neigem worden door één pastoor bediend die te Neigem woont. De stad Ninove, als rechtsopvolgster van de vroegere gemeente Lieferinge achtte zich eigenares van het

bedoelde eigendom en wilde dit verkavelen. Hierbij stootte ze op de Kerkfabriek van Lieferinge die het eigendomsrecht van de stad betwistte.

2. *Wie is nu eigenaar van een van voor de Franse revolutie daterende pastorie?* De oplossing dat de gemeente eigenares is van de pastorie werd in de rechtspraak sinds het einde van de negentiende eeuw vrijwel algemeen verdedigd (zie Van Sinay, T., «Eigendom van een pastorie» (noot onder Rb. Oudenaarde, 25 mei 1982), *R.W.*, 1982-83, 655, nr. 3). Daavóór werd veelal de eigendom van de kerkfabriek erkend (Cass., 20 juli 1843, *Pas.*, 1843, I, 241; zie Lauwers, A., *Code de droit civil ecclésiastique*, Brugge, 1859, p. 297: «Il n'y a plus de discussion à craindre sur ce point»). In een recent vonnis wees de Rechtbank van Oudenaarde de eigendom toe aan de kerkfabriek (Rb. Oudenaarde, 25 mei 1982, *R.W.*, 1982-83, 652, noot Van Sinay, T.).

Het geannoteerde vonnis schijnt echter weer de klassieke stelling te volgen zonder dat dit al te veel gemotiveerd wordt (vgl. Rb. Oudenaarde, 25 mei 1982, *gecit.*).

Er wordt voornamelijk gesteund op het bekende artikel 72 van de wet van 18 germinal jaar X (Delva, W., «Over het in eigendom verwerven van pastorieën door kerkfabrieken», *R.W.*, 1948-49, 673-678). Dit artikel geeft de gemeente de opdracht te zorgen voor de huisvesting van de pastoor: «Les presbytères et les jardins attenans, non aliénés, seront rendus aux curés et aux desservans des succursales. A défaut de ces presbytères, les conseils généraux des communes sont autorisés à leur procurer un logement et un jardin.»

Uit deze laatste zinsnede kan slechts bezwaarlijk het eigendomsrecht van de gemeente afgeleid worden. De wet vermeldt het niet!

Het lijkt wel onbetwistbaar dat de pastorieën voor de Franse revolutie aan de kerkfabrieken toebehoorden. Door het decreet van 2-4 november 1795 werden alle kerkelijke goederen genationaliseerd. Het concordaat van 1801 en de wet van 18 germinal jaar X (8 april 1802), die het concordaat uitvoert, heeft tot doel alles te herstellen in zijn vorige toestand. Als in deze laatste wet gezegd wordt «rendus aux curés», dan wordt niet bedoeld, in het licht van de toentertijd uitgevaardigde wetgeving, dat het eigendomsrecht aan de pastoor persoonlijk zou toebehoren. Artikel 74 van dezelfde wet verhindert immers dat de bedienaars van de eredienst eigenaar zouden worden van de gebouwen bestemd voor de eredienst. De bedienaars van de eredienst hadden wel voorlopig de detentie van de gebouwen in afwachting dat de kerkfabrieken weer zouden worden opgericht (zie, meer uitgebreid: Gennart, J., «La propriété des anciennes églises et des anciens presbytères en Belgique», *Ann. Dr.*, 1961, (3), 12 e.v.).

De voornaamste reden waarom men uit artikel 72 een eigendomsrecht voor de gemeente haalt, met name om haar taak de pastoor een onderdak te verschaffen, te verlichten, schijnt ook minder verantwoord te zijn. Door het eigendomsrecht aan de kerkfabriek toe te kennen verlicht men niet minder de taak van de gemeente (Gennart, J., *art. cit.*, 14).

Het decreet van 30 mei 1806 biedt daarenboven nog een argument a fortiori. Het voegt immers de ten gevolge van de kerkelijke reorganisatie afgeschafte pastorieën en kerken bij de goederen van de kerkfabriek van het arrondisse-

ment: «Art. 1. Les églises et presbytères, qui par suite de l'organisation ecclésiastique, seront supprimés, font partie des biens restitués aux fabriques, et sont réunis à celles des cures et succursales dans l'arrondissement desquelles ils sont situés...» Mocht de gemeente als eigenares van de pastorieën erkend worden, dan zou de situatie al te onlogisch zijn: een pastorie van een niet afgeschafte parochie zit in het patrimonium van de gemeente, een pastorie van een parochie die afgeschaft is, komt terecht in het patrimonium van de kerkfabriek. In dit systeem zou een loutere reorganisatie van parochies een eigendomsoverdragend effect hebben? ... De pastorie zou tot aan de reorganisatie eigendom van de gemeente zijn en nadien van een naburige kerkfabriek?

Uit deze korte opsomming blijkt ten overvloede dat niet alleen naar artikel 72 van 18 germinal jaar XI mag worden gekeken, maar dat nog tal van andere teksten in verband met de kerkelijke goederen uitgevaardigd een belangrijke en zelfs primordiale rol kunnen spelen (een besluit van 7 thermidor jaar XI, van 28 frimaire jaar XII, van 22 fructidor jaar XIII, enz.) (Gennart, J., *art. cit.*, 25).

De tijdgeest waarin een wijziging in de rechtspraak optrad, mag eveneens niet uit het oog verloren. In 1857 komt er een definitief einde aan het unionisme: de politieke tegenstellingen katholiek — liberaal, clericaal — anti-clericaal verscherpen. In 1879 breekt de eerste schoolstrijd los, die pas in 1884 zou eindigen! (zie Luyckx, T., *Politieke geschiedenis van België*, 1973, 121). Het probleem wordt nu gesteld, in een tijd van veel minder godsdienstig-politieke tegenstellingen. Het klimaat is serener om tot een historisch en juridisch verantwoorde oplossing te komen.

3. *En de vermeldingen op het kadaster?* Het kadaster is een autonome administratie binnen het Ministerie van Financiën die het mogelijk moet maken dat belastingen op het inkomen uit onroerende goederen kunnen worden geheven. Het kadaster stelt aldus de basis vast waarop de onroerende voorheffing zal worden geheven en beschikt over inlichtingen, via de kadastrale leggers, van elk perceel grond (Weyts, L., *Notarieel fiscaal recht*, I, *De notariële akten*, Antwerpen, Kluwer, 1982, nr. 69). In eerste instantie heeft het kadaster een fiscale betekenis. Subsidiair heeft het echter ook een civielrechtelijke betekenis. Men weet dat het bewijsrecht inzake eigendom niet wettelijk geregeld is. De feitenrechter oordeelt soeverein tussen verschillende eigendomsvermoedens die voor hem aangehaald worden (Derine, R., Vanneste, F. en Vandenberghe, H., *Zakenrecht*, IB, in *Beginnelen van Belgisch Privaatrecht*, Dillemans, R. en Van Gerven, W. (red.), Antwerpen, S.W.U., 1974, nr. 602).

De gegevens van het kadaster kunnen ingeroepen worden, naast andere die ze staven, als eigendomsvermoeden. Het kadaster vestigt echter geen eigendomsrecht (Hollanders de Ouderaen, C., «Le Cadastre», in *Répertoire notarial*, II, *Les biens*, Bagniet, J. en Genin, F. (red.), Brussel, Larcier, losbladig, nr. 11).

4. *Besluit.* De discussie over het toekennen van eigendomsrecht van pastorieën aan de kerkfabriek dan wel aan de gemeente, heeft tot op zekere hoogte alleen theoretisch en historisch belang, gelet op de zeer nauwe financiële en budgettaire banden die bestaan tussen gemeente en kerkfabriek (gemeentebesturen dienen de begrotingen van de kerkfabrieken te adviseren, in te staan voor mogelijke defi-

cits, e.d.m.; zie het keizerlijk decreet van 30 december 1809 op de kerkfabrieken, artikel 92.

Als er echter een functioneel gedecentraliseerde instelling bestaat die een bepaalde fractie van het «algemeen belang» behartigt, namelijk de zorg over het «stoffelijke van de eredienst», is het ongetwijfeld logischer het eigendomsrecht van een pastorie (die toch een element is van het «stoffelijke van de eredienst») aan de kerkfabrieken toe te kennen. Blijft nog de discussie omtrent de hervorming en de actualisering van de kerkfabrieken, mede in het licht van de fusies der gemeenten (zie in dit verband onder andere het wetsvoorstel van volksvertegenwoordiger J. Michel, houdende organisatie van de kerkfabrieken, *Parl. St., Kamer*, 1981-82, nr. 231).

Thierry Van Sinay

ARBEIDSRECHTBANK TE BRUSSEL

KORT GEDING — 9 JULI 1985

Voorzitter: de h. Taelman

Openbaar ministerie: de h. Decrock

Advocaten: mrs. Van Eeckhaut, Mergits, Simons, Putzeys en Stroobants

Burgerlijke rechtspleging — Bevoegdheid — Arbeidsrechtbank — Kort geding — Collectieve arbeidsovereenkomst — Obligatorie bepalingen — Geschil tussen contracterende organisaties — Beïnvloedingsverplichting — Dwangsom.

De voorzitter van de arbeidsrechtbank neemt in kort geding kennis van een vordering tot uitvoering van de beïnvloedingsverplichting ingeschreven in een CAO.

De exceptie van immuniteit voor vorderingen tot schadevergoeding vervat in art. 4, tweede lid, CAO-wet 1968 verhindert de oplegging van dwangsom niet.

A.B.V.V. t/ Beroepsvereniging B. en V.Z.W. N.

Bevoegdheid van de arbeidsrechtbank

Overwegende dat, overeenkomstig art. 578, 3°, Ger. W., de arbeidsrechtbank kennis neemt van de individuele geschillen betreffende de toepassing van de collectieve arbeidsovereenkomsten;

Overwegende dat de verweerders stellen: dat het geschil in wezen een collectief geschil is, ingesteld door een organisatie tegen een andere ondertekenende organisatie, en ontstaan uit de tegenstelling tussen de belangen van sociale groepen; dat een dergelijk geschil niet valt onder het toepassingsgebied van art. 578, 3°, te meer daar de vordering van eisende partij niet stoelt op een normatieve bepaling van de C.A.O. doch wel op de obligatoire bepalingen ervan;

Overwegende dat uit de tekst van art. 4 van de wet van 5 december 1968 betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten moet worden afgeleid dat een ondertekenende organisatie ertoe gerechtigd is een rechtsgeding in te stellen tegen een andere contracterende organisatie wegens de niet-naleving van de uit een overeenkomst voortvloeiende ver-

plichting, voor zover de ingestelde vordering niet strekt tot het bekomen van een schadevergoeding; dat het gelijkaardig geschil, ingesteld tussen twee of meer medecontractanten, een individueel geschil uitmaakt betreffende de toepassing van een collectieve arbeidsovereenkomst in de zin van art. 578, 3°;

Dat in casu eiser de toepassing vordert van een obligatoire bepaling, opgenomen in art. 13 van de tussen partijen gesloten collectieve arbeidsovereenkomst van 25 januari 1985; dat noch art. 578, 3°, noch art. 4 van de C.A.O.-wet een onderscheid maakt, wat het toepassingsgebied betreft, tussen de normatieve en de obligatoire bepalingen van een overeenkomst;

Dat, in tegenstelling tot de bewering van de verweerders, het wel degelijk gaat om een rechtsgeschil tussen contracterende partijen in verband met de toepassing van een verbintenis welke zij in art. 13 hebben aangegaan, en niet om een zuiver «belangengeschil»;

Overwegende dat, om de redenen hiervoren uiteengezet, de arbeidsrechtbank bevoegd is van de vordering kennis te nemen;

Bevoegdheid van de rechter in kort geding

Overwegende dat, overeenkomstig art. 584 van het Gerechtelijk Wetboek, de voorzitter van de arbeidsrechtbank bij voorraad uitspraak doet in gevallen die hij spoedeisend acht, in aangelegenheden die tot de bevoegdheid van die rechtbank behoren; dat de beschikkingen in kort geding geen nadeel mogen toebrengen aan de zaak zelf (art. 1039 Ger. W.);

Overwegende dat de vordering een dringend karakter heeft; dat dit overigens door de verweerders niet wordt betwist;

Dat de verweerders evenwel stellen: dat de vordering ertoe strekt hun rechten ten gronde (nl. het behartigen van de belangen van hun leden tijdens een onderhandeling) te beknotten; dat dit een vordering ten gronde is die niet voor de rechter in kort geding kan worden gebracht;

Overwegende dat, hoewel de rechter in kort geding ernaar moet streven maatregelen op te leggen die zo goed mogelijk de kansen van de partijen gaaf laten tot aan een eventuele uitspraak ten gronde, hij er tevens op moet letten dat de voorlopige toestand beantwoordt aan een juiste rechtstoestand (I. Verougstraete, «Het kort geding, recente trends», *Procesrecht vandaag*, blz. 266), Kluwer, Antwerpen, 1980); dat de rechter in kort geding vanzelfsprekend de rechtspositie van de partijen niet mag wijzigen; dat hij evenwel mag gebieden handelingen te verrichten waartoe een partij volgens de wet of de overeenkomst gehouden is en de staking mag bevelen van onrechtmatige handelingen (Verougstraete, *ibid.*, blz. 269-270);

Overwegende dat de vordering de naleving beoogt van de conventionele verplichting opgenomen in art. 13 van de tussen partijen gesloten C.A.O., en tevens het naleven ter zake van hun beïnvloedingsverplichting, een verplichting die voortvloeit uit het wezen zelf van elke collectieve arbeidsovereenkomst (zie J. Petit, *De collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités*, blz. 33, D.A.P., Reinaert uitgaven, Brussel, 1969); dat de maatregel welke ertoe strekt aan een of meer contracterende partijen verbod te horen opleggen een handeling te verrichten die indruist tegen de opgenomen verbintenis, de rechtspositie van de

partijen niet wijzigt en hun rechten ten gronde onaangetast laat;

Dat voor het overige dient te worden opgemerkt dat, gelet op de aangegane verplichting in art. 13 (gezamenlijke publikatie door alle partijen), de gevorderde maatregel niet ertoe strekt de vrijheid van meningsuiting van een of meer contracterende partijen te beperken doch wel te verhinderen dat een meningsuiting wordt verspreid die volgens eiser niet overeenstemt met de aangegane verbintenis;

Dat de beschikking die een dergelijke maatregel inwilligt, geen afbreuk doet aan de bepalingen van de artt. 584 en 1039 van het Gerechtelijk Wetboek;

Dat een vordering zoals ingeleid door eiser, derhalve voor de rechter in kort geding kan worden gebracht;

Onderscheid dwangsom/schadevergoeding

Overwegende dat de verweerders aan eiser het verwijt maken in strijd met het bepaalde in art. 4 van de C.A.O.-wet een schadevergoeding te vorderen in de vorm van een dwangsom;

Overwegende dat er een fundamenteel onderscheid is tussen een dwangsom en een schadeloosstelling; dat, terwijl de schadeloosstelling wordt bepaald op grond van de schade die door de schuldeiser werkelijk wordt geleden, er daarentegen geen enkel verband bestaat tussen de geleden schade en een dwangsom die meestal wordt vastgesteld met inachtneming van het vermoedelijk weerstandsvermogen van de schuldenaar; dat de schadevergoeding dient om de schuldeiser te vergoeden, de dwangsom om de schuldenaar te dwingen (M. Storme, «Een revolutionaire hervorming: de dwangsom», blz. 226, *Procesrecht vandaag*, Kluwer, 1980);

Dat het vorderen van een dwangsom voor het geval dat aan de hoofdveroordeling niet wordt voldaan, in overeenstemming is met het bepaalde in art. 1385bis Ger. W. en niet wordt verhinderd door de verbodsbepaling van art. 4 van de C.A.O.-wet betreffende het vorderen van een schadevergoeding;

(...)

Gegrondegrondheid van de vordering

Overwegende dat eiser de verweerders verwijt in strijd met art. 13 van de C.A.O. en de beïnvloedingsverplichting die tot het wezen van elke C.A.O. behoort, hun leden via publikaties in het periodiek tijdschrift *Wegtransport* in kennis te stellen van het werkgeversstandpunt inzake onder meer artikel 13, terwijl in het bevoegde paritair comité inzake deze problematiek nog geen akkoord is bereikt tussen de contracterende partijen;

Overwegende dat eerste verweerster terecht opmerkt niet te hebben gepubliceerd in *B-Transport* (door eiser *Wegtransport* genoemd), zodat de vordering jegens haar alle grond mist;

Dat tweede verweerster harerzijds stelt op geen enkele wijze te kort te zijn gekomen aan haar verplichtingen als partij bij de collectieve arbeidsovereenkomst;

— men kan een werkgeversorganisatie niet verwijten in het kader van onderhandelingen (ook al is het i.v.m. een interpretatie) een eenzijdig werkgeversstandpunt te verdedigen;

— de C.A.O., met inbegrip van de regelen inzake arbeidstijd, overuren en bezoldiging is sedert 1 januari 1985

bindend voor de leden-werkgevers bij haar aangesloten; zij heeft ter zake de plicht haar leden voorlichting te geven, desnoods eenzijdige voorlichting, indien andere organisaties een afwijkende mening zijn toegedaan;

Overwegende dat tweede verweerster klaarblijkelijk uit het oog verliest bij art. 13 van de C.A.O. met de andere contracterende partijen, ook met eiser, uitdrukkelijk te zijn overeengekomen in gemeen overleg, naast het opstellen van twee modeldocumenten (loonfiche en prestatieblad) een brochure te zullen samenstellen met als inhoud: 1° de opname in extenso van de nieuwe collectieve arbeidsovereenkomst; 2° de opname van een aantal voorbeelden met betrekking tot de inhoud en de uitwerking van de nieuwe overeenkomst, dit alles met de bedoeling de collectieve arbeidsovereenkomst te doen toepassen (zie tekst van de overeenkomst);

Overwegende dat door het eenzijdig publiceren van een aantal cijfervoorbeelden, onmiddellijk volgende op de publicatie in extenso van de nieuwe arbeidsovereenkomst met inbegrip van art. 13, tweede verweerster bij haar aangesloten leden onvermijdelijk de indruk verwekt dat bedoelde cijfervoorbeelden de instemming wegdragen van eiser en in gemeen overleg met deze laatste zijn opgesteld;

Dat de publicatie, de niet objectief bestaande toestand weergeeft en enkel een poging is om het eigen standpunt te laten doorwegen, duidelijk in strijd is met de door tweede verweerster in art. 13 opgenomen verplichting en tevens in strijd met de algemene beïnvloedingsverplichting welke tweede verweerster, evenzeer als de andere contracterende partijen, dient na te leven; dat deze publicatie een onrechtmatige daad is waaraan enkel een einde kan worden gemaakt door het opleggen van de verbodsbepaling die eiser vraagt;

Overwegende derhalve dat er aanleiding toe bestaat de gevorderde maatregel in te willigen, met inbegrip van de verplichting tot rechtzetting van de gedane publicaties en het opleggen van een dwangsom bij niet-uitvoering van de beschikking;

Om die redenen,

Verklaren ons bevoegd om van de vordering kennis te nemen in kort geding;

Verklaren de vordering niet gegrond, in zoverre zij gericht is tegen eerste verweerster;

Leggen verbod op aan tweede verweerster om via welke publikatievorm ook haar leden het eenzijdig werkgeversstandpunt mede te delen inzake de uitvoeringsmodaliteiten van de C.A.O. van 25 januari 1985 gesloten in het Nationaal Paritair Comité voor het Vervoer inzake arbeidsvoorwaarden en lonen voor de bemanningsleden tewerkgesteld in de ondernemingen van goederenvervoer over de weg voor rekening van derden, tot zolang de contracterende partijen geen akkoord hebben bereikt betreffende de uitvoering van art. 13 van voormelde C.A.O.;

Veroordelen tweede verweerster tot het betalen van een dwangsom van 100.000 frank per vastgestelde overtreding, na de betekening van deze beschikking;

Bevelen tevens tweede verweerster haar leden via welke publikatievorm ook ervan in kennis te stellen dat de contracterende partijen van voormelde C.A.O. nog steeds geen akkoord hebben bereikt inzake de uitvoering van art. 13,

o.m. betreffende het opstellen van een brochure met de volgende inhoud: 1° opname in extenso van de nieuwe collectieve arbeidsovereenkomst, 2° opname van een aantal voorbeelden met betrekking tot de inhoud en de uitwerking van de nieuwe overeenkomst; en het opstellen van een modelloonfiche;

Zeggen dat deze rechtzetting dient te gebeuren binnen een maand na de betekening van deze beschikking;

Veroordelen tweede verweerster bij gebreke hieraan te voldoen binnen de gestelde termijn, tot het betalen van een dwangsom van 100.000 frank per dag vertraging;

NOOT—Zie in dit nummer het artikel van M. Rigaux, «Omtrent de juridische afdwingbaarheid van obligatoire CAO-bepalingen».

BOEKEN

M.J.A. VAN MOURIK, *Erfrecht*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1985, 148 p.

Het boek is nummer 37 van de reeks «Studiepockets privaatrecht». Zoals de auteur het zelf in zijn voorwoord stelt, was het de bedoeling een handige monografie over erfrecht te schrijven. Het beoogde lezerspubliek bestaat vooral uit studenten, maar ook uit rechtspractici die niet steeds over de nodige tijd beschikken om zich volledig in een materie in te werken. Het erfrecht wordt dan ook vooral van de praktische kant benaderd.

De auteur behandelt de materie in twaalf hoofdstukken uitgaande van een aantal praktijkgevallen. Minder aandacht wordt besteed aan grondslag, achtergrond en historische evolutie van het erfrecht (de drie eerste korte hoofdstukken). In de andere hoofdstukken worden behandeld: schuldeisers en erfopvolging (hoofdstuk 4), erfopvolging in het bijzonder (hoofdstuk 5), inbreng (hoofdstuk 6), uiterste wilsbeschikkingen (hoofdstuk 7), de legitieme portie (hoofdstuk 8), de ouderlijke boedelverdeling (hoofdstuk 9), boedelscheiding (hoofdstuk 10), aanvaarding en verwerping (hoofdstuk 11), en executele en bewind (hoofdstuk 12). Hierbij wordt weinig aandacht besteed aan de punten die in de praktijk weinig belang hebben. Wel worden in stukjes, in kleine druk gesteld, enkele uitweidingen gemaakt, bedenkingen geformuleerd of bijkomende verwijzingen gegeven zodat de geïnteresseerde lezer toch meer dan alleen maar de minimum informatie doorgespeeld krijgt. Duidelijk is wel dat bepaalde materies de auteur zelf ook meer boeien zodat deze diepgaander worden behandeld. Zo de hoofdstukken over inbreng, legitieme portie en ouderlijke boedelverdeling die respectievelijk 15, 22 en 12 pagina's beslaan.

Het gebruik van casussen is een goede vondst omdat zo vaak ingewikkelde en technische rechtsregels minder abstract blijven. Soms komen er echter (zet)fouten voor in de cijfers (p. 18) of zijn de aangehaalde berekeningen (onnodig) ingewikkeld (zie o.a. p. 82-83-84).

Zeër positief is dat signaleerd wordt waar en in welke zin boek 4 van het Nieuw Nederlands Burgerlijk Wetboek, dat handelt over het erfrecht en dat volgens de auteur niet te verwachten is vóór 1995, vernieuwend werkt. Vooral het erfrecht van de langstlevende echtgenoot, die vanaf 1923 recht heeft op een kinddeel en bij afwezigheid van kinderen de gehele nalatenschap erft, maar geen aanspraak kan maken op enige reserve, zal fel gewijzigd naar voren treden. Dit erfrecht van de langstlevende echtgenoot ligt trouwens aan de basis van vertraging bij de genese van boek 4 NBW. Ook op sommige kleine punten wordt de vernieuwing aangestipt: zo zal plaatsvervulling van een nog levend persoon mogelijk worden en zal enkel nog gewaarborgd zijn het recht op een gedeelte van de waarde van het vermogen van de erflater, zodat er geen sprake meer zal zijn van inbreng in natura. De rechter krijgt bij de boedelscheiding in het NBW de uitdrukkelijke bevoegdheid bij

moelijkheden de wijze van verdeling te gelasten of zelf de verdeling vast te stellen.

Bij de lectuur van het boek springen enkele grondige verschillen tussen het Nederlandse en het Belgische erfrecht in het oog. Elke erfrechtelijke discriminatie ten aanzien van de erkende natuurlijke kinderen is afgeschaft bij de wet van 27 oktober 1982, met terugwerkende kracht tot 13 juni 1979, datum waarop het Marckx-arrest gewezen werd. Het erfrecht van de ouders van de *de cuius* verschilt. De ouders erven ten minste een vierde van de nalatenschap. Wanneer beide ouders nog in leven zijn en ze opkomen met slechts één broer of zus van de overledene, erft ieder een derde. Wanneer nog slechts één ouder in leven is en hij erft met slechts één broer of zus van de overlevende, is ieders aandeel bepaald op de helft. Wanneer de overlevende ouder opkomt met twee broers of zussen van de *de cuius*, heeft ieder recht op een derde. De langstlevende echtgenoot erft zoals reeds gezegd in Nederland reeds langer maar slechter dan bij ons. Via de figuur van de ouderlijke boedelverdeling, waarbij de aanspraken van de kinderen op de boedelgoederen omgezet worden in geld waarvan het opeisen aan een opschortende termijn is verbonden en dat voor de kinderen geen rente oplevert, wordt de positie van de langstlevende echtgenoot echter fel verbeterd (zie p. 95). Verder is de legitieme portie iets anders dan onze reserve, bestaat er in Nederland nog een besloten testament, en is het mogelijk via een schriftelijke verklaring op de griffie van de rechtbank van het arrondissement waarin de nalatenschap is opengevallen een «recht van beraad» te krijgen om te beslissen over aanvaarding dan wel verwerping van de nalatenschap.

Een kleine opmerking bij p. 70 waar de auteur de Nederlandse legitieme portie vergelijkt met de reserve. Daarbij stelt hij: «Zou C (reservataire) verwerpen of onwaardig zijn, dan heeft dat geen invloed op de omvang van de reserve». Dit is zo voor Frankrijk (zie o.a. Flour, J. en Souleau, H., *Les successions*, Parijs, 1982, nr. 484), dit zou niet zo zijn voor België (zie Dillemans, R., «Erfrecht, Toewijzing van de nalatenschap», in *Dillemans, R. en Van Gerwen, W. (red.) Beginselen van Belgisch privaatrecht*, Gent, 1984, nr. 119).

Op het einde van het boek zijn handige registers opgenomen: één met trefwoorden, één met wetsartikelen en een jurisprudentie-register. Verder verdient de pittige stijl waarin dit praktische en overzichtelijke boek geschreven is (in een van de casussen op p. 24 is vader, van beroepsverkeersvlieger, trots op zijn kinderen K, L en M) een speciale vermelding.

Nan Torfs

M. CALLAERT, **T-zones en coördinatiecentra: bakermat voor fiscale innovatie**, Brussel, Ced Samsom, 1985/3, 125 p.

Zopas verscheen een boek over T-zones en coördinatiecentra van de hand van M. Callaert. Dit werk is met grote kennis van zaken geschreven en getuigt van een ruim inzicht in de problematiek. De auteur situeert het onderwerp op een interessante wijze in het ruimere kader van de vrije economische zones in de wereld, waarbij hij tevens een rechtsvergelijkend overzicht van de materie geeft. Hij behandelt vervolgens de binnenlandse doelstellingen en de beginselen van de koninklijke besluiten inzake T-zones en coördinatiecentra, alsook de voorwaarden waaraan ondernemingen moeten voldoen om de door de genoemde besluiten geboden voordelen te genieten. Ruime aandacht wordt tevens geschonken aan die fiscale en sociale voordelen zelf. Het boek besluit met een overzicht van de huidige situatie in België en met een evaluatie daarvan. In bijlagen worden de wetstechnische geschiedenis en de gecoördineerde teksten van de koninklijke besluiten nrs. 118 en 187 opgegeven.

De globale toon van het boek is vooral van beschouwelijke aard. Het werk is niet zeer praktisch gericht. Dit valt voornamelijk op wanneer men praktische informatie zoekt omtrent de toepassingsvoorwaarden van de koninklijke besluiten en omtrent de voordelen die zij te bieden hebben. De tekst is weinig overzichtelijk voorgesteld. Dit doet evenwel weinig afbreuk aan de verdiensten van het boek dat een goede beschouwelijke inleiding tot de problematiek van de T-zones en coördinatiecentra biedt.

Dr. S. Van Crombrughe

E. WYMEERSCH en H. BRAECKMANS, (red.), **Het nieuwe vennootschapsrecht**, Kluwer Rechtswetenschappen, Antwerpen, 1985, 255 p.

In de reeks wetwijzigingen waaraan de Vennootschapswet in de voorbije maanden onderworpen werd, is de eerste wet van 5 december 1984 ongetwijfeld de belangrijkste. De Rijksuniversiteit Gent en de Universitaire Instelling Antwerpen wijdden aan die wet — overigens met groot succes — een studiedag te Antwerpen die enkele dagen later met gelijklopend succes in Gent werd overgedaan. De weerslag ervan, met referaten en discussies, staat te lezen in het verslagboek dat onder leiding van de twee initiatiefnemers, de professoren Herman Braeckmans en Eddy Wymeersch, bij Kluwer Rechtswetenschappen is gepubliceerd.

Zo'n verslagboek heeft voor- en nadelen. Het grote voordeel is dat de tekst van de referaten en van de verschillende interventies gebundeld blijft en niet verspreid wordt gepubliceerd of — erger nog — verloren gaat. Nadelig is dat je een boekwerk krijgt waarin het moeilijk zoeken is. Elke bijdrage vormt een wereld op zichzelf.

Het boek opent met een bijdrage van Yvette Merchiers over de oprichting en de kapitaalverhoging bij de naamloze vennootschap. Tweede in de rij is Charles Sluys die het kapitaalbehoud bij de naamloze vennootschap analyseert. Eddy Wymeersch vervolgt met «de nieuwe voorschriften inzake vennootschapsinformatie evenals inzake commissaristoezicht», waarna het referatengedeelte wordt afgesloten door Herman Braeckmans die de vereniging van alle aandelen in één hand, de afschaffing van de maximumduur, de nieuwe bepalingen inzake de P.V.B.A. en de coöperatieve vennootschap alsook het overgangsrecht behandelt.

Elk van die bijdragen vormt een keurige bespreking van de wijzigingen die de wet van 5 december 1984 in de Vennootschapswet heeft aangebracht. Bijgevolg zou het vermetel zijn de vier voorliggende referaten op hun onderlinge merites te willen vergelijken. Niettemin kan worden vastgesteld dat de vier bijdragen — in de genoemde volgorde — variëren van iets meer beschrijvende commentaren naar meer diepgaande juridische analyses.

Ongetwijfeld interessant voor de beoefenaars van het vennootschapsrecht is het doorbladeren van de daaropvolgende zestig bladzijden weergave van de interventies van de pannelleden en van de daaropvolgende discussies. De aard en de aanpak van die interventies is onderling heel verschillend. Ik beperk mij tot de opsomming ervan.

F. Bouckaert over de notariële aansprakelijkheid inzake de voor inbreng vatbare goederen; J. Van Bael over de nieuwe gegevens in de oprichtingsakte en in de volmachten; F. Walschot over de voor- en nadelen van het toegestane kapitaal; P. Berger over het nettoactief en de boekhoudregelen; E. De Lembre over de uitkeerbare winst; opnieuw F. Walschot, nu over de toepassing van art. 103 van de Vennootschapswet; H. Dhont over de vereniging van alle aandelen in één hand; nogmaals P. Berger, ditmaal over de gewijzigde taken van de bedrijfsrevisor en eveneens nogmaals F. Walschot over de verslagplicht voor kleinere vennootschappen, waarna O. Van Havermaet de rij sluit met enige gedachten over de aanpassing van bestaande vennootschappen aan de nieuwe regeling.

Na die pannelledeninterventies volgen nog enkele bladzijden discussieweergave die wellicht iets beter had mogen worden gekuist: je geeft in boekvorm beter geen slaafse outprint van al wat woordelijk is gezegd. Maar dat is een schoonheidsfout die geen afbreuk doet aan de waarde van het geheel.

Jan Van Dyck

MEDEDELINGEN

Gedragscode van de bedrijfsjurist

De in 1968 opgerichte Belgische Vereniging van Bedrijfsjuristen (B.V.B.J.), die vandaag ongeveer 420 leden telt, heeft zich onlangs van gedragsregels voorzien. De gedragscode van de bedrijfsjuristen is verwant met de beroepsregels die reeds bestaan voor de geneesheren, advocaten, architecten, bedrijfsrevisors, maar hij is aange-

past aan de specifieke toestand waarin de bedrijfsjurist zich bevindt.

De bedrijfsjurist is inderdaad een persoon, in het bezit van een diploma van doctor of licentiaat in de rechten of in het notariaat, die ten bate van een onderneming, een beroepsorganisatie of een administratie — waarmee hij verbonden is door een arbeidsovereenkomst of een statuut — studies, raadplegingen, opstelling van akten, adviezen en bijstand in alle juridische zaken verricht en die, in het kader van zijn activiteit, hoofdzakelijk verantwoordelijkheden op het gebied van het recht op zich neemt.

Aangezien algemene beginselen en specifieke regels het gedrag van de bedrijfsjurist in al zijn tussenkomsten zouden moeten oriënteren, heeft de B.V.B.J. regels van goed gedrag opgesteld die zijn relaties leiden met zijn bedrijfsleiders en collega's, de derden, de andere bedrijfsjuristen, alsmede de leden van andere juridische beroepen. Deze regels gaan in hoofdorde uit van het model van Code van de International Bar Association.

De gedragsregels, die eenparig goedgekeurd werden door de leden tijdens een bijzondere algemene vergadering, gehouden in april jongstleden, beperken zich niet tot een eenvoudige morele waarde. Hun dwingende aard vloeit voort uit de statuten van de Vereniging die uitdrukkelijk bepalen dat, op voorstel van de Raad van Bestuur, de algemene vergadering zelfs de uitsluiting kan uitspreken van een lid dat de belangen van het beroep in het gedrang brengt.

Door de gedragsregels te bekrachtigen hebben de Belgische bedrijfsjuristen zich bij hun Nederlandse collega's gevoegd die sinds 1979 over een deontologie beschikken, alsmede bij hun Britse en Duitse collega's die, aangezien zij bij de balie ingeschreven kunnen worden, onderworpen zijn aan de deontologie van hun respectieve balies.

Opgemerkt zij ook dat de Europese Vereniging van Bedrijfsjuristen, opgericht in april 1983, actief in dezelfde richting werkt en dat aan al haar leden, die er nog niet over beschikken, aanbevolen werd een gedragscode goed te keuren en dit binnen de kortst mogelijke tijd.

De eenvoudige gedragsregels, die de gedragslijn vormen die door de leden van de BVBJ gevolgd moet worden in de vervulling van hun professionele plichten, kunnen verkregen worden op eenvoudig schriftelijk verzoek gericht aan het Secretariaat van de BVBJ, Stuiverstraat 8, 1000 Brussel.

Verbond van Magistraten van Eerste Aanleg — Algemene vergadering

Op zaterdag 26 oktober 1985 werd in het gerechtsgebouw te Hasselt de jaarlijkse algemene vergadering van het Verbond van Magistraten van eerste aanleg gehouden. Onderwerp van gesprek: «Het Verbond (1970-1985): terugblik en toekomst».

Uit de debatten bleek dat het Verbond een eigen opdracht blijft behouden, ook nu de Nationale Commissie voor de Magistratuur (N.C.M.) bij wet gaat erkend worden. De ministerraad van 7 juni 1985 besliste immers gunstig ter zake van het voorliggende wetsontwerp tot oprichting van de N.C.M. Het Verbond hoort binnen de N.C.M. zowel kwantitatief als kwalitatief door te wegen, opdat niet enkel de belangen van de magistratuur in het geheel, maar ook de eigen belangen van de magistraten van niveau eerste aanleg afdoend behartigd zullen worden. Voor een efficiëntere en betere communicatie tussen basis en bestuursorganen werd de aanstelling van geëngageerde en dynamische afgevaardigden in alle gerechtelijke arrondissementen bepleit, evenals een meer informatief bulletin, netwelk aan alle magistraten van niveau eerste aanleg (lid of geen lid) toegezonden wordt.

Benevens aan de interne werking van het Verbond werd aandacht besteed aan de vraag of het Verbond ook naar buiten moet treden door bekendmaking van zijn activiteiten en ideeën via de media. Elkeen was het erover eens dat het beroep van magistrat noopt tot strenge discretie en terughoudendheid, en dat er geen sprake kan zijn van polemiseren over individuele voor de rechtbanken hangende zaken. Een meerderheid van leden opteerde voor een zeker gebruik van de media om standpunten omtrent algemene actuele vraagstukken i.v.m. de rechtsbedeling kenbaar te maken. Op de vaag naar de wenselijkheid om rechtstreeks op te treden door middel van communiqué of recht van antwoord, telkens wanneer bepaalde uitzendingen of artikels flagrante onjuistheden be-

vatten of duidelijke aanvallen op de magistratuur inhouden, werd geen klaar afgelijnd standpunt gevonden.

Tijdens de statutaire verkiezingen werd de heer G. Blondeel, jeugdrechter en ondervoorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel tot nieuwe voorzitter van het Verbond verkozen. Ook het Bureau werd vernieuwd.

Tijdens de werkzaamheden van de deelnemende magistraten werden hun echtgenoten rondgeleid in de bekende en rijke abdij van Herkenrode te Hasselt. Alle deelnemers en hun echtgenoten werden kort na het middaguur in het kasteel van het provinciaal domein van Bokrijk ontvangen door de gouverneur Vandermeulen, alwaar nadien — in aanwezigheid van vele gasten, o.a. uit Nederland — een overheerlijke lunch werd gebruikt.

P. Raskin

Vacature bij het Departement Rechten U.I.A.

Bij het departement Rechten is een mandaat vacant van tijdelijk assistent voor de duur van een jaar voor een onderzoeksproject over de «Daadwerkelijke bescherming van grondrechten». Kandidaturen schriftelijk te adresseren aan de U.I.A., Directie Personeel, Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk vóór 18 december 1985. Inlichtingen bij Prof. K. Swennen, tel. 03/828.25.28 toestel 477 of 427.

BERICHTEN

1935-1985: Vijftig jaar vennootschapsrecht

Op donderdag 12 en vrijdag 13 december 1985 organiseert het Interdisciplinair Trefpunt Ondernemingen - Administraties - Universiteiten te Brussel, onder de bescherming van de Unie der Consulaire Rechters van België, het Verbond van de Rechters in de Rechtbanken van Koophandel en de Interbankendiensten, een colloquium met dit thema.

Programma:

Donderdag 12 december 1985

Voormiddag — Voorzitter: de h. O. Bonbled, ondervoorzitter van de Rechtbank van Koophandel van Brussel, voorzitter van het Verbond van de Rechters in de Rechtbanken van Koophandel).

- 9.15 u. : Ontvangst van de deelnemers
- 9.30 u. - 10 u. : Vijftig jaren vennootschapsrecht: inleidende beschouwingen (in het Frans): de h. C. Lempeur, adviseur bij de Bankcommissie, docent aan de Université Libre de Bruxelles
- 10 u. - 10.45 u. : Het vennootschapsrecht in de openbare ondernemingen (in het Frans): de h. J. Lebrun, adviseur bij de Bankcommissie, hoogleraar aan de Université Catholique de Louvain
- 10.45 u. - 11.15 u. : Koffiepauze
- 11.15 u. - 12 u. : De handelsvennootschappen en andere privaatrechtelijke instellingen met een economische werkingssfeer (in het Frans) de h. M. Coipel, hoogleraar aan de Facultés Notre-Dame de la Paix à Namur
- 12.00 u. - 12.30 u. : Gedachtenwisseling
- 12.30 u. - 14.30 u. : Lunch

Namiddag - Voorzitter: Mevr. Y. Merchiers, hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Gent).

- 14.30 u. - 15.15 u. : Machten en macht in de vennootschappen (in het Frans): de h. J. Heenen, ere-hoogleraar aan de Université Libre de Bruxelles
- 15.15 u. - 16 u. : Revisorale controle en Informatieverstrekking (in het Nederlands): de h. P. Berger, bedrijfsrevisor, door de Bankcommissie erkende revisor, Voorzitter van de Juridische Commissie van het Belgisch Centrum voor Normalisatie van de Accountancy en het Revisoraat
- 16.00 u. - 16.45 u. : De financiering van de vennootschappen: instrumenten en markten (in het Nederlands): de H. E. Wymeersch, hoogleraar aan de Rijksuniversiteit Gent

16.45 u. - 17.15 u.: *Gedachtenwisseling*

Vrijdag 13 december 1985

Voormiddag — Voorzitter: de h. P. De Vroede, decaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Vrije Universiteit Brussel)

9.15 u. - 10 u.: Het vennootschapsrecht en de rechter in kort geding (in het Frans): de h. J.L. Duplat, voorzitter van de Rechtbank van Koophandel van Brussel, hoogleraar aan de Facultés N.D. de la Paix à Namur, lector aan de Université Catholique de Louvain.

10 u. - 10.45 u.: De burgerlijke aansprakelijkheden (in het Frans) de h. P. Van Ommeslaghe, advocaat bij het Hof van Cassatie, hoogleraar aan de Université Libre de Bruxelles.

10.45 u. - 11.15 u.: Koffiepauze

11.45 u. - 12 u.: De Bankcommissie en het vennootschapsrecht (in het Frans) de h. C. Lempereur, adviseur bij de Bankcommissie, docent aan de Université Libre de Bruxelles

12 u. - 12.30 u.: *Gedachtenwisseling*

12.30 u. - 14.30 u.: Lunch

Namiddag — Voorzitter: de h. J.M. Ledoux, voorzitter van de Consulaire Rechters van Namen, voorzitter van de Unie der Consulaire Rechters van België).

14.30 u. - 15.15 u.: De coöperatieve vennootschappen: ervaringen en perspectieven (in het Nederlands) mevr. H. Laga, Advocaat Brussel, assistent aan de Katholieke Universiteit Leuven.

15.15 u. - 16 u.: Vennootschapsrecht en fiscaal recht (in het Frans): de h. E. Bours, hoogleraar aan de Université de Liège

16 u. - 16.30 u.: *Gedachtenwisseling*

16.30 u. - 17.15 u.: Slotrede: Vennootschapsrecht en ondernemingsrecht (in het Nederlands): de h. W. Van Gerven, voorzitter van de Bankcommissie, buitengewoon hoogleraar aan de Katholieke Universiteit Leuven.

Het colloquium vindt plaats in het auditorium van de verzekeringsmaatschappij Royale Belge, Vorstlaan 25, 1170 Brussel (parking Tenreken). Talen: Nederlands en Frans.

Praktische inlichtingen I.T.O.A.U. v.z.w., Tervurenlaan 52, 1040 Brussel (tel. 02/736.05.36).

TIJDSCHRIFTEN

Jurisprudence de Liège, 1985

nr. 9, 1 maart

J.H., noot onder Rb. Luik, 5 februari 1985 (huwelijk — dringende en voorlopige maatregelen — duur van de maatregelen).

nr. 10, 8 maart

Henry, P., noot onder Jeugdrb. Luik, 26 oktober 1984 (aansprakelijkheid van de ouders — vermoeden van fout — tegenbewijs).

n. 11, 15 maart

J.H., noot onder Hof Luik, 30 januari 1985 (echtscheiding op grond van bepaalde feiten — voorlopige maatregelen — onderhoudsgeld — verwijzing naar het gemeenschappelijk leven); Dou-trewe, M., Les nouvelles dispositions légales relatives aux contrats de location contenues dans la loi du 22 janvier 1985.

nr. 13, 29 maart

De Leval, G., noot onder Hof Luik, 23 januari 1985 (uitvoerend beslag op roerende goederen — vordering tot revindicatie — on-deelbaarheid — gevolgen voor de akte van hoger beroep).

nr. 14, 5 april

Fettweis, A., La dispense de notification du procès-verbal de l'enquête (noot onder Cass., 31 januari 1985); J.-F. J., noot onder Vred. Verviers, 7 maart 1983 (verzekeringen — ontbinding van het contract wegens ernstige tekortkomingen van de verzekeraar).

nr. 15, 12 april

Spiesterbach, A., advies voor Hof Luik, 7 januari 1985 (echtscheiding na vijf jaar feitelijke scheiding — aanzienlijke vergering van de materiële toestand van de kinderen — begrip); J.H., noot onder Rb. Luik, 1 februari 1985 (huwelijksvermogensrecht — scheiding van goederen — bijdrage in de lasten van de huishouding — afbetaling van hypotheecaire lening).

nr. 17, 26 april

J.C., noot onder Arbh. Luik, 21 november 1984 (werkloosheid — werknemster die haar werk vrijwillig opgeeft wegens de verandering van woonplaats door haar huwelijk — wettige reden — geen verlies van werkloosheidsuitkeringen).

nr. 18, 3 mei

Caeymaex, J., Le prêt agricole et le privilège agricole (noot onder Kh. Verviers, 17 december 1984).

nr. 20, 17 mei

Parotte, D., Concours de responsabilités et licenciement abusif des employés (noot onder Arbrb. Verviers, 6 juni 1984).

nr. 21, 24 mei

Henry, P., noot onder Rb. Luik, 10 januari 1985 (onteigening — vonnis dat provisionele vergoeding toekent — niet vatbaar voor hoger beroep).

nr. 23, 7 juni

De Leval, G., noot onder Arbitragehof, 5 april 1985 (vordering tot schorsing — voorwaarden).

nr. 24, 14 juni

De Leval, G., noot onder Hof Luik, 26 februari 1985 (verbintenissen — bestaan van oorzaak — taak van de rechter — bewijslast); De Leval, G., noot onder Hof Luik, 21 maart 1985 (conclusies in eerste aanleg, door verwijzing hernomen in akte van hoger beroep — antwoord vereist).

nr. 26, 28 juni

De Leval, G., noot onder Hof Luik, 14 maart 1985 (uitvoerend beslag op onroerende goederen — vordering tot revindicatie — ondeelbaarheid — gevolgen voor de akte van hoger beroep); De Leval, G., noot onder Hof Luik, 9 mei 1985 (faillissement — staking van betaling — begrip); De Leval, G., noot onder Beslagrechter Luik, 20 februari 1985 (beslag — onverdeeld onroerend goed — voorafgaande betaling van fiscale schuld — storting van saldo van verkoopprijs in Deposito- en Consignatiekas).

Cahiers de droit européen

1984, nr. 5-6

Nickel, D., Le projet de traité instituant l'Union européenne, élaboré par le Parlement européen; Vandecasteele, A., L'article 95 de traité C.E.E. Un examen de la jurisprudence récente de la Cour de justice; Van Ommeslaghe, P., en Van de Walle de Ghelcke, B., Les articles 85 et 86 du traité de Rome à travers les arrêts de la Cour de justice et les décisions de la Commission — Chronique 1973-1982 (suite et fin); Starkle, G., Extension du principe de non-discrimination en droit communautaire au ressortissant d'un Etat membre licitement installé dans un autre Etat membre (noot onder H.v.J., 13 juli 1983, nr. 15/82, in zake Forcheri); Seche, J.-C., Libre prestation des services et allocations de devises aux touristes (noot onder H.v.J., 31 januari 1984, nrs. 286/82 en 26/83, in zake Luisi); Robins, A., Chronique législative (1er mai - 31 octobre 1984); Tables de l'année 1984.

1985, nr. 1-2

Burnside, A., La mise en oeuvre de l'article 177 au Royaume-Uni; Waelbroeck, M., La garantie du respect du droit communautaire par les Etats membres. Les actions au niveau national (noot onder H.v.J., 9 november 1983, nr. 199/82, in zake San Giorgio); Ampnoux, J., Chronique de jurisprudence (avril 1985 - juillet 1984). Cour de Justice des Communautés européennes; Bleckmann, A., e.a., Chronique des décisions nationales (1981) (1re partie).